

Громадська думка про правотворення

/Інформаційно-аналітичний бюлетень на базі оперативних матеріалів/

№ 7 (132) квітень 2017

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

<i>Європарламент проголосував за безвізовий режим для України</i>	2
<i>Президент затвердив програму співробітництва України з НАТО на 2017 рік</i>	2

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

С. Закірова

<i>Профільна шкільна освіта в Україні: «правильна реформа» чи «цілковита зрада»?</i>	3
--	---

О. Бусол

<i>Біпатризм у світі</i>	18
--------------------------------	----

О. Кривецький

<i>Зміни до Закону України «Про громадянство України»</i>	25
---	----

ІНФОРМАЦІЙНА КАРТИНА МІСЯЦЯ.....30

О. Саморукова

<i>Маніпулятивні технології в іноземних ЗМІ. Резюме</i>	30
---	----

А. Берегельський

<i>Основні тенденції висвітлення української тематики в іноземних ЗМІ</i>	40
---	----

ПРАВО: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Є. Ніколашвілі

<i>Декілька горішків чи справжній ящик Пандори?</i> <i>Інциденти в закладах торгівлі</i>	46
---	----

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ТА ПРОГНОЗИ

<i>Моніторинг законодавства</i>	48
---------------------------------------	----

<i>Темпи зростання економіки України найближчі два роки будуть помірними</i>	50
--	----

<i>Динамика валют стран СНГ в первом квартале 2017 года</i>	52
---	----

<i>Глобальные тенденции на мировых валютных рынках</i>	54
--	----

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА	56
-------------------------------	----

КИЇВ 2017

АКТУАЛЬНА ПОДІЯ

Європарламент проголосував за безвізовий режим для України

6 квітня Європейський парламент проголосував за надання безвізового режиму з ЄС для громадян України.

Голосування відбулося під час другої частини пленарної сесії ЄП.

За затвердження проекту законодавчої резолюції про внесення України до переліку третіх країн, громадянам яких скасовуються візові вимоги, проголосували більшість депутатів Європарламенту.

Президент затвердив програму співробітництва України з НАТО на 2017 рік

Президент П. Порошенко підписав Указ «Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2017 рік».

Програма на 2017 р. – істотно оновлена та вдосконалена. Документ підготовлений відповідно до нового порядку розробки річних національних програм співробітництва України з НАТО (РНП) та оцінювання результатів їхнього виконання, який був затверджений Президентом України 7 грудня 2016 р.

Програма містить заходи з проведення реформ в усіх важливих сферах функціонування держави: від сектору безпеки і оборони до ключових соціально-політичних і правових реформ, боротьби з корупцією та децентралізації. Метою цих перетворень є наближення України до стандартів НАТО.

РНП-2017 передбачає подальший розвиток політичного діалогу України з НАТО та нарощування всеохоплюючої практичної співпраці з Альянсом із залученням експертних, фінансових, матеріально-технічних та інших можливостей НАТО та держав-членів Організації задля посилення обороноздатності України та можливостей протидіяти триваючій російській агресії.

Програма також спрямована на виконання рішень, прийнятих за результатами засідання Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів 9 липня 2016 р. у Варшаві. Зокрема, посилення підтримки нашої країни шляхом реалізації Комплексного пакета допомоги НАТО для України, у тому числі проектів у рамках відповідних Трастових фондів НАТО.

Координацію роботи з виконання Річної національної програми покладено на Кабінет Міністрів України *(Офіційне інтернет-представництво*

Президента

України

(<http://www.president.gov.ua/news/prezident-zatverdiv-programu-spivrobotnictva-ukrayini-z-nato-40922>). – 2017. – 8.04).

АНАЛІТИЧНИЙ РАКУРС

С. Закірова, канд. іст. наук, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Профільна шкільна освіта в Україні: «правильна реформа» чи «цілковита зрада»?

Будь-яке суспільство має декілька констант, на які спирається як на необхідні складові свого розвитку. Однією з них, безперечно, можна вважати систему освіти, оскільки саме ця система закладає основи-основ – на неї покладено формування громадянина та виховання всебічно розвиненої, освіченої людини, підготовленої до викликів сучасного життя. Разом з освітянами функцію виховання молодого покоління виконують й інші державні та громадські інституції. Натомість професійним обов'язком це є виключно для працівників системи освіти. Тож не дивно, що створення міцної, фахової і такої, що відповідає всім вимогам сьогодення, системи освіти є актуальним і важливим завданням держави.

Україна намагається виконувати це завдання дуже своєрідним чином. За майже 26 років існування незалежної Української держави кожний без винятку міністр освіти починав свою діяльність із проголошення завдання реформування ввіреної йому галузі. Причому реформаторство інколи виглядало як реформи заради самих реформ, а не задля кращої організації системи освіти. Тут дуже влучними виглядають думки медіааналітика К. Гічан, яка ще у 2015 р. писала: «Історія української освіти нагадує приказку “поні бігає по колу”». Реформи в освіті крутяться навколо одних і тих самих сенсів: модернізації, європеїзації, комп'ютеризації, адаптації тощо. Це нагадує серіал, у якому події розвиваються дуже повільно, і інтерес публіки підігривається не діями, а бурхливими реакціями, багатослівними обговореннями і очікуванням того, що ось-ось, нарешті, щось станеться». На жаль, за майже два роки, що пройшли з часу висловлення зазначеної оцінки, практично нічого не змінилося.

Доволі цікавим аспектом реформ у сфері освіти є те, що міністри, попри гучну критику і навіть прямі звинувачення своїх попередників у відвертому нехтуванні справжніми проблемами галузі, продовжують впроваджувати заплановані та розпочаті ними «реформи». І все було б, начебто, і правильно, оскільки наступність у діяльності міністрів різних урядів – це ознаки наявності у держави перспективного плану розвитку певної галузі та професійності вищого державного керівництва, яке розуміє свою відповідальність перед народом. Але на практиці виходить, що справа не у наступності перспективної лінії розвитку. Складається враження, що чиновники просто готуються перекласти відповідальність і за сучасні зміни-реформи у разі їх проведення і отримання незадовільних результатів на попередників.

Найбільш яскравим прикладом таких неодноразових «новацій» у сфері освіти може служити запровадження тестів. Уперше загальне тестування замість вступних іспитів ввели ще в 1993 р. за часів другого міністра освіти

незалежної України П. Таланчука.

Натомість уже в 1995 р. тести було скасовано М. Згуровським (третій міністр) з причини «занадто форсованого запровадження і занадто скопійованої ідеї» тестування.

При В. Кремені (п'ятий міністр) відбулося поступове повернення тестів: у 2003 р. перші чотири вищі навчальні заклади почали зараховувати результати тестування при вступі; у 2004 р. – таких вишів було вже понад 30.

За часи роботи С. Ніколаєнка (шостий міністр) у 2005 р. утворено Український центр оцінювання якості освіти, а результати першого ЗНО у 2006 р. з української мови, математики та історії України за власним бажанням абітурієнт міг використати під час вступу до вищого навчального закладу.

З 2008 р. під час керівництва освітою І. Вакарчука (сьомий міністр) проходження зовнішнього незалежного оцінювання стало обов'язковою умовою для вступу до вищого навчального закладу.

Тобто п'ять з десяти міністрів освіти незалежної України ініціативу запровадження системи тестування у тій чи іншій мірі відносили до своїх «новацій».

Не менш активною і такою ж показовою є діяльність очільників міністерства освіти і в бажанні запровадити профільну школу. Зокрема, першим про профільну освіту у старших класах школи заговорив четвертий міністр освіти – В. Зайчук. У 1999 р. було прийнято закон про загальну середню освіту, за яким з 2001 р. вводиться 12-річне навчання в школі. За цим законом 10–12 класи визнаються саме профільною школою.

У 2003 р. при В. Кремені на виконання Закону України «Про загальну середню освіту» і Постанови Кабінету Міністрів України від 2000 р. «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» міністерством була розроблена Концепція профільного навчання в старшій загальноосвітній школі. У документі, зокрема, вперше зазначалося, що «профіль навчання – це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів... Навчальний профіль визначається як добором предметів, так і їх змістом... Профіль навчання охоплює таку сукупність предметів: базові, профільні та курси за вибором. Зміст профільних предметів реалізується за рахунок варіативної та інваріантної складових змісту загальної середньої освіти...».

У 2009 р. міністр освіти І. Вакарчук затвердив нову редакцію Концепції профільного навчання. Як проголошувалося в документі, профільна старша школа «створюватиме сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів, для формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Профільна школа найповніше реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі власної освітньої траєкторії».

У 2013 р., як зазначено вже в наказі міністра Д. Табачника (восьмий міністр освіти), з гучною метою модернізації змісту загальної середньої освіти було знову затверджено Концепцію профільного навчання у старшій

школі. У «новій» Концепції зазначено: «У документах закладено нові підходи до організації освіти в старшій школі. Вона реалізує принцип особистісно орієнтованого навчання, а й дає змогу створити найоптимальніші умови для їхнього професійного самовизначення та подальшої самореалізації».

Не стала відставати від своїх попередників і десятий міністр освіти незалежної України – Л.Гриневич. За її міністерську каденцію знову проголошено важливість і необхідність запровадження профільної школи. Черговий крок на цьому шляху було зроблено 16 січня 2017 р., коли Міністерство освіти і науки України запропонувало для громадського обговорення проект типового навчального плану для 10–11 класів.

«Нові» пропозиції Міністерством освіти і науки України аноншуються як перший крок до змін у межах масштабнішої реформи «Нова українська школа» і створення профільної старшої школи. Тобто всі попередні кроки у цьому напрямі вже не враховуються? Чи ці кроки були не в тому напрямі? Або їх узагалі не було зроблено?

Цікаво, що і назви чергових документів, і завдання концепцій, і головне – мета і принципи створення профільної школи практично ідентичні всім попереднім варіантам концепцій створення профільного навчання в старших класах середньої школи. Знайомство з текстами зазначених документів дуже нагадує відому гру «Знайди 10 відмінностей».

Громадськість України вкрай неоднозначно зустріла запропоновані зміни. Думки представників експертних організацій, вчителів, науковців, батьків школярів і самих старшокласників кардинально розділилися. Кожна сторона намагається представити власні аргументи і довести правильність саме своєї точки зору.

Проаналізуємо представлений МОН документ для того, щоб зрозуміти, які наслідки для української школи будуть мати, на думку учасників громадського обговорення, запропоновані новації.

Щодо термінів реформування старшої школи МОН зазначає, що представлений документ – це лише проект, який пропонується на розгляд громадськості. І тут починаються перші незрозумілості. Наведемо три цитати із сусідніх абзаців документа, які складно співвіднести між собою (*виділення у тексті документа збережено*).

«Проект типового навчального плану для 10–11 класів ...має набрати чинності в 2018–2019 навчальному році».

«...графік запровадження цієї реформи передбачає, що фундаментальні зміни в старшій школі почнуть діяти лише з 2027 р.».

«Враховуючи, що 2018 р. передбачається плановий друк підручників для 10-х класів, а 2019-го – для 11-х, для старшої школи можна вже зараз запровадити ґрунтовніші зміни».

Отже, МОН передбачає, що ґрунтовні зміни для старшої школи можна запровадити вже зараз, не дочекавшись забезпечення шкіл новими підручниками, які будуть відповідати хоча б новому типовому навчальному планові, не говорячи вже про необхідну обов'язкову додаткову перекваліфікацію частини вчителів у зв'язку зі змістовними змінами у

викладанні дисциплін? А ситуацію, що підсумком громадського обговорення може стати відтермінування введення нового типового навчального плану для 10–11 класів, як це пропонують зробити поважні учасники громадського обговорення (наприклад, НАН України чи методичні об'єднання вчителів), міністерство взагалі не передбачало? Тобто МОН оголосило громадське обговорення простою формальною процедурою. Тоді стає зрозумілим занадто короткий термін такого обговорення: 17 січня – 31 січня 2017 р., оскільки планом встановлено, що лютий – квітень 2017 р. – це вже написання навчальних програм для 10–11 класів.

Натомість є й інше пояснення встановлених термінів, яке наводить оглядач відділу освіти і науки газети «Дзеркало тижня» О. Онищенко. Вона зазначає, що створення саме зараз нових навчальних планів для 10-х і 11-х класів – це не вигадка чи забаганка Міносвіти, а плановий крок, про який ще в постанові Кабміну № 1392 від 23.11.2011 р. вказано час «Ч» – 1 вересня 2018 р. Річ у тому, що у 2018–2019 навчальному році до 10 класу перейдуть діти, які закінчили початкову школу, коли вирішено було відмовитися від 12-річки. Вони почали навчатися в 5 класі за новим держстандартом, розрахованим на одинадцятирічку. Тоді було створено нові навчальні плани, програми та підручники для 5–9 класів. Оскільки ці діти мають довчитися за стандартами 11-річної школи, навчальні плани, програми та підручники для них необхідно підготувати до вересня 2018 р. Саме цю роботу й розпочало МОН сьогодні. Таке пояснення, як би його запропонувало міністерство, виглядає значно логічнішим і більш зрозумілим суспільству, тож, можливо, і критики МОН у зв'язку з датами було б значно менше.

Пропонований Міністерством освіти для громадського обговорення варіант змін містить чотири основних нововведення.

«НОВАЦІЯ № 1 – скорочення кількості обов'язкових предметів (інваріантної складової) – з 22 до 9. Це дає можливість школі визначити свій профіль і поглиблено викладати обрані предмети».

Сьогодні на вивчення 22 обов'язкових предметів старшокласник витрачає близько 30 год на тиждень при максимально допустимому навантаженні у 33 год на тиждень. Відповідно до запропонованих нових навчальних планів на обов'язкові дисципліни у 10-му класі відведено 20,5 год, а в 11-му – 18,5 год на тиждень.

«Багатопредметність демотивує учнів, і одного уроку на тиждень недостатньо для розвитку, набуття школярами відповідних знань чи компетентностей», – цитує чиновників з МОН журналістка «Урядового кур'єру» І. Ковалів.

Радо і позитивно зустріли пропозиції міністерства батьки учнів-старшокласників і самі школярі. «Ми вчимо забагато предметів, тож просто фізично бракує часу, щоб усі їх досконало охопити, у нас немає профільних класів», – зазначає учень 11 класу однієї зі столичних шкіл з поглибленим вивченням англійської мови О. Любименко.

А мама львівської старшокласниці І. Артим'як підкреслює: «Такі нововведення мені дуже імпонують, головне, аби добрі наміри довели до логічного завершення. Зміни у старшій школі потрібні однозначно». Вона

додає: «У мене склалося таке враження, що школа вчить багато, навіть, я б сказала, занадто багато. Усе знати неможливо, адже програма дуже велика».

Цілком необхідними розцінили нововведення керівники шкіл та вчителі. Однак проводити таке скорочення необхідно, на думку освітян, з певними застереженнями. Директор Смілянського природничо-математичного ліцею, що на Черкащині, С. Гнідая зазначає, що сучасні діти перевантажені, тож навчальні програми треба осучаснити, узгодити окремі теми.

Директор Львівської середньої школи № 9 І. Рудницький наголошує, що в старших класах більшість учнів уже визначилися зі своїми уподобаннями, уже мають якусь бачення, куди хочуть вступати, і відповідно, які предмети їм треба вчити ґрунтовніше. Він підкреслює: «Вважаю, що стільки предметів, скільки нині вивчають у старших класах, не потрібно. Мали б бути основні, а інші – факультативні». На думку директора львівської школи, скорочення кількості предметів сприятиме тому, що діти зможуть краще вчити обрані дисципліни. Тож необхідність зменшення навантаження на школярів у 10–11 класах підтримали практично всі учасники громадського обговорення пропозицій МОН.

«НОВАЦІЯ № 2 – старша школа має стати профільною. Пропонується позбутися такого явища як “універсальний профіль”... Проект оновленого типового навчального плану передбачає, що школа повинна обов’язково обрати 2-3 предмети з циклу “профільних”, а також доповнити їх дисциплінами з циклу “вибірково-обов’язкових” предметів (не менше двох)». Запитання, яке виникає одразу ж: чи те, про що почали говорити ще з 1999 р., це новація?

Міністр освіти Л. Гриневич вважає: «У старших класах дитина все одно обирає свій профіль. Вона витрачає час на курси і репетиторів, пропускаючи інші предмети, замість того, щоб у школі вивчати профільні дисципліни на необхідному рівні».

Ідею профільної школи підтримує і директор Смілянського природничо-математичного ліцею в Черкаській області С. Гнідая, яка очолює саме такий навчальний заклад. «До нас по закінченні сьомого класу йдуть навчатися діти з усього міста, яких цікавить математичний чи біологічно-хімічний профіль навчання. Наші випускники стають студентами найкращих технічних і медичних університетів. Тобто, завдяки профільному навчанню вже у школі вони обирають майбутню професію», – розповідає вона.

З такою точкою зору погоджується і батьки школярів. Батько львівського дев’ятикласника Романа вважає, що якщо буде профільна освіта, діти зможуть зосередитися на вивченні тих дисциплін, які їм знадобляться для подальшого навчання. Він розповідає: «Мій син у 8 класі вирішив, що піде вчитися на фізичний факультет, тож уже тепер більше часу приділяє фізиці й математиці. Син добре вчиться, намагається не знижувати рівня, але все-таки вивчити все, що вимагають, дуже важко».

Доктор філологічних наук, професор кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького В. Пахаренко наголошує, що пропозиції МОН щодо

реформування старшої школи й широка дискусія, яку вони збурили, видаються йому вчасними й важливими. На думку науковця і водночас батька школяра-десятикласника, «упродовж останніх років Україна переживає чергову системну кризу середньої й вищої освіти, надто ж гуманітарної, надто ж літературної».

Ситуацію з профільною школою так пояснює експерт освітнього напрямку в аналітичному центрі Cedos І. Когут: «Дев'ять базових загальноосвітніх дисциплін за новим навчальним планом буде вивчатися в усіх школах, але, залежно від того, який профіль школа обере, буде можливість розкрити один із цих узагальнених предметів. Наприклад, на природознавчих профілях не буде узагальненого предмету природознавство». На думку експерта, це не означає, що школа вибиратиме профіль раз і назавжди, скоріше, це буде відбуватися щороку, або ж для кожного класу чи кількох класів. Профіль буде обиратися з урахуванням того, що може запропонувати школа, виходячи з наявних викладачів, можливостей, бажання дітей, батьків і т. д.

Натомість експерт зазначає, що попри те, що загалом це дуже хороша і вдала ідея, завжди є багато «але». «І головне – чи можливо реалізувати за такий короткий термін, тобто півтора року, до початку 2018–2019 навчального року в нинішніх умовах України такий підхід до навчання в старшій школі?» – ставить риторичне запитання експерт.

Неоднозначної думки і науковці. Зокрема, кандидат географічних наук, доцент кафедри географії Державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка з м. Кропивницький Л. Семенюк наголошує: «З точки зору європейської спрямованості нашої освіти, мабуть, це правильно. У багатьох європейських країнах з високою якістю освіти цей підхід (гуманітаріїв не потрібно грузити непотрібними їм знаннями з фізики, хімії тощо) виправданий. Нам також потрібно, виходячи із завантаженості наших школярів ПОСТУПОВО, а не вже з наступного року бігом переходити на таку модель».

Важливий аргумент для обговорення можливості запровадження такої схеми профільної школи наводить доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології КНУКіМ Т. С. Пархоменко. «Не виключено, що частина учнів із радістю відмовиться від вивчення найбільш складних предметів, якими є фізика і хімія. І МОН буде аргументувати тим, що (формально) це є вибір самого учня або його батьків. Утім, якщо “добровільно” відмовившись від їх вивчення, уже через рік учень змінить свої уподобання, він буде ще раз проходити програму 10 класу?» – запитує науковець.

І. Данова, кандидат історичних наук, генеральний директор ГО «Фонд “Відкрита політика”» вважає, що профілізація старшої школи може призвести до істотних ризиків. На її думку, оскільки через децентралізацію формування опорних шкіл перебуває у віданні місцевої влади, існує ризик того, що у громадах здебільшого залишатимуть старші класи гуманітарного профілю, оскільки це дешевше. «І є попит батьків через брак популяризації науки, престижності інженерних, природничих спеціальностей. А дітям –

нецікаві сьогодні ці предмети і незрозумілі. Крім того, для шкіл природничого профілю потрібні додаткові фінансові ресурси, зокрема на облаштування лабораторій. Така освіта має базуватися на дослідно-орієнтовному навчанні, його потрібно забезпечити лабораторіями. Тому в ОТГ, особливо в дотаційних регіонах, така профілізація йтиме шляхом найменшого спротиву – природничий профіль виключатиметься», – наголошує експерт.

Таку загрозу в пропозованих новаціях МОН вбачає і оглядач «Дзеркала тижня» О. Онищенко. Вона поділяє думку про те, що профільна школа – це добра ідея, особливо для великих шкіл, де багато учнів і вчителів. «А що робити маленьким сільським школам, де один невеличкий клас на паралелі і є можливість відкрити лише якийсь один профіль навчання (чи й взагалі жодного)?» – запитує аналітик. На думку О. Онищенко, універсальний профіль, від якого хоче відмовитися МОН, за певних умов був доречним і навіть необхідним. «Наприклад, для сільської школи, якщо їй не під силу організувати профільне навчання. Чи й у міській – якщо в школі, скажімо, не можуть організувати навчання за профілем, який мені потрібен, а я не хочу переходити з цієї школи в іншу, то разом із тими, у кого виникла така ж проблема, ми можемо взяти універсальний профіль. Або якщо наш клас не може знайти консенсус щодо вибору профілю, ми теж можемо взяти універсальний, а потім в індивідуальному порядку додатково (з репетиторами чи на курсах при вишах) готуватися до вступу за обраним профілем».

Солідарна з цими аргументами й експерт освітнього напрямку І. Когут. На її думку, через те, що більшість шкіл в Україні дуже маленькі, вони не зможуть забезпечити можливість вибору профілю самою дитиною, а не класом або цілою школою. «Ми говоримо не тільки про сільські школи, але і в школах у селищах міського типу та невеликих містах. У кращому випадку профіль вибирає клас, не кажучи вже про те, що дуже часто школи нав'язують свої ідеї. Скажімо, якщо є сильна кафедра, де багато вчителів якогось предмета, всім їм потрібні ставки і часи, тому школа вибирає цей профіль, щоб усіх їх працевлаштувати», – наголошує І. Когут.

Як зазначає журналіст видання «Ділова столиця» О. Захарова, наголос на профілі старшої школи може нести й інші ризики. Цей крок означає, що старшокласники повинні взяти на себе відповідальність за вибір життєвого шляху. «Доведеться усвідомити, що, вступивши до десятого класу правового ліцею, вже не вийде після закінчення школи передумати і піти вчитися на фізика-ядерника», – наголошує журналіст. До того ж, підкреслює О. Захарова, найчастіше профіль навчання обирає не сама дитина, а її батьки, виходячи з власних міркувань. Відтак нерідкі випадки, коли школярі втрачають інтерес до навчання. У випадку з профільною школою це може вилитися як мінімум у втрату часу і необхідність наймати тих-таки репетиторів, проти чого, начебто, і спрямована профілізація старших класів, підсумовує оглядач.

Критично налаштований щодо методів проведення запропозованих інновацій і народний депутат, перший заступник голови Комітету ВР з

питань науки і освіти О. Співаковський. На його думку, математика, фізика, біологія виводяться з інваріантної частини навчальних планів середньої школи під гаслом профілізації шкіл. «Але те, як це робиться зараз, знижує рівень освіти. Це означає, що ми забираємо у дітей шанси. Потрібно розуміти, що якщо ми хочемо вивести країну з глухого кута, нам слід боротися за якість освіти, не знижуючи вимог», – наголошує законодавець.

«НОВАЦІЯ № 3 – можливість для шкіл створювати власні “спецкурси” для поглиблення профільного навчання. Тобто йдеться про викладання вузьких спеціалізованих дисциплін, які є близькими до профілю, що обирає школа».

Як пояснюють у Міністерстві освіти, тематика і зміст спеціальних курсів може розроблятися вчителями з наступним їх погодженням у встановленому порядку. Навчальний заклад може також обирати відповідний спецкурс із уже розроблених і рекомендованих МОН України. Л. Мандзій, директор департаменту освіти і науки Львівської облдержадміністрації пояснює, що тепер за новими навчальними планами має «вивільнитися» стільки дисциплін, що школи самі зможуть пропонувати спецкурси для поглибленого профільного навчання. Це й буде варіативна складова навчальної програми. На вивчення профільних предметів і спецкурсів передбачено 11 год в 10-му на тиждень і 13 – в 11-му класі. Ще 3,5 год відводиться на факультативні заняття, які не пов’язані з основним профілем навчання. Наприклад, гуманітарії зможуть додатково вивчати алгебру, а учні технічного ліцею – ще одну іноземну мову.

Загалом можливість створення спеціалізованих курсів для поглибленого вивчення предметів обраного профілю тільки вітається всіма учасниками громадського обговорення, чого не можна сказати про інший бік цього нововведення. Зворотною стороною скорочення годин навантаження обов’язкових предметів за новими планами є запропонована МОН інтеграція навчальних курсів.

«НОВАЦІЯ № 4 – з’являються інтегровані предмети “Література”, “Історія”, “Людина і суспільство”, “Математика”».

Саме цей аспект реформування викликав найбільш гучну реакцію суспільства, у якій лунають украй протилежні оцінки змін від «беззастережно необхідної та правильної реформи» до «цілковитої зради».

Майже всі учасники громадського обговорення виявили свої міркування з цього приводу. Першими висловилися освітяни, думки яких також розділилися, як з приводу необхідності цього кроку, так і з доцільності запровадження таких форсованих темпів змін.

У Міносвіти своє рішення обґрунтовують тим, що у старшій школі дитина має обов’язково отримати цілісну картину світу. На користь своєї позиції міністр Л. Гриневич навела приклади з досвіду фінської школи, яку вважають однією з найкращих систем середньої освіти у Європі. «Фінська школа, коли викладає матеріал, вона викладає його інтегрованими предметами, тобто немає специфічного поділу на багато предметів, як у нас звикли. Якщо ви гуманітарій, поглиблено вивчаєте цілу палітру гуманітарних предметів, то тоді ви можете отримати загальний інтегрований курс фізики,

хімії і біології. У нас, на жаль, цього підходу не розуміють, він є цілком новий», – наголосила пані міністр.

Літературознавець Г. Клочек поділяє запропоновану міністерством новацію: «Маємо зрозуміти, що потреба у міжпредметній інтеграції перебуває у прямій залежності від дедалі більшого обсягу інформації, яка буквально лавиною покриває сьогodнішній світ». Саме тому, на думку експерта, для освітньої галузі на рівні середньої школи важливо в кожному освітньо-науковому напрямі (гуманітарно-мовно-літературному, фізико-математичному, природознавчому) знаходити основні опорні моменти, засвоєння допоможе людині орієнтуватися в бурхливих інформаційних потоках.

Ідею МОН підтримує й освітній експерт із Кропивницького В. Громовий: «У світі немає окремо курсу зарубіжної та вітчизняної літератури. Є загальний курс літератури. Завдання цього предмету – будити в дитині відчуття прекрасного, розвивати творчу уяву дитини. Не має значення: це будуть робити твори Т. Шевченка чи М. Твена». І пояснюючи свою позицію, експерт наголошує: «Не може бути, що увесь світ йде не в ногу, а ми йдемо в ногу. Ми не повинні вчити світ і нав'язувати щось своє. Треба переходити на загальноєвропейські підходи, якщо хочемо стати частиною цивілізованого світу».

Усе, начебто, і так, але аргумент про європейськість обраного шляху не завжди спрацьовує в українському суспільстві. Особливо, коли це стосується змін в освіті. Зокрема, у 2015 р. проти переходу на європейську систему 12-річного шкільного навчання за результатами опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва, виступило 70 % опитаних батьків і 68 % педагогів.

І ситуація практично не змінилася. До того ж і сама міністр освіти підкреслює, що нова система викладання інтегрованих дисциплін сприймається з великим спротивом насамперед вчителями.

Дійсно, освітяни висловили безліч аргументованих претензій міністерству з приводу саме цієї новації. І міністр не зовсім права, коли каже про спротив вчителів реформуванню. Справа в іншому: освітяни не впевнені у доцільності та своєчасності таких змін. Вчителі підтримують необхідність реформ, і навіть введення інтегрованих курсів, але вимагають ґрунтовної підготовки до такої новації. Експерти констатують, що педагоги у цьому сенсі мислять більш масштабно і перспективно, ніж міністерство. Зокрема, директор Нововолинського ліцею-інтернату Ю. Лазаренко не проти введення інтегрованих курсів у старшій школі. Однак, на його думку, щодо зменшення навантаження та об'єднання природничих предметів слід провести ґрунтовний аналіз ситуації і лише потім запроваджувати зміни.

Вчитель української мови та літератури Д. Мельникова з Києва підкреслює: «Якщо грамотно провести таку реформу і адекватно змінити програму з літератури, ініціатива може бути дуже ефективна». На її погляд, інтеграція української та зарубіжної літератури підсилить інтерес до української літератури за умови грамотного підходу та модернізації програми. Але вона категорично проти об'єднання української мови з

літературою. Навпаки, «варто збільшити кількість уроків розвитку мовлення, щоб діти насамперед навчилися грамотно писати й говорити, висловлювати свої думки», – наголошує вчитель.

І. Власенко, київський вчитель зарубіжної літератури, вважає, що «література» має бути одним шкільним предметом, у якому детальніше треба розглядати українську як національну літературу і основні вагомі в культурологічному плані імена і твори, течії та напрями світового літературного процесу. Натомість вона наводить інший аргумент: «На мій погляд, це знову мовне питання. Його загострення зараз недоречно... Принаймні, зараз література не має бути ідеологією... Ця інтеграція – дуже складне питання. Хто має вирішувати, що вивчати, а що ні, не знаю. Іноді серце крається від рішень держстандарту».

Вчитель історії з Луцька Т. Коширець проти інтеграції історичних дисциплін. Вона вважає, що курси історії України та всесвітньої історії необхідно зберегти у старших класах як два окремі предмети. Але на переконання вчителя, акцент потрібно робити на тих подіях, які формуватимуть почуття гордості та відповідальності за свою країну. «Навіть, якщо Україна залишиться єдиною країною у світі, в якій у школі окремо вивчатимуть курс історії своєї держави, це аж ніяк не свідчитиме про архаїчність освітніх реформ», – зазначає Т. Коширець.

Експерт у сфері освіти А. Черних так прокоментував ідею Міносвіти щодо інтеграції предметів: «Переведення значної частини точних, фундаментальних предметів на вибір школи значно зменшить можливості формування повноцінного логічного мислення у школярів, оскільки саме фундаментальні науки дають таку можливість».

Проти інтеграції шкільних курсів літератури висловився і Науково-методичний центр Святошинської гімназії. «Ідея об'єднання очевидно сира, погано продумана і, багато у чому, продиктована закордонним досвідом без урахування наших реалій. Ми згодні з тим, що програму дійсно треба переглядати. Переглядати вдумливо, компетентно і не за рахунок здорового глузду на угоду європейським стандартам». За словами освітян Святошинської гімназії, об'єднання однозначно погіршить якість літературної освіти і призведе до втрати цілого ряду життєво важливих компетенцій. У заяві констатується: «Навчання позбудеться системного, зрозумілого учневі характеру, а у сучасного учня з'явиться калейдоскопічність і фрагментарність навіть не знань, а лише уявлень про знання».

Знищенням національної системи мовно-літературної освіти названо ідею інтеграції україноцентричних дисциплін, зокрема української мови, української та зарубіжної літератур, у відкритому зверненні до міністра освіти і науки Л. Гриневич, розміщеному на порталі ОСВІТА.UA, яке підписали представники науково-педагогічної спільноти та громадськості.

Відкритий лист до міністра освіти і науки Л. Гриневич з аналогічними оцінками новацій та проханням відмовитися від ідеї інтеграції предметів «Українська література» і «Зарубіжна література» як науково-методично необґрунтованої та ідеологічно небезпечної, що не має ані відповідної

нормативної бази, ані підтримки серед широкої громадськості підписали 16 відомих науковців і заслужених вчителів-практиків, серед яких: М. Жулинський, доктор філологічних наук, професор, академік НАН України, головний науковий співробітник, директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, лауреат Шевченківської премії; М. Сулима, доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заступник директора з наукової роботи Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, завідувач відділу історії української літератури; сім докторів педагогічних і філологічних наук, професорів різних ВНЗ України, сім вчителів української та зарубіжної літератури, лауреати та дипломанти Всеукраїнського конкурсу «Учитель року» різних часів.

Негативно зустріла інтеграцію шкільних курсів наукова спільнота. Категорично проти такого нововведення виступила Національна академія наук України. У заяві НАН України, що опублікована на сайті установи, зазначено, що пропозиція виключити з обов'язкових і перенести до категорії необов'язкових усі природничі дисципліни, передбачені нинішнім навчальним планом, зокрема фізику, астрономію, хімію, біологію, географію та екологію, призведе до руйнації вітчизняної до системи освіти і небезпечна для країни загалом. У заяві НАН України наголошується, що введення інтегрованого курсу «Людина і природа» зменшує загальний обсяг вивчення з 23 % (сьогодні) до 15,4 % (за пропонованими змінами).

Безпідставним, на думку авторів заяви, є відсутність в інваріантному складнику проекту навчального плану одного з найважливіших для сучасних освічених людей предмета – «Інформатика», а включення дисципліни «Інформаційно-телекомунікаційні технології» лише до циклу вибірково-обов'язкових предметів.

Академія наук також поділяє стурбованість експертів про те, що створити профіль із природничого циклу буде вкрай важко для невеликих шкіл, оскільки забезпечити формування класів фізико-математичного, хімічного, інженерного профілів та відповідний навчальний процес там набагато складніше порівняно з класами гуманітарного профілю.

В Академії наук переконані, що відмова від високоякісного вивчення природничих дисциплін та інформатики призведе до подальшого падіння загального інтелектуального рівня випускників, неможливості забезпечення абітурієнтами вищих навчальних закладів за природничими та технічними спеціальностями, зменшення потреби у вчителях з цих предметів, та в подальшому може викликати посилення занепаду вітчизняної науки та системи вищої освіти.

Як вважають у Національній академії наук, пропозиції МОН є загрозою для системи підготовки професійних кадрів і призведуть до скорочення числа висококваліфікованих фахівців у сферах науково-технічної діяльності, оборони, охорони здоров'я, промисловості та інших галузях економіки.

Враховуючи висловлені застереження, Національна академія наук України вважає за необхідне відтермінувати остаточний розгляд і затвердження проекту типового навчального плану для 10–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів з метою його докорінної переробки та

зміни його концепції.

Обґрунтовану позицію НАН України підтримує і доцент Інституту біології, хімії та біоресурсів, Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, викладач Буковинської малої академії наук учнівської молоді, кандидат хімічних наук, доктор природничих наук Університету м. Майнц Ю. Халаявка: «На мою думку рішення про об'єднання предметів природознавчого циклу в один, навіть за умови повноцінного створення профільних шкіл чи класів є передчасним. Основну стурбованість викликає невідповідність реформи».

Істотну небезпеку запропонованого реформування освіти в 10–11 класах середньої школи доктор філософських наук, професор Т. Пархоменко вбачає ще й в іншому. Вона зазначає: «Шкільна освіта стала тим запобіжником, яким сучасне суспільство зрівнює нерівні умови, зумовлені походженням дитини (матеріально-економічним становищем, расовим, національним, гендерним, географічним, фізіологічним тощо), або принаймні мінімізує нерівність у будь-яких її конфігураціях за рахунок створення приблизно однакових стартових умов». Натомість наслідком введення такого механізму запровадження профілізації 10–11 класів, на думку вченого, стане юридичне оформлення розриву можливостей сільської та міської школи, приховане настільки, аби суспільство не сприймало це як дискримінацію у сфері шкільної освіти. Т. Пархоменко наголошує, що МОН від імені держави під цим, привабливим на перший погляд, гаслом унеможливує рівний доступ до знань, передусім для сільських дітей та дітей із малозабезпечених родин. «Такі ініціативи міністерства де-факто інституалізують сегрегацію¹ в сфері шкільної освіти», – вважає професор.

Про ризики та можливі негативні наслідки такого кроку громадськість попереджала МОН ще у травні 2016 р., коли ідея скорочення природничих предметів лише обговорювали у вузьких колах. Про це у виданні «Лівий берег» повідомила І. Жданова, генеральний директор ГО «Фонд “Відкрита політика”», координатор Громадянської платформи з реформування наукової сфери в Україні. Пропозиції щодо покращення механізму впровадження новацій та їх змісту спільно підготували науковці, експерти та вчителі-практики: І. Жданова, генеральний директор ГО «Фонд “Відкрита політика”»; М. Левтик, директор Природничо-наукового ліцею № 145; А. Розенвайн, заслужений вчитель України, вчитель фізики Природничо-наукового ліцею № 145; В. Шадура, заступник директора Науково-освітнього центру Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України. Заступнику міністру освіти і науки П. Хобзею подали аналітичну записку, у якій пропонувалося:

1. Продовжити терміни підготовки проекту типових навчальних програм.
2. Провести дослідження (фокус-групи, експертні опитування), громадське обговорення (не два тижні, а реальні терміни) з учителями,

¹ Сегрегація (від лат. *segregatio* – відокремлення) крайня форма дискримінації соціальних груп за будь-якими ознаками. Одним із проявів сегрегації є створення «у різних сферах життя суспільства (освіті, охороні здоров'я, транспорті та ін.) паралельних закладів».

батьками з невеликих міст і сіл, які б виявили ризики, бар'єри, визначили ефективні індикатори виміру доступу до якісної (у т. ч. природничої) освіти дітям з малих міст, сіл малодоступних районів, дотаційних регіонів. До дослідження залучити молодих вчених. Зробити пілотні проекти в різних регіонах.

3. Оголосити відкритий конкурс навчальних програм і провести їхню апробацію у старших класах кількох шкіл у різних регіонах, зокрема малодоступних. І лише після цього запроваджувати нові програми на рівні всієї країни і друкувати підручники. Не скорочувати години на вивчення природничих предметів, ІТ.

Утім, з огляду на запропоновані міністерством у січні 2017 р. пропозиції щодо проекту типового навчального плану для 10–11 класів, державні службовці не сприйняли ініціативи громадськості. І по закінченні запланованого двотижневого громадського обговорення на початку лютого 2017 р. Міністерство освіти і науки не оголосило про будь-які зміни за наслідком такого обговорення.

А 1 квітня 2017 р. Національна рада реформ підтримала концепцію «Нової української школи» і рекомендувала парламенту прискорити розгляд у другому читанні Закону «Про освіту». У засіданні взяли участь Президент П. Порошенко, міністр освіти і науки Л. Гриневич, голова Благодійного Фонду Порошенка М. Порошенко та уповноважений президента з прав дитини М. Кулеба. Учасники засідання підкреслили: «Окремої уваги потребує забезпечення рівного доступу до навчання всім, незалежно від соціального статусу, статі, стартових можливостей та індивідуальних особливостей». Відтак виходить, що ані міністр освіти і науки, ані керівництво держави, ані Нацрада реформ, на жаль, не почули зауважень і пересторог учасників громадського обговорення.

Ще одним украй болючим для суспільства і особливо для самих освітян наслідком таких новацій міністерства може стати скорочення значної частини вчителів середніх шкіл. На цей ризик реформування звернула увагу Національна академія наук України, у заяві якої зазначено про можливі масові звільнення шкільних учителів природничих предметів, після чого, на думку вчених, наступить «повна деградація кадрового потенціалу освітньої сфери, відновлення якого потребуватиме десятків років».

Науково-методичний центр Святошинської гімназії підкреслює: «Об'єднання предметів ставить питання про 17 000 (з розрахунку – один вчитель на школу) безробітних вчителів зарубіжної літератури, які в разі повного злиття трьох предметів опиняться на вулиці».

Загалом учасники громадського обговорення констатують, що міністерство взагалі залишило без жодного пояснення проблему працевлаштування тих учителів, ставки яких доведеться скоротити через об'єднання шкільних курсів. А вчителів в соціальних мережах та численних зверненнях до чиновників пропонують замість витрати коштів на фінансування новацій і черговий друк «оновлених» підручників спрямувати гроші на встановлення гідного рівня заробітної плати педагогів, зробити його співмірним з європейськими доходами освітян. У зв'язку з чим згадують і

слова міністра освіти Л. Гриневич у 2012 р. (тоді – координатора руху «Суспільство знань»), яка наголошувала, що порівняно з Фінляндією, наші вчителі мають приблизно втричі більше навантаження та майже вдсятеро меншу зарплатню. І сьогодні, незважаючи на підвищення зарплати педагогів на початку 2017 р., розрив зарплатні залишився на тому ж рівні. У Фінляндії нині вчитель початкових класів отримує: без ступеня магістра і без педагогічної освіти – 1850 євро (53 650 грн), зі ступенем магістра і з педагогічною освітою – 2198 євро (63 742 грн); вчитель-предметник середньої школи: без ступеня магістра і без педагогічної освіти – 2023 євро (58 667 грн), зі ступенем магістра і з педагогічною освітою – 2736 євро (79 344 грн); вчитель-предметник старшої школи: без ступеня магістра і без педагогічної освіти – 2070 євро (60 030 грн), зі ступенем магістра і з педагогічною освітою – 2901 євро (84 129 грн).

Додатковою проблемою запровадження інтегрованих шкільних курсів стане питання: а хто їх викладатиме? На цьому акцентують увагу і науковці, і експерти, і, безумовно, самі вчителі. Більш-менш зрозумілим виглядає проблема з літературно-мовними дисциплінами, хоча і тут не все так просто. Зокрема, професор В. Пахаренко підкреслює, що «на кафедрі української літератури і компаративістики Черкаського національного університету вже багато років поспіль ми викладаємо курси й української, і зарубіжної літератури, а в дипломах наших випускників зазначено: «Вчитель української мови і літератури та зарубіжної літератури»». Напевно, вважає професор, схожа практика існує і в інших вишах. Але таких підготовлених кадрів на всю Україну навряд чи вистачить, констатують експерти.

Зовсім непідготовленою кадровим забезпеченням виявиться природнича інтегрована дисципліна. «Яким освітнім спеціальностям і науковим галузям відповідає зміст інтегрованого курсу “Людина і природа”? Біології? Історії? Медицині? Чи фізиці? Хімії? Географії? І які універсальні вчителі будуть викладати цей дайджест?» – запитує доктор філософських наук, професор Т. Пархоменко.

Загалом, вважають учасники громадського обговорення, українські вчителі не знайомі з підходом викладання об'єднаних дисциплін. Вони доволі вузькоспеціалізовані, незважаючи на те, що у багатьох педінститутах готують вчителів з подвійною спеціалізацією (фізика і хімія, українська мова та зарубіжна література). «Звичайно, у міністерстві кажуть, що натренують вчителів за цей час, але жодних конкретних пропозицій від них не надходить. А чекати, що буквально за рік усіх учителів в Україні, які викладають у старшій школі, перевчать – це дуже оптимістично», – запевняє експерт освітнього напрямку І. Когут. Тож, на думку частини фахівців та експертів, запропоновані МОН новації не стільки вирішать проблеми, що склалися у навчанні учнів 10–11 класів загальноосвітньої школи, скільки можуть створити масу нових, для усунення яких просто не вистачить ресурсів, часу і можливостей.

Таким чином, аналіз суспільної думки щодо реформування системи навчання старших класів загальноосвітньої школи в Україні показав, що громадськість, експерти, вчителі, батьки і самі учні старших класів мають

різні точки зору на цю важливу проблему. Причому, якщо врахувати той факт, що відвертих прихильників реформ значно менше, ніж їх противників, та й аргументи з обох сторін лунають дуже ґрунтовні і вагомі, то, можливо, більш продуктивним для досягнення суспільного консенсусу було б відтермінувати введення запропонованих новацій. До того ж на, думку учасників громадського обговорення, важливим аспектом реформування має стати європейський рівень фінансування школи і заробітної плати вчителів, а не скорочення педагогічних кадрів.

Варто погодитися з позицією доктора філологічних наук, професора кафедри української літератури та компаративістики Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького В. Пахаренка: «Ідея реформи здійняла в суспільстві бурю. Вона може спричинити у школі виважені, плідні зміни, а може виявитися бурею у склянці води, якщо візьмуть гору затяті противники змін або недолугі псевдореформатори. Нині настав той момент, коли дуже багато залежить саме від МОН, його активної позиції, оперативного й толерантного діалогу з громадськістю, освітянами насамперед, від його вміння формувати оптимальну й комплексну стратегію дій та рішучості послідовно впроваджувати її в життя».

Можливо, справа не у тому, що зміни видаються суспільству не важливими чи не актуальними для сучасної системи шкільної освіти України, а у суперечливих методах і темпах реформи, незадовільному рівні інформаційної компанії, яку проводить МОН. Широка та активна комунікація міністерства зі ЗМІ, громадськими організаціями, науковими установами й експертним середовищем з метою пояснення власної позиції та аргументації важливості і можливості реалізації запропонованих новацій дасть змогу створити позитивний суспільний фон, який сприятиме досягненню очікуваних результатів «професійного самовизначення та подальшої самореалізації старшокласників» в Україні. Інакше, як зазначають експерти, є великий ризик непідготовленими змінами дискредитувати хороші ідеї (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел:*
*<http://mon.gov.ua/activity/education/>, <http://mon.gov.ua/usi-novivni/>,
<http://ukurier.gov.ua/uk/articles/>, <http://osvita.ua/legislation/>,
<https://gazeta.ua/articles/liliya-grinevich/>, <https://hromadske.ua/posts/>,
<http://gazeta.zn.ua/EDUCATION/>, <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/>,
<http://osvita.ua/school/reform/>, <http://ua.112.ua/statji/>,
https://lb.ua/blog/irina_zhdanova/, <http://www.dsnews.ua/society/>,
<https://life.pravda.com.ua/>, <http://consultant.parus.ua/>,
<http://www.lvivpost.net/suspilstvo>,
<http://apostrophe.ua/ua/article/>, <http://turimm.com/>, <https://www.facebook.com/>
<http://www.isaieva.kiev.ua/>, <https://tsn.ua/ukrayina/>).*

Біпатризм у світі

Біпатризм (поліпатризм) або множинне (подвійне) громадянство – це правове становище фізичної особи, яка одночасно перебуває у громадянстві двох чи більше держав.

Термін «подвійне громадянство» означає, що, крім громадянства України, особа має ще й громадянство її адміністративно-територіальних одиниць. Одночасне перебування в громадянстві кількох держав позначає термін «множинне громадянство».

Сьогодні проблема множинного громадянства набула у світі особливої гостроти із-за напливу біженців зі Сходу у Європу, а для нашої держави також із-за переміщення жителів Східних областей України в Російську Федерацію.

Затримання голови Державної фіскальної служби України Р. Насірова за підозрою у корупційних діях із завданням збитку Україні в сумі 2 млрд грн, і який нібито має кілька громадянств різних держав, стало за останні роки новим поштовхом для чергової законодавчої ініціативи щодо регулювання питання множинного громадянства в Україні.

Проект закону «Про внесення змін до Закону України “Про громадянство України” щодо реалізації права змінити громадянство», який ініційований Президентом України 13 березня 2017 р. і зареєстрований у Верховній Раді України за № 6175, визначений главою держави як невідкладний. Згідно з проектом, українці, які добровільно отримують громадянство іншої держави, будуть автоматично позбавлятися українського громадянства, а особа, яка добровільно набула громадянство іншої держави, підпадає під дію вимоги про припинення українського громадянства.

При цьому залишається відкритим питання – чи буде вважатися добровільним набуття громадянства РФ мешканцями Криму?

У зазначеному проекті передбачено внесення до Закону України «Про громадянство України» змін, відповідно до яких:

1. Громадянин України, який добровільно набув громадянство іншої держави, вважається таким, що виявив намір змінити громадянство та надав згоду на припинення громадянства України.

2. Встановлюється строк, протягом якого особа, яка набула громадянство України за територіальним походженням, внаслідок прийняття до громадянства України або поновлення у громадянстві України, зобов’язана повернути паспорт іноземної держави до уповноважених органів цієї держави, – один місяць, а також обов’язок для таких осіб письмово повідомити в десятиденний строк уповноважений орган України про повернення паспорта іноземної держави.

3. Визначається механізм реалізації права громадянина України на зміну громадянства у випадках, коли поведження або дії громадянина України говорять про визнання ним іноземного громадянства та свідомий вибір на користь іноземного громадянства у відносинах з державою

іноземного громадянства.

4. Уточнюється, що є підставою для втрати громадянства України, скасування рішення про оформлення набуття громадянства стосовно осіб, які набули громадянство відповідно до ст. 8–10 Закону України «Про громадянство України».

5. Виключається положення про визнання незалежною від особи причиною неотримання документа про припинення іноземного громадянства такої обставини, як вартість оформлення припинення іноземного громадянства (підданства), що перевищує половину розміру мінімальної заробітної плати, встановленого законом в Україні на момент, коли особа набула громадянство України.

6. Громадяни України, які на день набрання чинності цим законом матимуть паспортні документи іноземних держав, зобов'язані протягом шестимісячного строку здійснити заходи щодо припинення іноземного громадянства. У разі невиконання таких зобов'язань рішення про оформлення набуття ними громадянства України підлягатиме скасуванню. Невиконання таких зобов'язань іншими громадянами України визнається підставою для втрати громадянства України відповідно до зазначеного Закону².

Випадки множинного громадянства і безгромадянства (апатризм – становище особи, коли вона не перебуває в громадянстві жодної держави) мають місце внаслідок різного вирішення законодавством окремих держав питань про набуття і втрату громадянства. Множинне громадянство можна розцінювати як результат колізії законів про громадянство різних держав. Воно може виникнути, наприклад, при народженні дітей від батьків, що мають різне громадянство, при натуралізації, у разі одруження жінки, яка є громадянкою держави, законодавство якої не позбавляє жінку свого громадянства при її одруженні з іноземцем (Франція, США, Швеція), або громадянином такої держави, яка автоматично надає громадянство жінці-іноземцю, яка одружилася з її громадянином (Бразилія).

Біпатрид, перебуваючи на території однієї з держав, у громадянстві якої він перебуває, як правило, не може посилатися на свої зобов'язання стосовно іншої держави. Кожна держава, у громадянстві якої перебуває біпатрид, має право вважати його своїм громадянином і вимагати від нього виконання відповідних обов'язків.

Для розв'язання багатьох проблем, пов'язаних із множинним громадянством, використовується принцип визначення ефективного громадянства. Ефективне громадянство пов'язане з необхідністю визначення фактичного або переважного громадянства біпатрида для розв'язання проблем, пов'язаних з колізійною формулою, що визначає особистий статус фізичної особи (*lex patriae* або *lex domicilii*). У цьому випадку враховують такі факти, як місце постійного проживання особи, її роботи, місця перебування її нерухомого майна, проживання її сім'ї тощо.

² Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» щодо реалізації права змінити громадянство. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61320.

Згідно з Конституцією Російської Федерації, росіянин може мати іноземне громадянство (подвійне громадянство) за умов, прописаних у федеральному законі або міжнародному договорі Росії. В основному законі РФ також зазначено, що, незважаючи на наявність громадянства іноземної держави, громадянин РФ не позбавляється своїх прав і свобод та не звільняється від обов'язків, що випливають з російського громадянства. Поняття «подвійне громадянство» у Росії є окремим випадком множинного громадянства. На сьогодні РФ легалізувала це питання з Таджикистаном і Туркменістаном. Стосовно інших держав світу, слід зазначити, що в деяких випадках, навіть попри дозвіл мати друге громадянство, власники кількох паспортів не сприймаються Російською Федерацією як такі, що мають подвійне громадянство. Така ситуація в юриспруденції визначається поняттям «правовий вакуум».

Росія підписала з Туркменістаном і Таджикистаном договір, згідно з яким кожна зі сторін має визнати за громадянами право набути громадянство іншої держави, не втрачаючи громадянства першого. Що стосується прав, обов'язків, соціального забезпечення людей з подвійним громадянством, а також їх військової служби, договори визначають, що зазначене питання перебуває у компетенції тієї держави, на території якого такий «подвійний» громадянин проживає. Разом з тим люди, які пройшли військову службу в одній з держав, звільняються від призову в іншій державі. «Подвійні» громадяни також перебувають під заступництвом і захистом обох держав, а наявність двох паспортів істотно полегшує переїзди з однієї держави в іншу.

Подвійне громадянство в Росії набути дуже складно, і на шляху отримання другого або третього громадянства як у РФ, так і в інших державах, як правило, виникає ряд обмежень³.

Однією з умов набуття громадянства в таких державах як, наприклад, Німеччина, Данія, Словаччина, є відмова від колишнього громадянства. Існують також такі обмеження як припинення одного громадянства внаслідок отримання іншого, або ж ненадання громадянства за народженням у випадках, якщо дитина набуває при народженні громадянство іншої держави.

Держави, які допускають можливість подвійного громадянства, це зокрема: Австралія, Бангладеш, Бельгія, Бразилія, В'єтнам, Канада, Колумбія, Кіпр, Домініканська Республіка, Сальвадор, Фінляндія, Греція, Гренада, Угорщина, Ісландія, Іран, Ірак, Ірландія, Ізраїль, Італія, Йорданія, Латвія, Ліван, Литва, Македонія, Мальта, Мексика, Чорногорія, Нова Зеландія, Сербія, Швеція, Сирія, Королівство Велика Британія, Сполучені Штати Америки.

У розглянутому контексті цікавим уявляється американський досвід набуття множинного громадянства. Так, у 1894 і 1906 р. в Америці були ухвалені імміграційні закони, які забороняли американським громадянам перебувати в іноземному громадянстві. Прикметно, що нині ці закони не скасовано, але водночас вони й не охороняються жорстко органами влади.

У США 1940 р. було ухвалено Закон про громадянство, що обмежує права американських громадян, які беруть участь у політичних виборах іншої

³ URL: <http://svitohlyad.com.ua/zakon/podvijne-hromadyanstvo-v-rosiji/>.

держави. При цьому чинна юридична практика дає можливість американському громадянину також залишити громадянство іншої держави. Наприклад, іноземець, який став громадянином США за допомогою натуралізації, може зберегти своє колишнє громадянство за умови, якщо його рідна держава не вимагає, щоб він відмовився від нього. Аналогічно, громадянин США може стати громадянином іншої держави і при цьому зберегти своє американське громадянство, але лише в тому випадку, якщо інша держава не зобов'язує його відмовитися від громадянства США. Прикладом такої колізії є традиційний текст присяги для осіб, які отримують американське громадянство, який вимагає від того, хто присягає, не лише вірності новій Батьківщині, а й відмови від попереднього громадянства. Водночас в американському законодавстві не існує такого поняття як «подвійне громадянство». Американська влада не переслідує тих, хто прийняв присягу, залишивши при цьому громадянство іншої держави. Проте в американському паспорті вказано, що «власник цього паспорта не визнає більше жодного громадянства».

В Аргентині можна мати, крім аргентинського, лише іспанський або італійський паспорт. Бразилія лише в певних випадках дозволяє мати інший, окрім бразильського, паспорт. Чилі уклала угоду про подвійне громадянство виключно з Іспанією.

Що стосується держав Європейського Союзу, то в них немає чіткого підходу до питання про множинне громадянство. У Туреччині множинне громадянство законом дозволено, тоді як у Швеції – ні. У Німеччині для отримання ще одного або більше громадянств необхідно виконати певні умови.

У Голландії та Італії органи влади на множинне громадянство просто «заплющують очі» – закон його не дозволяє, але й не забороняє. В Іспанії дозволено мати «додаткове» громадянство лише деяких держав. Швейцарський громадянин може придбати паспорт іншої держави, але при цьому він назавжди втрачає свій. І навпаки, особа, яка отримала швейцарський паспорт, повинна за законом відмовитися від усіх своїх інших паспортів⁴.

З 1 січня 2011 р. парламент Угорщини прийняв закон, який спрощує процес отримання угорського громадянства. Якщо до цього процедура отримання угорського громадянства становила приблизно 1,5 року, то на сьогодні отримати угорське громадянство можна за три місяці. Для отримання угорського громадянства необхідно надати документи, що підтверджують угорське походження або ж громадянство Угорщини найближчих родичів особи. Достатньо, щоб хтось із найближчих родичів народився на території Закарпаття до 1920 р. або у воєнний період (1938–1945 рр.). Умови для отримання громадянства мінімальні – угорське походження, базове знання мови і несудимість. Необхідним є складення присяги, в якій людина визнає Угорську Республіку своєю батьківщиною та присягає її захищати. Нещодавно в Угорщині було створено Міністерство у справах закордонних угорців. Планується створити закордонні виборчі

⁴ URL: http://www.pap.in.ua/7_2014/13.pdf.

округи для угорців. Це дасть можливість закарпатським угорцям стати депутатами угорського парламенту.

У законодавстві Румунії зазначається, що етнічні румуни, які були позбавлені громадянства до 22 грудня 1989 р. з незалежних від них причин, мають право на повернення румунського громадянства. Таким чином жителі Буковини, предки яких мали громадянство Румунії до 28 червня 1940 р., мають право на отримання румунського громадянства. За різними підрахунками на Буковині приблизно 40 тис. наших співвітчизників можуть бути одночасно і громадянами Румунії.

Польща дозволила множинне громадянство 15 серпня 2012 р. Президент Польщі має право надавати польське громадянство всім іноземцям, незалежно від того, чи вони жили та як довго жили у Польщі. Новий закон також дозволив надавати польське громадянство всім, без обмежень, іноземцям у рамках процедури, яку проводить воєвода (аналог голови обласної державної адміністрації в Україні) та скоротив термін необхідного для подачі такої заявки терміну проживання в державі з дозволом «на постійне перебування» до трьох років. Для отримання громадянства Польщі від воєводи, крім трьох років проживання з таким дозволом, необхідно мати регулярний дохід, підтвердження наявності місця проживання (договір оренди чи власності квартири) та знати польську мову. До набрання чинності нового закону польське громадянство могли отримати лише особи без громадянства, іноземці, які одружилися з поляками, та особи, яким батьки після народження вибрали інше громадянство ніж польське⁵.

У ряді держав є законною практикою купівля громадянства. Наприклад, громадянство Домініканської Республіки можна отримати за інвестицію у 100 000 дол. США.

Громадянство Антигуа і Барбуда коштує 250 000 дол. США. При цьому громадянин отримує безвізовий в'їзд до 129 країн, включаючи держави Шенгенської зони, Канаду та Великобританію. У Мальті мінімальна інвестиція – 650 000 євро, що дає безвізовий в'їзд до 163 держав, включаючи країни Західної та Східної Європи, США й Канаду. У Кіпру мінімальна інвестиція становить 2 500 000 євро. Громадянин отримує безвізовий в'їзд у 151 державу, включаючи всі держави Європейського Союзу, Канаду, Великобританію, Гонконг, Сінгапур, Японію й Південну Африку.

У Болгарії мінімальні інвестиції – 512 000 євро і надається безвізовий в'їзд до 81 держави, включаючи країни Шенгенської зони, а також Японію, Південну Корею, Аргентину, Бразилію, Мексику.

Для отримання громадянства США мінімальна інвестиція становить 500 000 євро. При цьому термін отримання громадянства – після п'яти років проживання. Подвійне громадянство: визнається. Громадянину дозволяється безвізовий в'їзд у 172 країни світу, включаючи країни Євросоюзу, Канаду і Японію.

Програма імміграції для інвесторів по візі EB-5 існує з 1990 р. Для участі необхідно заснувати власний бізнес або інвестувати у вже існуючий американський бізнес 1 млн дол. США (або 500 000 дол. США для програми

⁵ URL: <http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/9915/1/42.pdf>.

інвестування регіонів цільового розвитку) із створенням як мінімум десяти робочих місць для громадян США.

Великобританія – мінімальні інвестиції: GBP 1 000 000. Терміни отримання громадянства: після п'яти років проживання.

У Португалії – мінімальні інвестиції: 500 000 євро. Громадянство надається після п'яти років проживання у державі. Угорщина – мінімальні інвестиції: 250 000 євро, що надає право на безвізовий в'їзд більш ніж 140 держав.

Закон регулює відносини між Угорщиною та іноземними громадянами, які погодилися інвестувати в державні цінні папери (облігації) суму у 250 000 євро не менше, ніж на п'ять років.

Угорський уряд надає іноземним інвесторам постійне місце проживання (ПМП) на території Угорщини, що дає змогу постійно проживати, працювати, вчитися, користуватися банківськими кредитами, соціальними пільгами, медичною допомогою, 90-денним перебуванням у будь-якій країні Шенгену в безвізовому режимі. Після закінчення п'яти років зі статусом ПМП іноземець має право подати прохання на отримання громадянства Угорщини⁶.

Донедавна європейськими лідерами з отримання другого громадянства були британці, але тепер у цьому їх випередили французи, бельгійці, громадяни скандинавських держав та Іспанії. При цьому у Європейському Союзі усвідомлюють, що саме підштовхує європейців обзаводитися громадянством ще й інших держав – це бажання уникнути сплати податків у своїй державі.

«Податковим раєм» вважаються Монако, Гібралтар, Андорра, Домініканська Республіка і Гренада.

Арабські держави надають громадянство лише уродженцям своїх держав, тому для іноземця неможливо стати повноправним громадянином в Алжирі, Саудівській Аравії та Арабських Еміратах.

Відносно набуття другого або декількох громадянств найліберальнішою державою в світі є Австралія, при тому що в цій державі – найжорсткіше імміграційне законодавство (URL: http://www.par.in.ua/7_2014/13.pdf). Також не дозволяють мати множинне громадянство Австрія, Болівія, Бруней, Венесуела, Данія, Китай, Еквадор, Індонезія, Кенія, Кувейт, М'янма, Малайзія, Маврикій, Норвегія, Непал, ПАР, Перу, Польща, Португалія, Румунія, Саудівська Аравія, Сінгапур, Україна, Уругвай, Філіппіни, Японія.

Президент України висловився про неприпустимість ситуації, коли державні службовці вищої ланки мають два, три і більше закордонних паспортів. Суспільство погоджується, що це питання повинно бути чітко врегульовано.

Поки що множинне громадянство також у представників великого бізнесу полегшує шлях до розграбування України, тож закон має запобігти непомітному виведенню грошей з нашої держави, недоотриманню у Державний бюджет коштів у вигляді податків.

⁶ URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/104472>.

Закон повинен бути також спрямований на недопущення продажу українських земель іноземцям, які набули громадянство України, наприклад, за фактом отримання другого громадянства при вступі в шлюб.

При обговоренні та прийнятті закону слід враховувати небезпеку втрати західних територій України, населення яких у переважній більшості має громадянство також Угорщини та Румунії, у разі поставлення їх перед вибором залишення паспорта лише однієї держави.

Довідково: за офіційними даними Угорщини кількість українців, що отримали угорський паспорт, перевищила 100 тис. Румунія не розголошує детальні дані про українців, що стали її громадянами, але експертні оцінки коливаються між 50 і 100 тисячами. Загалом в Україні близько 150 тис. громадян, що називають себе румунами, а румунську мову – своєю першою мовою⁷.

Так, вони можуть обрати громадянство не на користь України, а ставши румунами та угорцями, вимагати приєднання своїх територій до держав, громадянами яких вони є.

Щодо ініційованого Президентом України закону № 6175, то експерти висловлюють ряд зауважень, наприклад, про порушення цим законом зобов'язань України за Європейською конвенцією про громадянство. Не передбачено в законі й норми для кримчан, які бажають отримати український паспорт у 16 років. Тож слід було б винести закон № 6175 на публічне обговорення та залучити наукові установи для отримання наукових експертних висновків щодо найефективнішого розв'язання проблеми множинного громадянства.

Ситуації множинного громадянства або безгромадянства аномальні й часто збиткові не лише для окремих індивідів, а й для окремих держав.

Основний спосіб розв'язання проблеми біпатридів та апатридів полягає в укладанні договорів про громадянство між зацікавленими державами. Існують три основні види міжнародних договорів, спрямованих на врегулювання питань множинного громадянства: 1. Які взаємно визнають право громадян на множинне громадянство; 2. Які не визнають можливість множинного громадянства; 3. Які не забороняють множинне громадянство, проте пропонують механізм зменшення його негативних наслідків.

Тож Україні слід враховувати досвід інших держав щодо регулювання множинного громадянства і вирішувати існуючі колізії через двосторонні або багатосторонні угоди між державами.

О. Кривецький, голов. ред. НЮБ НБУВ

Зміни до Закону України «Про громадянство України»

⁷ URL: <http://global-ukraine-news.org/2017/03/15/pasportnyj-udar-poroshenka-yaki-zagrozy-nese-prezydentskyj-zakon-pro-gromadyanstvo/2/>.

Президент України П. Порошенко подав на розгляд Верховної Ради нагальний законопроект № 6175 про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» щодо реалізації права змінити громадянство. Законопроект розроблено з метою законодавчого вдосконалення механізму припинення громадянства України у разі добровільного набуття громадянином України громадянства іншої держави та для запобігання випадкам подвійного громадянства осіб, які набувають громадянство України. Глава держави вважає, що це питання має бути чітко врегульовано, і ситуації, коли чиновники, особливо вищої ланки, мають навіть по два, три чи більше паспортів інших держав, є неприпустимими. «Цим законом буде чітко встановлено, що особа, яка добровільно набула іноземного громадянства, буде вважатися такою, яка підпадає під дію вимоги про припинення українського громадянства», – пояснив представник Президента у Верховній Раді України А. Герасимов. Також у законопроекті уточнюються підстави для втрати громадянства України. «Наприклад, такою буде тепер вважатися підстава, за якої людина-громадянин України набула добровільно громадянства іншої країни, чито при набутті громадянства України вона у певний проміжок часу не здала паспорт іншої держави», – пояснив А. Герасимов. Він додав, що це стосуватиметься лише тих ситуацій, коли люди добровільно отримали громадянство іншої держави. Тобто законопроект не стосується громадян Криму, адже там, за його словами, про «добровільність мова не йшла».

А ось спікер А. Парубій, коментуючи цей законопроект, заявив, що мова буде йти також про відкликання мандата народного депутата з подвійним громадянством. Він наголошує на необхідності розробки механізму відкликання з посад топ-чиновників, які мають подвійне громадянство: «Я цілковито підтримую таку позицію: якщо в людини є два громадянства, то вона не має права займати найвищі посади в Українській державі. Має бути механізм відкликання таких людей».

Громадянство – це не просто належність людини до тієї або іншої держави. Це, насамперед, відносини між громадянином і державою, які встановлюють певні права та обов'язки обох сторін. Світова практика показує, що доволі багато країн (Німеччина, Бельгія, Швеція, Італія, Греція, Канада тощо) цілком лояльно ставляться до придбання їх підданими паспортів іноземних держав, і це питання для них не є проблемою. А от для України проблема подвійного громадянства є однією з найбільш актуальних, суперечливих та обговорюваних протягом останніх років, але досі її не вирішено, багато в чому внаслідок недосконалості законодавчої бази. Україна належить до тих країн, які таку процедуру вважають неприйнятною та протизаконною. Тому відсутність належного регулювання і уваги до цього явища викликає численні питання і дає можливість українським громадянам знаходити обхідні шляхи інтеграції до іноземних суспільств на свій розсуд і смак.

Деякі дослідники вважають, що подвійне громадянство гальмує процес формування спільних цінностей, пріоритетів розвитку нації, єдності народу. А також вони застерігають, що інститут подвійного громадянства нівелює

міцність стійкого юридичного зв'язку, який існує між громадянином і державою, наслідком чого можуть стати міжнародні конфлікти, послаблення спроможності держави впливати на своїх громадян, а також захищати їхні інтереси за кордоном. Біпатризм часто-густо використовується для ухилення від обов'язків громадянина перед державою (військова служба, сплата податків) та полегшення кримінальної діяльності.

Проте проблема подвійного громадянства в Україні має ще й інші корені. Українці їдуть з Батьківщини найчастіше у пошуках кращої долі, а не тому, що не цінують своє, рідне, українське та не поважають Україну. Не втрачаючи любові до рідної землі, вони здебільшого працюють в інших державах задля того, аби заробити собі на життя. Звідси питання: можливо проблема не у послабленні зв'язку українця з державою, а у ставленні самої держави до свого громадянина? Це є предметом для роздумів законодавців, а не для введення чи ні кримінальної відповідальності за подвійне громадянство. Зокрема, народний депутат Г. Шверк вважає, що позбавляти українського громадянства через наявність кількох паспортів потрібно депутатів і високопосадовців, а не пересічних громадян. «В українській діаспорі є багато людей, які колись виїхали з України, отримали іноземне громадянство, але вважають себе українцями і не бажають лишитися українського громадянства. Вони працюють як волонтери, час від часу повертаються до України», – сказав Г. Шверк. Він зауважив, що закон повинен стосуватися лише державних службовців і чиновників. Крім того, зазначив депутат, проект закону про заборону подвійного громадянства порушує зобов'язання України з Європейської конвенції про громадянство. Згідно з цим документом в Україні не мають право карати тих, хто отримав громадянство за народженням або через шлюб з іноземцем.

Законопроект Президента України П. Порошенка про подвійне громадянство викликав неоднозначну реакцію серед українців. Громадські організації з України і США висловлюють невдоволення ініціативою президента позбавити громадянства тих українців, які мають паспорти інших держав. Зокрема, громадське об'єднання українців у США Razom for Ukraine опублікувало звернення з закликом відкликати поданий ним законопроект. Інша неприбуткова громадська організація в Києві «Українська Всесвітня Координаційна Рада» (УВКР) запропоновані П. Порошенком зміни оцінює як «шкідливі й небезпечні», адже, за її твердженням, українці за кордоном, що їх насамперед можуть торкнутися законодавчі зміни, є фінансовою і ресурсною опорою для України. За попередніми підрахунками організації законопроект № 6175 про внесення змін до Закону України «Про громадянство України», поданий Президентом України на розгляд Верховної Ради, призведе до автоматичного позбавлення громадянства близько 5 млн українців. Закордонні українці завжди відігравали неабияку роль у державотворенні України, зберігаючи правові та культурні традиції України, відстоювали інтереси українства на міжнародній арені, фінансово і ресурсно допомагаючи молодій державі. «Ініціатива Президента по обмеженню прав закордонних українців, – вважає голова УВКР М. Ратушний, – є непродуманою, а також такою, що призведе до негативних наслідків для

України через втрату значної підтримки українців в інших державах, які на сьогодні виступають форпостом лобіювання інтересів України». Об'єднання також наголошує, що дії Президента «суперечать державним інтересам України», а події останніх років засвідчують, що громадянство інших країн часто-густо використовується державними чиновниками в Україні для уникнення відповідальності за свої протизаконні дії.

Так чи можна бути одночасно громадянином України та іншої держави, і чи, насправді, можуть вас покарати за подвійне громадянство? Відповідно до ст. 4 Конституції України, «в Україні існує єдине громадянство. Підстави для придбання і виходу з громадянства України визначаються законом». А ст. 25 Конституції України гарантовано, що громадянина України не може бути позбавлено громадянства і права змінити громадянство, а також депортовано за межі України або видано іншій державі. Україна гарантує своїм громадянам, які перебувають за її межами, піклування та захист.

Таким чином, в Україні передбачено єдине громадянство; проте в Основному законі країни подано лише загальний принцип, тлумачення якого винесено до ст. 2 окремого Закону України «Про громадянство України».

Зокрема, у статті зазначається: «Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої країни або країн, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він також визнається лише громадянином України». Отже, чинне законодавство не виключає наявності у громадян України іншого громадянства. Навпаки, закон передбачає таку можливість. А згідно зі ст. 19 Закону України «Про громадянство України», громадянин України взагалі не може втратити свого українського громадянства. Позбавляти його громадянства – заборонено!

Проте, втратити громадянство України громадянин може за таких обставин:

- якщо він добровільно набув громадянства іншої країни, будучи повнолітнім. Тобто свідомо пішов до представництва іншої держави, написав заяву, подав документи або зробив інші дії, внаслідок яких передбачено набуття громадянства іншої держави;
- якщо особа набула громадянства в результаті обману, свідомого подання недостовірних відомостей або фальшивих документів;
- якщо громадянин України вступив до лав Збройних сил чи армії іншої країни.

Цікаво, що навіть якщо громадянин України порушив вимоги законодавства України і свідомо (добровільно) подав документи для отримання іншого громадянства або паспорта, втратити громадянство він може лише після відповідного рішення Президента України.

«Конституційний міф про неможливість мати подвійне громадянство є доволі поширеним, а виявлення додаткового громадянства топ-чиновника вже стало класичним методом загострення скандалу на українській політичній арені, що неодмінно позначається посиленням обурення суспільства», – вважає кандидат юридичних наук, професор кафедри Вісконсинського Міжнародного Університету (США) в Україні, доцент

кафедри Європейського університету С. Панасюк.

Але які ж нововведення запропонував Президент України у проекті закону № 6175 про внесення змін до Закону України «Про громадянство України» щодо реалізації права на зміну громадянства? По-перше, запропоновано ввести зобов'язання для осіб, які отримали громадянство України і подали декларацію про відмову від іноземного громадянства, у місячний термін повернути паспорт громадянина іншої країни. Раніше такого терміну не було, тепер же є лише місяць на роздуми. Окремо додали необхідність оповіщення відповідного органу України про таке повернення. Якщо ж людина – біженець або отримала притулок в Україні з якоїсь іншої причини, держава сама визначиться з паспортом цього іноземця.

Також проект передбачає нові підстави для втрати громадянства. Зокрема, передбачено втрату громадянства України, якщо особа, яка його набула, продовжує користуватися виборчим правом або іншими правами, що безпосередньо пов'язані з громадянством іншої держави. Треба зазначити, що свідченням цього факту можуть служити дані публічних реєстрів державних органів, органів місцевого самоврядування зарубіжних країн, інформація, що розміщена на офіційних веб-сайтах, в офіційних друкованих виданнях державними органами, органами місцевого самоврядування інших держав, і/або документи, надані такими органами. Крім того, передбачається втрата громадянства України у разі, якщо особа, яка його набула, користується паспортом іншої держави для виїзду за кордон, а також, якщо особа, яка отримала громадянство України, за відсутності незалежних від неї обставин, у строк не подала до державного органу України підтвердження втрати громадянства іншої країни. Цікаве доповнення запропонували до ст. 19 Закону «Про громадянство України», а саме: «Громадянин України, який добровільно набув громадянства іншої держави, вважається таким, що виявив намір змінити громадянство і погодився на припинення громадянства України». Схоже на те, що держава таким чином страхується від подальших судових розглядів. Адже як ще можна трактувати ці поправки?

Найголовніше винесено до прикінцевих положень законопроекту, де зазначено, що громадяни України, які мають паспорти інших країн, на момент, коли цей проект стане законом і набуде чинності, зобов'язані протягом шестимісячного терміну здійснити заходи з припинення іноземного громадянства, і здати відповідні паспортні документи до уповноважених органів України. Невиконання цих зобов'язань громадянами України призведе до втрати громадянства.

Якщо проаналізувати поданий проект змін, стає очевидним, що головною його метою є положення про те, що громадянин України, який добровільно отримав громадянство іншої країни, вважається таким, що оголосив намір змінити громадянство і погодився на втрату громадянства України. У фахівців з юриспруденції залишається велике питання щодо положень, які дають можливість громадянам мати громадянство іншої держави, оскільки залишається можливість подвійного трактування.

А. Васильченко, юрисконсульт із Києва, зазначає: «При аналізі цього проекту вкотре виникає питання щодо законодавчої техніки викладу

матеріалу. Текст доволі важкий для розуміння, зі складними синтаксичними конструкціями і вкрай заплутаною структурою, що завжди було проблемою українського законодавства».

За цього думки пересічних громадян України стосовно питання подвійного громадянства істотно різняться. Одні цілком підтримують «додаткове» громадянство, вбачаючи у ньому чисельні переваги, інші таку можливість категорично відкидають. До прихильників подвійного громадянства належить переважно українська молодь, люди ж середнього та похилого віку з обережністю сприймають таку перспективу.

Т. Мурзико, киянка: «Не є секретом, що кількість населення України невпинно і кардинально зменшується. Однією з причин цього факту є те, що багато хто з українців вимушені шукати кращої долі на чужині, часто-густо приймаючи громадянство іншої країни. Тому вважаю, що прийняття закону дозволить їм зберегти належність до Батьківщини, правові та культурні традиції рідного краю. А пріоритетним фактом під час перепису населення України щодо визначення громадянства має бути місце народження людини, а не кількість паспортів у кишені».

В. Барішев, мешканець Закарпаття: «Велика кількість громадян західних прикордонних областей мають паспорти сусідніх країн, зокрема Угорщини, Румунії. Це особливо важливо для українських заробітчан, які перетинають кордон у пошуках кращого працевлаштування, а також для тих, у кого за кордоном мешкають близькі родичі. Тому вважаю, що цей Закон має бути прийнято, бо ж він вистражданий часом!»

А. Коновалов, студент юридичного факультету Харківського університету ім. В. Н. Каразіна: «Ідея узаконення подвійного громадянства є наразі вельми актуальною, але й суперечливою. Цей закон конче необхідний тим, хто має бізнес за кордоном і фінансові рахунки в іноземних банках, або ховається від українського правосуддя. Тому прийняття закону про друге громадянство можна сприймати як оборудку на кшталт “фіктивного шлюбу”, за якого деякі можновладці, які не в згоді з законом, отримують певні моральні та правові дивіденди».

А. Давидчук, пенсіонер з Київщини: «Подвійне громадянство є загрозою національній безпеці, бо дає зайвий привід якій-небудь ворожій країні для виправдання воєнної агресії, а також порушує правові зв'язки між державою та суспільством».

Треба зазначити, що наприкінці минулого року у Верховній Раді України вже було зареєстровано законопроект № 5433 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо набуття (припинення) громадянства України, громадянства (підданства) іншої держави або громадянств (підданств) інших держав». Проте, за результатами висновку, зробленого Головним науково-експертним управлінням України, документ було повернуто на доопрацювання, адже багато положень проекту викликали зауваження як змістового, так і техніко-юридичного характеру, що могло призвести до виникнення правових колізій. А деякі пропозиції законопроекту № 5433 є доволі сумнівними, оскільки можуть розцінюватися, як обмеження політичних, соціальних та економічних прав громадян України за ознаками

громадянства, що суперечить приписам ст. 24 Конституції України. Виходячи з того, що в законопроекті П. Порошенка, на думку науковців і фахівців, також є ряд технічно-юридичних неузгоджень, що викликають певні зауваження й суперечки, виникає питання щодо доцільності та необхідності покваліфікованого прийняття закону про подвійне громадянство. Але законопроект залишається на часі, і його долю вирішувати законодавець
(Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: <https://ukr.media>; <http://zakarpattya.net.ua>; rada.gov.ua).

ІНФОРМАЦІЙНА КАРТИНА МІСЯЦЯ

(лютий 2017)

Підготовка і виконання проекту:

А. Берегельський, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

О. Саморукова, мол. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Маніпулятивні технології в іноземних ЗМІ. Резюме

Протягом оглядового періоду з 1 по 28 лютого 2017 р. було проаналізовано 347 інформаційних повідомлень зарубіжних інтернет-ЗМІ, у яких висвітлювалися події, пов'язані із ситуацією в Україні. З них 94 – матеріали західних ЗМІ, 7 матеріалів – інші країни та 246 – російських ЗМІ.

Проведений аналіз показав, що з наявного загалом матеріалів критичні статті щодо України (загалом) становили 12 повідомлень у західних ЗМІ, тобто приблизно 11,3 %. Основна критика західних ЗМІ спрямована на недостатність проведення реформ та проблеми корупції. Так, наприклад, американська агенція бізнес-новин Bloomberg (URL: <http://www.radiosvoboda.org/a/28327097.html>) заявляє, що головною перешкодою іноземних інвестицій в Україну є хабарництво. У статті стверджується, що більшість інвесторів скаржаться на податкову службу України.

Також негатив стосувався конфлікту на Сході України, де, за даними звітів місії ОБСЄ, українські військові намагаються змінити лінію фронту. Прикладом є стаття в американському аналітичному виданні Foreign Policy (URL: <http://www.radiosvoboda.org/a/28294677.html>), у якій стверджується, що вина за спалах насильства на Сході України також лежить і на Києві.

Зберігається напруження і у відносинах з найближчим сусідом України – Польщею. Попри те, що польські ЗМІ повідомили про відновлення силами місцевих жителів у Бродівському районі Львівської області пам'ятника жителям польського села Гути Пеняцькій, зруйнованого минулого місяця, обговорювалася й інша провокація. Націоналісти з маловідомої організації «Чорний комітет» повісили на паркані Посольства Республіки Польщі в

Києві портрет лідера українських націоналістів Степана Бандери з написом «Наша земля – наші герої». Так вони протестують проти антиукраїнських заяв польських політиків. Польське видання Rzeczpospolita (URL: <http://www.rp.pl/Polityka/170219270-Ukraina-Portret-Bandery-na-parkanie-ambasady-RP-w-Kijowie.html>) вміщує коментар посла Республіки Польщі в Україні Я. Пекло: «Не думаю, що це була якась низова і патріотична українська ініціатива. Вона є частиною сукупності всіх останніх подій, це виглядає як спланована акція, яка призведе до погіршення польсько-українських відносин. Насправді, це важко інтерпретувати як щось інше».

Водночас присутність у західних ЗМІ публікацій критичного характеру щодо України в лютому не супроводжувалася активним використанням маніпулятивних технологій.

Що ж до російських ЗМІ, то, як рівень негативних публікацій, так і використання маніпулятивних технологій були доволі високими. Так, із проаналізованих за лютий 246 російських публікацій мали негативне забарвлення 82 % (200 публікацій), та у 70 % (171 публікації) інформаційних повідомлень було виявлено ознаки маніпулятивних технологій. За результатами дослідження, найбільш поширеними наразі є такі види інформаційних маніпуляцій: **створення інформаційної хвилі, анонімний авторитет, вибіркова правда, коментарі, створення асоціацій, розмахування прапором, рекомендація, констатація факту, ствердження, постановка риторичних запитань** (див. нижче *Методи маніпулятивних технологій*). Активно використовуються класифікатори: слова-«приправи» для того, щоб у негативному ключі охарактеризувати події і явища: «націоналісти», «бандерівці», «Незалежная» тощо.

Що ж до головних тем оглядового періоду, то ними стали: блокада Донбасу та пов'язана з ним енергетична криза в Україні; визнання Росією внутрішніх документів квазіреспублік; коментарі з приводу «мирного плану» А. Артеменко та В. Януковича у розв'язанні української кризи; коментарі з приводу можливої екстрадиції Д. Фірташа до США; та загострення ситуації на Сході України. Висвітлюючи ці та інші події, російські ЗМІ не обійшлися без маніпулятивних технологій.

Висвітлюючи тему блокади Донбасу та ультиматум квазіреспублік, газета «Взгляд» опирається на думки експертів та використовує таку маніпуляцію, як **створення інформаційної хвилі** в матеріалах: «Народные республики выдвинули Киеву ультиматум о снятии блокады» (URL: <https://vz.ru/politics/2017/2/27/859605.html>. 2017. 27.02); «Киев бессилен перед организаторами блокады Донбасса» (URL: <http://www.vz.ru/world/2017/2/28/828168.html>. 2017. 28.02); «Порошенко рассчитывает извлечь личную пользу из угольной блокады Донбасса» (URL: <https://vz.ru/world/2017/2/13/857838.html>. 2017. 13.02). Публікації у виданнях «Коммерсантъ» (URL: <http://www.kommersant.ru/doc/3219897>. 2017. 16.02); «Lenta.ru» (URL: <https://lenta.ru/articles/2017/02/17/blokuvalniki/>. 2017. 17.02); «Российская газета» (URL: <https://rg.ru/2017/02/14/na-ukrainskih-tec-voznik-ostryj-deficit-uglia-iz-za-veteranov-ato.html>. 2017. 14.02). «Независимая газета» (URL: http://www.ng.ru/cis/2017-02-14/1_6929_ukraina.html. 2017. 14.02),

використовуючи **коментарі, анонімні авторитети та припущення**, згадану **інформаційну хвилю** розширюють.

Багато було сказано з приводу визнання Росією внутрішніх документів «ДНР» і «ЛНР», щодо цієї теми головною маніпулятивною технологією російських ЗМІ це: видається **розмахування прапором** – намагання виправдати дію на підставі того, що це патріотично або певним чином діє на користь країні, групі або ідеї, яку підтримує цільова аудиторія. «Российская газета» в статті «МИД РФ: Признание документов ЛНР и ДНР носит временный характер» пише: «Эта мера призвана отчасти облегчить условия жизни для населения региона, страдающего в результате бесчеловечной политики киевских властей и бездумных акций украинских националистов. ...» (**розмахування прапором**) (URL: <https://rg.ru/2017/02/20/mid-rf-priznanie-dokumentov-lnr-i-dnr-nosit-vremennuj-harakter.html>. 2017. 20.02).

Видання «Lenta.ru» в статті «Вот и весь указ» ставить запитання «С чем связано признание Россией документов жителей отдельных районов Донбасса» і відповідає «Главная мотивация решения, как отмечают в Кремле, – гуманитарная. Москва таким образом реагирует на блокаду мятежных регионов со стороны Киева» (**постановка риторичних запитань, розмахування прапором**) (URL: <https://lenta.ru/articles/2017/02/21/gumanitarno/>. 2017. 21.02). (Див. також матеріали «Коммерсантъ»: URL: <http://www.kommersant.ru/doc/3224276>. 2017. 20.02; URL: <http://www.kommersant.ru/doc/3224071>. 2017. 18.02; Военное обозрение» (URL: <https://topwar.ru/109576-lyudi-prizraki-uhodyat-v-proshloe-kommentarii-priznaniya-rossiey-dokumentov-lnr-i-dnr.html>. 2017. 20.02).

Російські ЗМІ доволі активно обговорювали мирні плани щодо врегулювання ситуації в Україні – їх у лютому було оприлюднено відразу два: маловіломим до цього народним депутатом України А. Артеменком і президентом-втікачем В. Януковичем. Видання «Lenta.ru» в матеріалі «Россия не может торговать своими людьми» друкує відповіді російських політиків на пропозицію взяти Крим в оренду «Сергей Лавров, глава МИД России: “Подобные планы отдают, с одной стороны, маниловщиной, а с другой – показывают, что будут продолжаться попытки переписать правила игры. ... Наверное, есть немало желающих отвлечь внимание от полной неспособности администрации Порошенко выполнить свои обязательства по минским договоренностям...”» (**коментарі, створення інформаційної хвилі**) (URL: <https://lenta.ru/articles/2017/02/21/noway/>. 2017. 21.02).

«Военное обозрение» в статті «И Порошенко свергнем, и Крым вернём. Украина посылает Трампу антикризисный план» пише: «... За нелепыми предложениями стоят намерения раскачать и без того нестабильную политическую лодку украинского государства. Из этого следует вывод, что администрация П. Порошенко может не дожидаться официальных выборов 2018 г., покинув свои посты раньше положенного ей срока» (**коментарі, створення інформаційної хвилі**) (URL: <https://topwar.ru/109686-i-poroshenko-svergnem-i-krym-vernem-ukraina-posylaet-trampu-antikrizisnyu-plan.html>. 2017. 23.02).

«Газета.ru» в статті «Как ни парадоксально, предложения Януковича

разумны» з підзаголовком «Янукович предложил провести референдум о статусе Донбасса» пише: «Вернуть мир и верховенство права в Украину можно лишь при условии объективного и открытого расследования трагических событий февраля 2014 г...»; «Одна из версий возвращения Януковича в украинскую политику, по мнению собеседников «Газеты.Ru» из администрации украинского президента, – предоставить В. Януковичу возможность возглавить Донбасс в случае, если местное население благосклонно отнесется» (**рекомендація, анонімний авторитет**) (URL: https://www.gazeta.ru/politics/2017/02/22_a_10539395.shtml. 2017. 22.02).

«Московский комсомолец» у статті «План снятия антироссийских санкций заставил говорить о “сливе” Украины Западом» коментує пропозиції депутата А. Артеменко: «В американском “плане” отчетливо слышен знакомый киевский подход – за счет “платежей России за аренду Крыма” они будут “возродить” разбомбленный ими же Донбасс. Скорее Д. Трамп усыновит нелегального мигранта-гея, чем Киев будет восстанавливать Донецк. Этот вариант можно исключить от слова “совсем”. Да и практически передача Донбасса Украине после субботнего указа Президента Путина о признании паспортов “ДНР – ЛНР”, мягко говоря, уже сильно затруднена» (**коментарі, створення інформаційної хвилі**) (URL: <http://www.mk.ru/politics/2017/02/20/plan-snyatiya-antirossiyskikh-sankciy-zastavil-govorit-o-slive-ukrainy-zapadom.html>. 2017. 20.02).

В оглядовий період Вищий земельний суд Відня 21 лютого прийняв рішення про можливу екстрадицію українського бізнесмена Д. Фірташа в США. Тож газети почали активно коментувати та прогнозувати про можливі наслідки екстрадиції.

Газета «Коммерсантъ», висвітлюючи тему Д. Фірташа в матеріалі «Венский вердикт», продовжує тему «внутрішніх проблем» в Україні, характерну для значної частини російських публікацій (URL: <http://www.kommersant.ru/doc/3226759>. 2017. 22.02). «Lenta.ru» в статті «Процесс со многими неизвестными» підзаголовок якої «Как дело Фирташа может аукнуться украинской власти» пише: «Нет сомнения: действующий президент Украины найдет что предложит за окончательное “выключение” Д. Фирташа из украинской повестки и более того – за ценой не постоит. На кону, по сути, его выживание: социально-экономическая ситуация располагает к новой революции, а газовый магнат со своими ресурсами может стать ярким лидером протестов»; «Под вопрос попадает легитимность президента П. Порошенко в целом. Ведь, судя по словам Д. Фирташа, речь шла о технической сделке, а не о демократическом избрании» (**створення інформаційної хвилі, коментарі**) (URL: <https://lenta.ru/articles/2017/02/23/firtash/>. 2017. 23.02).

«Российская газета» в статті «Тайны Киева» коментує суд Відня у справі Д. Фірташ так: «...Пока П. Порошенко может праздновать победу над человеком, которому обязан президентством. Однако с тех пор в Вашингтоне поменялась администрация, не питающая, судя по всему симпатий к киевским властям, и потому неизвестно, какими последствиями в итоге обернется для Порошенко и компании экстрадиция Фирташа в США»

(створення інформаційної хвилі, коментарі) (URL: <https://rg.ru/2017/02/21/sponsora-ukrainskoj-oppozicii-firtasha-zaderzhali-v-avstrii.html>. 2017. 21.02).

«Комсомольская правда» в матеріалі «Олигарх на выданье: зачем суд Вены разрешил экстрадицию украинского богача в США» пише: «Зачем арест Фирташа нужен Порошенко? Во-первых, убрать политконкурента. Во-вторых, скомпрометировать Оппозиционный блок. В-третьих, вынудить наговорить что-нибудь о “российском следе” в украинских делах» (постановка риторичних запитань, коментарі) (URL: <http://www.crimea.kp.ru/daily/26642/3665643/>. 2017. 21.02).

Висвітлюючи ситуацію на Сході України, російські ЗМІ, зокрема газета «Взгляд», вдаються до таких маніпулятивних технологій, як **створення асоціацій, принцип контрасту**, у статті: «Все хотят освобождения всех земель Новороссии» видання вміщує інтерв'ю бойовика ДНР: «Война продолжится. Война же должна справедливость установить. Мы не можем простить то, что оккупированы наши земли, часть донецкой и большая часть луганской территории. ... Там прошли референдумы, люди поддержали создание Донецкой народной республики, а Киев захватил эти земли и удерживает их силой. Людей сажают, убивают, пытаются. Эти проблемы все равно надо решать...

Если брать киевскую сторону, то им война нужна еще больше. Весь режим Порошенко держится на том, что в 2014 г. жителям Украины было сказано: “Смотрите, есть вот страшные русские, которые на нас напали. Поддерживайте нашу власть – и тогда они у нас не задержатся”. Если война не будет продолжаться, не будет этого мифа о российской угрозе, власть в Киеве падет. “Укропы” хотят утопить Донбасс в крови...» (URL: <https://vz.ru/world/2017/2/27/859712.html>. 2017. 27.02).

«Lenta.ru» в статті «Мы идем к нацистскому режиму» друкує інтерв'ю ветерана АТО О. Мединського, який коментує бої в Донбасі та ситуацію в Україні: «Все больше людей видят несостоятельность этой власти. Проблема Донбасса была вызвана провокациями. Люди, которые устроили госпереворот и в результате Майдана захватили власть, не отвечают ни чаяниям народа, ни чаяниям тех, кто не поддержал этого явления. ... Это насильственная бандеризация!» (створення інформаційної хвилі) (URL: <https://lenta.ru/articles/2017/02/16/medinsky/>. 2017. 16.02).

«Российская газета» у статті «Абсурд» задається запитанням «кому вигідна війна: Росії чи Україні?» і відразу ж дає відповідь: «И недостаток внимания Трампа – есть. И зависимость от США и ЕС – огромна. И есть желание любой ценой не допустить, чтоб с России сняли санкции, потому что это “обидно”, “несправедливо”. И, наконец, главное – кому война, кому мать родна. Если России война НЕВЫГОДНА, то Украинскому руководству ВЫГОДНА, ведь только “война все спишет” – отсутствие реформ, вечные обвинения в коррупции и т. д.» (постановка риторичних запитань) (URL: <https://rg.ru/2017/02/06/radzhovskij-obostrenie-na-granice-ukrainy-i-dnr-porazhaet-absurdnostiu.html>. 2017. 6.02).

«Независимое военное обозрение» у статті «Референдум прикрытия» з

підзаголовком «Президент Украины Порошенко пытается заручиться поддержкой Запада, расстреливая собственный народ» використала такі маніпулятивні технології, як **створення інформаційної хвилі, створення асоціацій, анонімний авторитет**: «И киевская хунта, начав наступление на Востоке страны, решила таким образом спровоцировать вашингтонских кураторов на проверку их верности прежнему курсу Соединенных Штатов на поддержку Украины в ее противостоянии с Россией» (URL: http://nvo.ng.ru/wars/2017-02-10/1_936_referendum.html. 2017. 10.02).

Значний пласт маніпулятивних повідомлень російських ЗМІ спрямовано на негативне зображення ситуації в Україні: економічної, соціальної, політичної; робляться прогнози щодо «майданів»; коментуються реформи. Активно обговорюються очікування «...что положение Президента Порошенко покачнется в результате внешнего давления (у Д. Трампа накопилась критическая масса претензий к Президенту Украины, но он еще не решил, как действовать) или в результате запланированных на 20 февраля массовых протестов граждан, которые спустя три года внезапно обнаружили, что «не за это стояли на Майдане» (**коментарі, створення інформаційної хвилі**) (URL: <http://www.vz.ru/politics/2017/2/15/858020.html>. 2017. 15.02). Не менш очікуваним є гіпотетичний «розкол суспільства»: «Эксперты же полагают, что ... сама постановка вопроса о возможном вступлении в НАТО может еще больше расколоть украинское общество и углубить политический кризис в стране» («Газета.ru» – **створення інформаційної хвилі коментарі**) (URL: https://www.gazeta.ru/politics/2017/02/02_a_10506557.shtml. 2017. 2.02).

«Московский комсомолец» у статті «Эксперт: Тимошенко готовит свержение Порошенко под предлогом войны с Россией» апелює до думки експерта: «политолог Д. Денисов: ...Зимой было слишком холодно, чтобы выводить людей на улицу, а весной температура будет благоволить массовым акциям протеста. Тимошенко станет одним из лидеров протестной кампании, целью которой будут не только досрочные выборы в парламент, но и импичмент Порошенко» (**маніпуляція заголовком, анонімний авторитет**) (URL: <http://www.mk.ru/politics/2017/02/07/ekspert-timoshenko-gotovit-sverzhenie-poroshenko-pod-predlogom-voyny-s-rossiey.html>. 2017. 7.02). В іншій статті «Надежду Савченко обвинили в рекламе тюрем» зазначається: «Но главное, чего не могут простить Н. Савченко – это то, что она своими визитами “легитимизирует” власти “ДНР” и “ЛНР”. По версии официальных украинских властей, никаких прямых переговоров с сепаратистами быть не может» (**вибіркова правда**) (URL: <http://www.mk.ru/politics/2017/02/26/nadezhdu-savchenko-obvinili-v-reklame-tyurem.html>. 2017. 26.02).

«Аргументы и Факты» в статті «Режим Порошенко обречён» друкує матеріал экс-прем'єр-міністра України М. Азарова: «За три года так развалить страну – это надо было очень постараться. Если при нас были проблемы с коррупцией, то сейчас страна превратилась в сплошной коррупционный механизм. Воровство достигло гигантских размеров. ... Рассчитывать на отрезвление народа не стоит. Да и выходит народ на улицы только тогда, когда есть политическая сила, которая организует людей. В

Україне же сейчас установлен нацистский режим террора. Зомбирование населения идёт по полной программе» (**створення інформаційної хвилі, створення асоціацій**) (URL: http://www.aif.ru/politics/opinion/rezhim_poroshenko_obrechyon. 2017. 20.02).

«Военное обозрение» в статті «Как СБУ пишет историю Украины для школьников» з підзаголовком «Украинское министерство образования и науки совместно с руководством так называемого Украинского института национальной памяти на днях представило единую концепцию базового учебного предмета (речь о дисциплине «История») для школьников старших классов» коментує ініціативи: «Тот факт, что Украины во Всемирной истории попросту не существовало, как отдельного субъекта, веками, Вятровичу по боку. Его-то задача – насадить ложь в умах молодёжи о том, что Украина – нечто обособленное, самостийное и “аутентичное”, существовавшее всегда...» (**коментарі, створення інформаційної хвилі**) (URL: <https://topwar.ru/109227-kak-sbu-pishet-istoriyu-ukrainy-dlya-shkolnikov.html>. 2017. 15.02).

Інший блок стосується іноземної підтримки – МВФ, невдоволення партнерами. Так, «Независимая газета» в статті «Украина может повысить обязательный трудовой стаж» коментує вимоги МВФ щодо України з приводу нової пенсійної реформи «Ключевой камень преткновения в переговорах с МВФ – перестройка дефицитной пенсионной системы Незалежной. В фонде предлагали снизить давление на нее за счет повышения пенсионного возраста»; «Вполне возможно, что решение по выделению очередного транша не будет принято до решения Высокого суда Лондона по “долгу Януковича”, не исключают эксперты “НГ”» (**анонімний авторитет, створення інформаційної хвилі**) (URL: http://www.ng.ru/economics/2017-02-13/4_6927_ukraina.html. 2017. 13.02).

Здійснений аналіз результатів моніторингу зарубіжних ЗМІ покликаний не лише визначити, які саме зарубіжні ЗМІ вдаються до інформаційних маніпуляцій і беруть, таким чином, участь в антиукраїнській пропаганді, а й виявити домінуючі маніпулятивні тренди з метою вироблення інструментів для мінімізації їх негативного впливу.

Слід також зазначити, що продовжують лідирувати з використання маніпулятивних технологій такі видання: «Военное обозрение», «Взгляд», «Лента.ру» «Российская газета», «Московский комсомолец», «Известия», «Аргументы и факты», «Комсомольская правда».

Методи маніпулятивних технологій

Апелювання до страху: намагання отримати підтримку своїм ідеям/поглядам, використовуючи наявні страхи та упередження аудиторії.

Створення погрози: прийом «стратегічного» характеру, що впливає на емоції масової аудиторії. Його головне завдання – змусити боятися.

Фактографічність: розгляд факту поза контекстом, описання факту без його аналізу, узагальнення, причинно-наслідкових зв'язків.

Отруйний сендвіч: специфічна структуризація тексту, спрямована на те, щоб приховати від аудиторії «непотрібну» правду: комунікатор дає позитивне повідомлення між негативною передмовою та негативним висновком. За наявності у комунікатора певних здібностей і досвіду позитивне повідомлення може залишатися непоміченим аудиторією.

Створення асоціацій: об'єкт в очах громадськості штучно прив'язується до чогось такого, що сприймається масовою свідомістю як дуже погане (чи навпаки – гарне). Для цієї мети широко використовуються метафори. Практикується зв'язування імені політичного опонента з тяжким становищем народу, негативний образ, з яким асоціативно вдається в масовій свідомості зв'язати супротивника (фашист, сталініст, хабарник, мафіозі тощо).

Принцип контрасту: детально описується інформація про політичних опонентів, яка має негативне забарвлення, а поряд з нею подається позитивна інформація про «своїх» політиків.

Підміна: один з варіантів використання дискурсивних одиниць маніпулятивного характеру для позначення несприятливих дій і навпаки. Так, погроми називаються «демонстраціями протесту», бандитські формування «борцями за волю», найманці – добровольцями тощо.

«Очевидці» події: ефективний прийом, нерідко використовуваний для створення емоційного резонансу. Опитується багато випадкових людей, зі слів яких формується необхідний значеннєвий і емоційний ряд.

Помилкова аналогія чи наведення маніпулятивних аналогій: маніпуляція, спрямована на приховування справжньої причини в будь-якому питанні, заміну її помилковою аналогією. Наприклад, відбувається некоректне зіставлення різних, інколи навіть взаємовиключних наслідків, які в цьому випадку видаються за одне. Ігнорується логічна складова у ряді питань мало не протилежного характеру, які представляються маніпуляторами як один причинно-наслідковий ланцюжок.

Констатація факту: бажаний стан речей подається ЗМІ як факт, що вже здійснився.

Коментарі: ціль – створення такого контексту, у якому думки людини формуватимуться в потрібному напрямі. Повідомлення про факт супроводжується інтерпретацією коментатора, який пропонує читачу чи глядачу кілька раціональних варіантів пояснення.

Класифікатори: слова-«приправи» для будь-якого інформаційного повідомлення. По-перше, це слова і сполучення, корисні для опису власної «позитивної і конструктивної позиції». По-друге, це «слова, що контрастують» для того, щоб у негативному ключі охарактеризувати супротивника. Типовий варіант повідомлення в новинах: «учасники акції»... (варіанти: «люди похилого віку, особи без певних занять, серед яких є злочинні елементи, алкоголіки і наркомани; радикально налаштовані молоді люди, що сповідують екстремістські погляди...»; «акція проводиться за гроші»... тощо).

Ефект ореолу: перенесення позитивних/негативних характеристик певної особи або сфери діяльності, процесу, держави на інші, наближені до них, але не пов'язані з уже проявленими. Наприклад, людину, яка домаглася вагомих успіхів у якійсь конкретній галузі, оточуючі вважають здатною на більше й в інших справах, а також приписують цілий ряд позитивних якостей.

Ефект бумеранга: перенасичення інформаційного простору негативною/позитивною інформацією, яка у підсумку починає викликати в аудиторії зворотний ефект – роздратування надмірною кількістю «позитиву» або симпатію через співчуття у випадку постійної критики.

Забовтування: використовується з метою зниження актуальності явища чи формування негативного ставлення до нього, створення т. зв. «інформаційного шуму», коли за потоком другорядних повідомлень потрібно сховати якусь важливу подію чи головну проблему.

Анонімний авторитет: апелювання до авторитетної думки з метою викликати довіру до повідомлення, наприклад: «учені на підставі багаторічних досліджень установили...», «експерти вважають...» тощо.

Рекомендація: використання репутації чи ролі індивіда, який рекомендує (експерт, поважна публічна особа тощо); рекомендації по суті є цитуваннями в контексті чи поза ним, особливо на підтримку чи проти здійснюваної політики, дій, програм чи осіб.

Блискучий фантик: слова, які позитивно описують об'єкт, але нічого не говорять по суті. При цьому характеристики розпливчасті настільки, що можуть бути застосовані до будь-якого об'єкта, водночас спростувати їх та назвати помилковими не можна.

Нечітке припущення чи підміна факту думками: ця техніка використовується, коли ідея, яку пропагандист хоче вкорінити, буде викликати менше довіри, якщо її задекларувати прямо. Концепція натомість багаторазово припускається або подається так, що вона впливає зі змісту.

Використання стереотипів: техніка призначена спровокувати упередження в аудиторії навішуванням на об'єкт пропаганди ярликів, які зображають об'єкт пропаганди в такому світлі, що цільова аудиторія його боїться, ненавидить або гидиться чи вважає небажаним.

Багатократне повторення: цей підхід для аргументації використовує невтомне повторення ідеї. Ідея, простий слоган, який повторюється достатню кількість разів, може сприйнятися як правда.

Ствердження: надання ЗМІ переваги бездоказовим аргументам замість об'єктивної дискусії, що обмежує плюралізм думок і просуває лише одну точку зору.

Постановка риторичних запитань: представник ЗМІ ставить аудиторії просте запитання, водночас наділяючи його відповідним підтекстом.

Ефект первинності: при надходженні суперечливої інформації, перевірити яку неможливо, людина вірить тій, яка надійшла першою. А змінити вже сформований погляд дуже важко.

Відволікання уваги: за допомогою відеоряду, розбавлення повідомлень непотрібною інформацією, яка відволікає увагу від важливої суспільної події.

Створення асоціацій: ув'язування певного об'єкта з негативними асоціаціями в очах громадськості.

Благі слова: слова в системі цінностей цільової аудиторії, які створюють позитивний образ, якщо застосовуються до особи чи речі. «Мир, щастя, безпека, мудре керівництво, свобода, правда тощо» – є благими словами. Багатьма релігійність розглядається як благість, асоціація з нею дає великі переваги.

Вибіркова правда: пропагандист говорить правду, або таку вибірку з правди, яка необхідна для його цілей, і говорить її в такий спосіб, що слухач і не думає, що отримує пропаганду... Мистецтво пропаганди – це не брехати, а скоріше вибирати правду, яка тобі необхідна, та подавати її в суміші з іншою правдою, яку хоче почути аудиторія.

Блискучі узагальнення: це емоційно наповнені слова, які додаються до продукту чи ідей, але не передбачають ніяких конкретних аргументів чи аналізу.

Дезінформування: створення або видалення інформації з публічних документів з метою створення неправильного документування події або дій особи чи організації, включаючи повну фальсифікацію фотографій, кінокартин, трансляцій та звукозаписів, подібно до друкованих документів.

Емоційний резонанс чи нагнітання негативного емоційного фону: спосіб створення у широкої аудиторії певного настрою з одночасною передачею пропагандистської інформації. Емоційний резонанс дає змогу зняти психологічний захист, що на усвідомлюваному рівні створює людина, намагаючись відгородитися від пропагандистського чи рекламного «промивання мізків». Одне з основних правил пропаганди говорить: насамперед потрібно звертатися не до розуму, а до почуттів людини.

Буденна розповідь: представлення інформації, яка може викликати небажаний ефект, у звичайному, «буденному» тоні, начебто нічого дивного і тим більше страшного

не відбувається.

Однобічність висвітлення подій: у цьому випадку маніпулятивність методики, яка застосовується, спрямована на однобічність висвітлення подій, коли надається можливість висловитися лише одній стороні процесу, у результаті чого досягається помилковий (прихований, маніпулятивний) ефект при можливій інтерпретації подій, що подаються в матеріалі, фактично подібну інтерпретацію виключаючи.

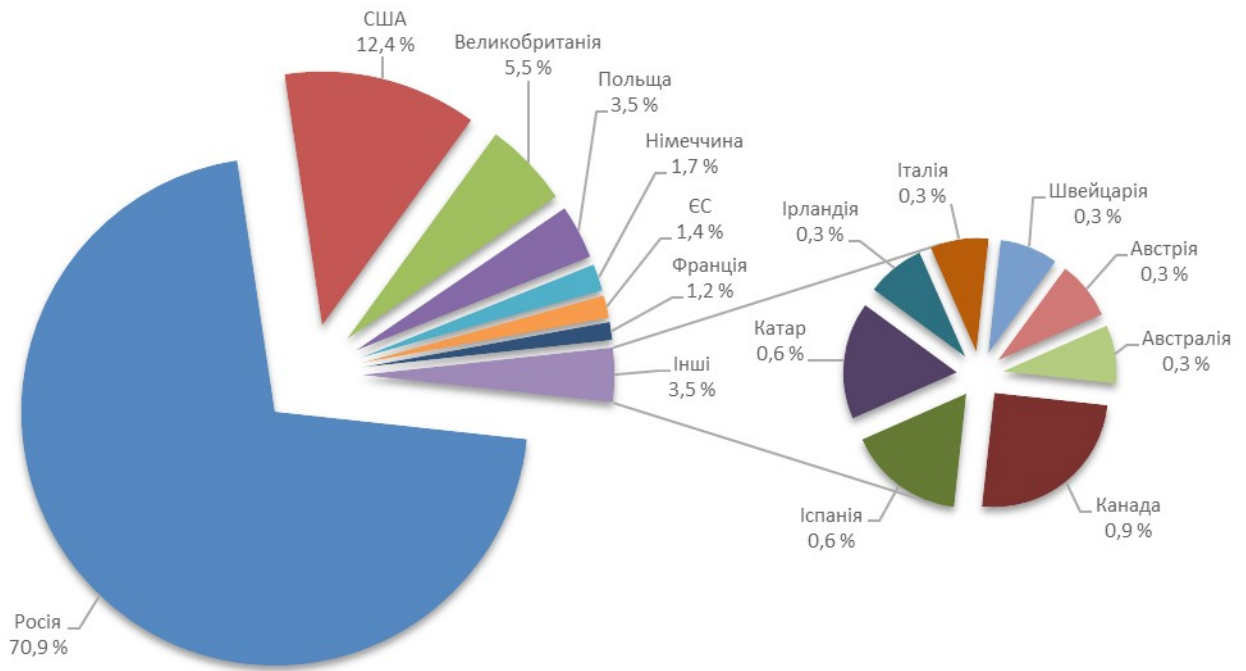
Створення інформаційної хвилі: пропагандистська акція спрямована на стимулювання активного коментування певної інформації значною кількістю ЗМК. Головна мета використання цього прийому полягає в створенні т. зв. «вторинної інформаційної хвилі» на рівні міжособистісного спілкування – для ініціювання відповідних обговорень, оцінок, появи відповідних чуток, – тривалому циркулюванню потрібної інформації в інформаційному просторі. Усе це дає змогу багаторазово підсилити потужність інформаційно-психологічного впливу на цільові аудиторії.

Зсув акцентів: перенесення автором маніпуляції уваги аудиторії з небажаних для нього на потрібні йому аспекти, надання небажаної інформації другорядного значення.

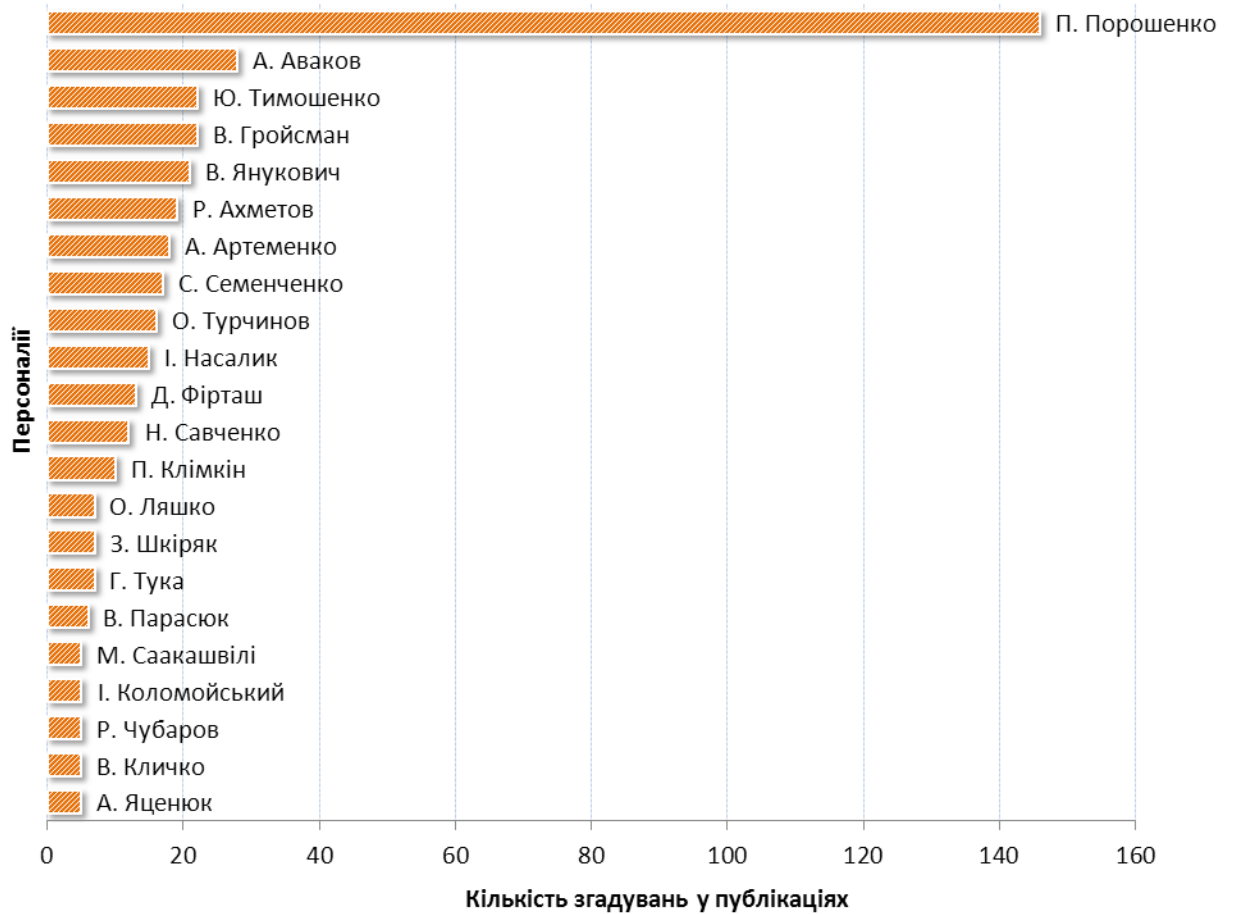
Розмахування прапором: намагання виправдати дію на підставі того, що це патріотично або певним чином діє на користь країні, групі або ідеї, яку підтримує цільова аудиторія.

Основні тенденції висвітлення української тематики в іноземних ЗМІ

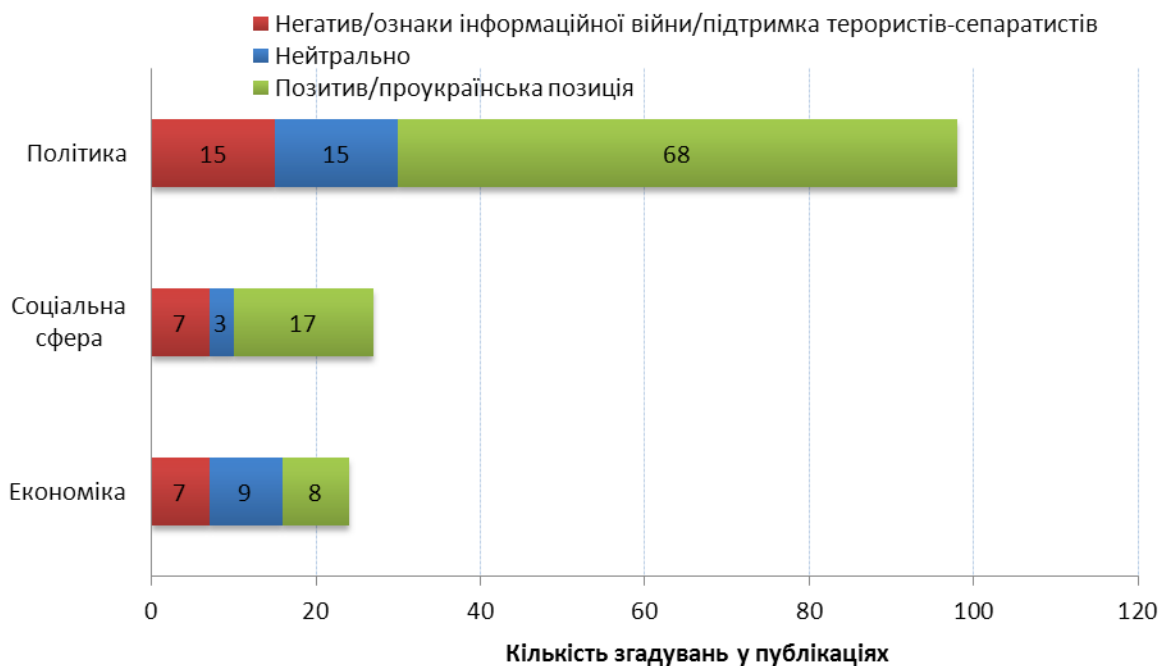
Співвідношення кількості публікацій по світу

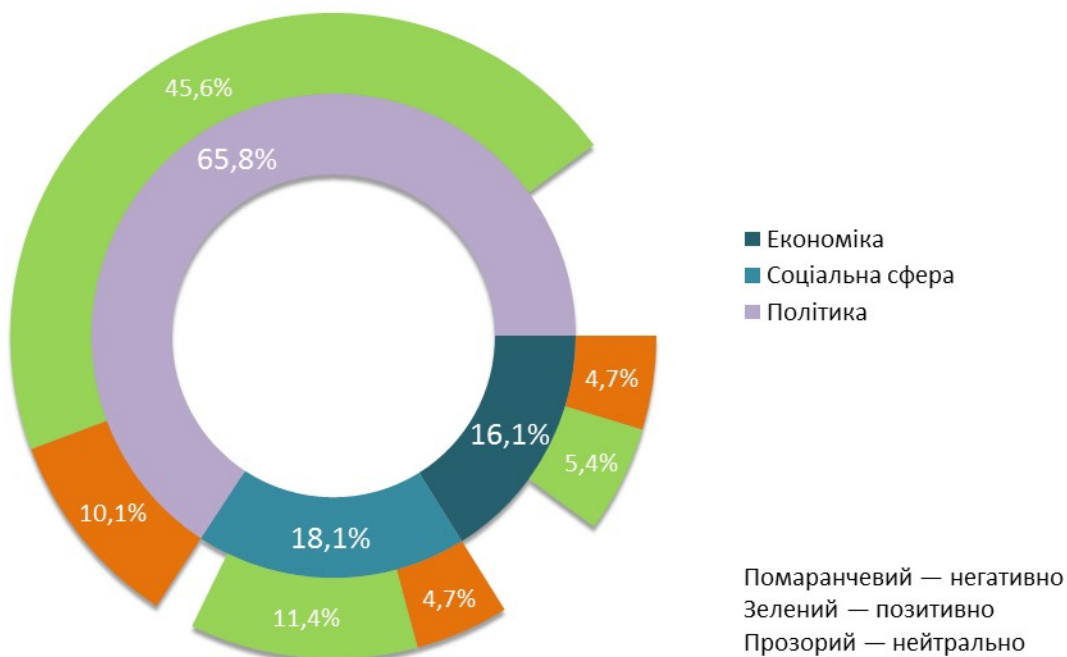
Персоналії в зарубіжних ЗМІ

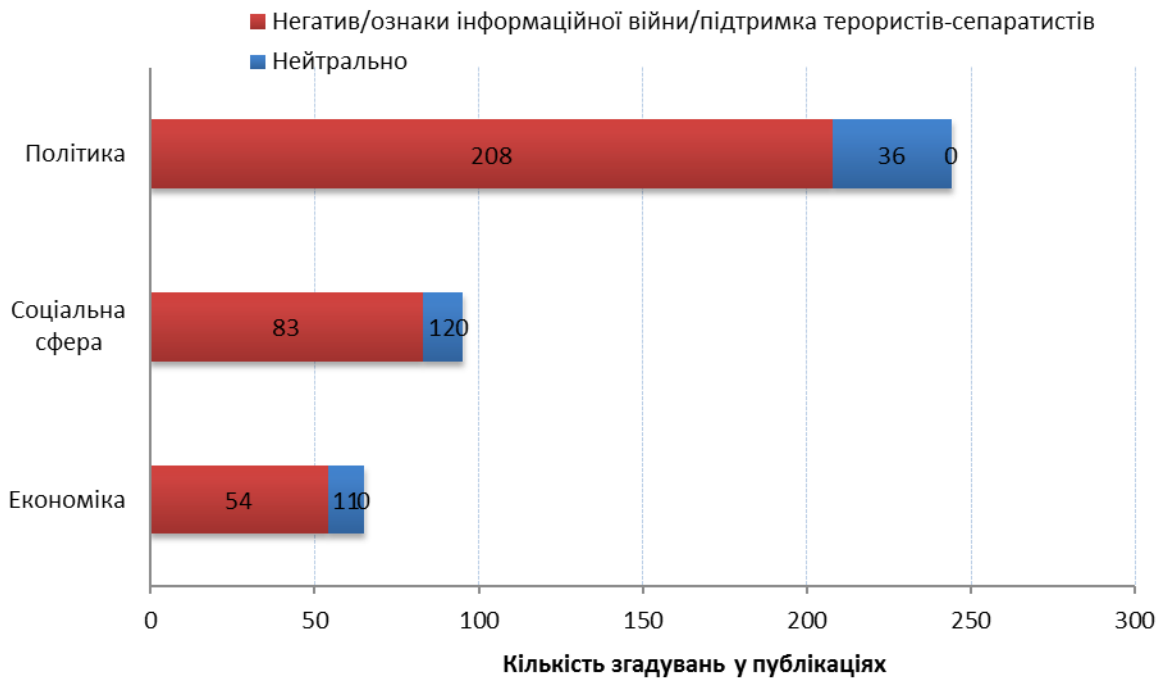
Оціночний розподіл за сферами діяльності (західні ЗМІ)

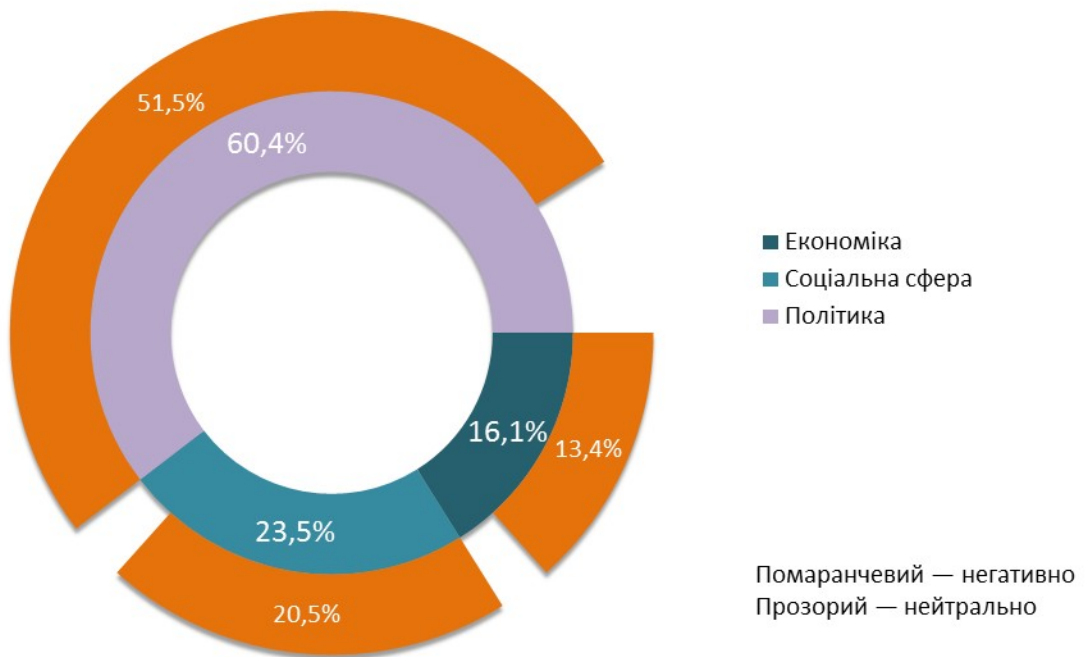
Оціночний розподіл за сферами діяльності (західні ЗМІ)

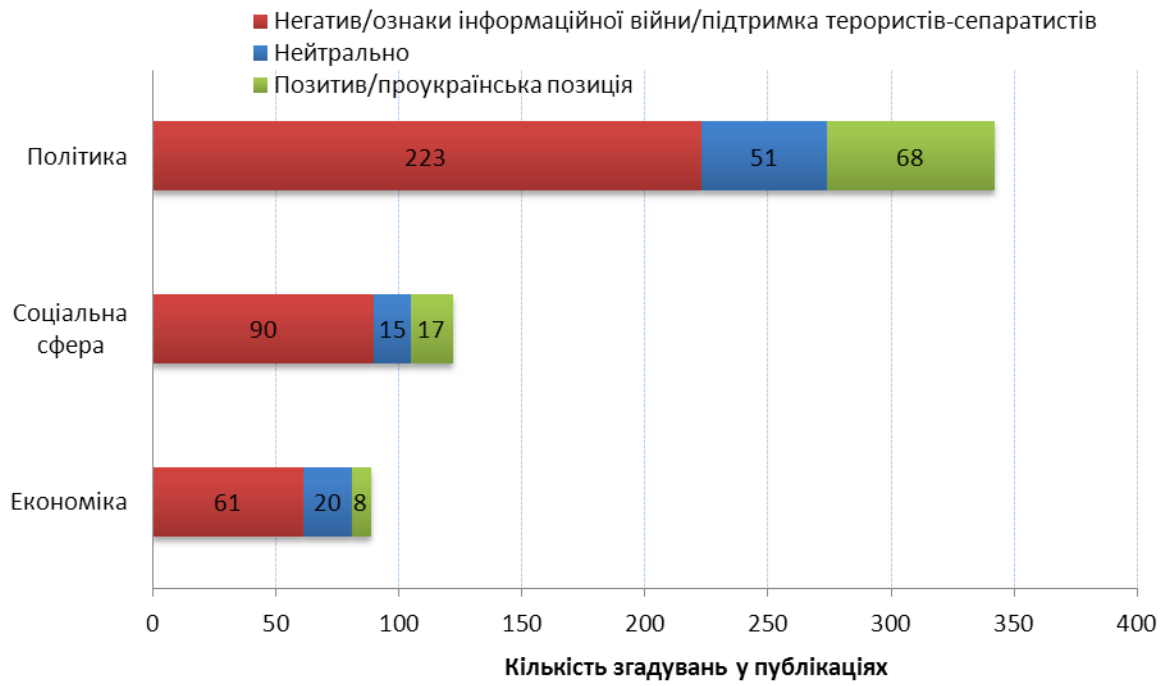
Оціночний розподіл за сферами діяльності (російські ЗМІ)

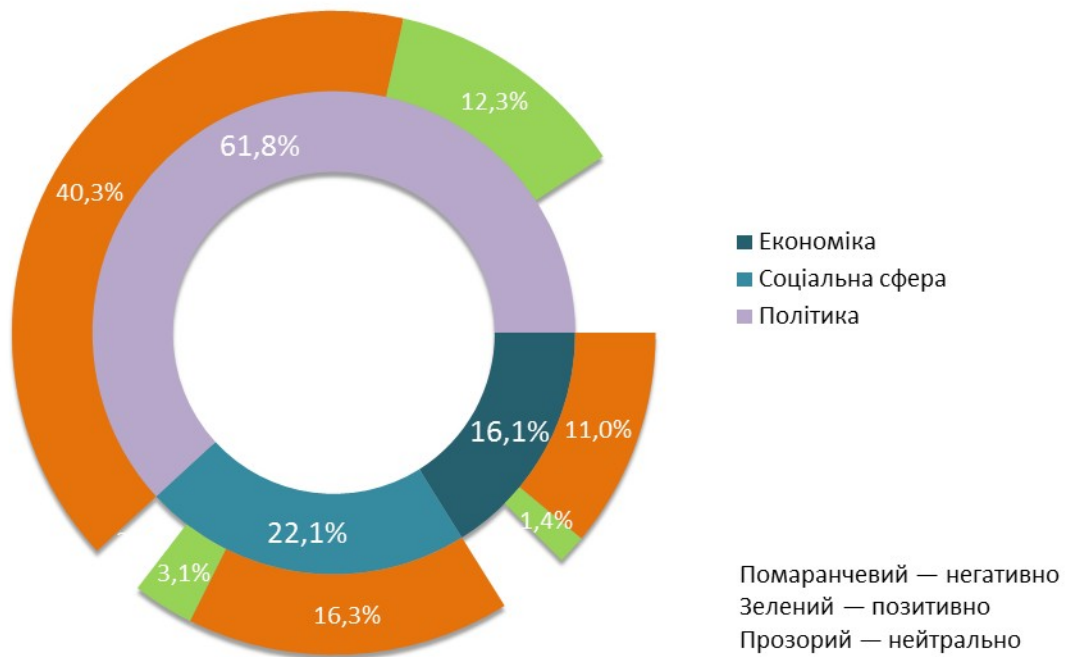
Оціночний розподіл за сферами діяльності (російські ЗМІ)

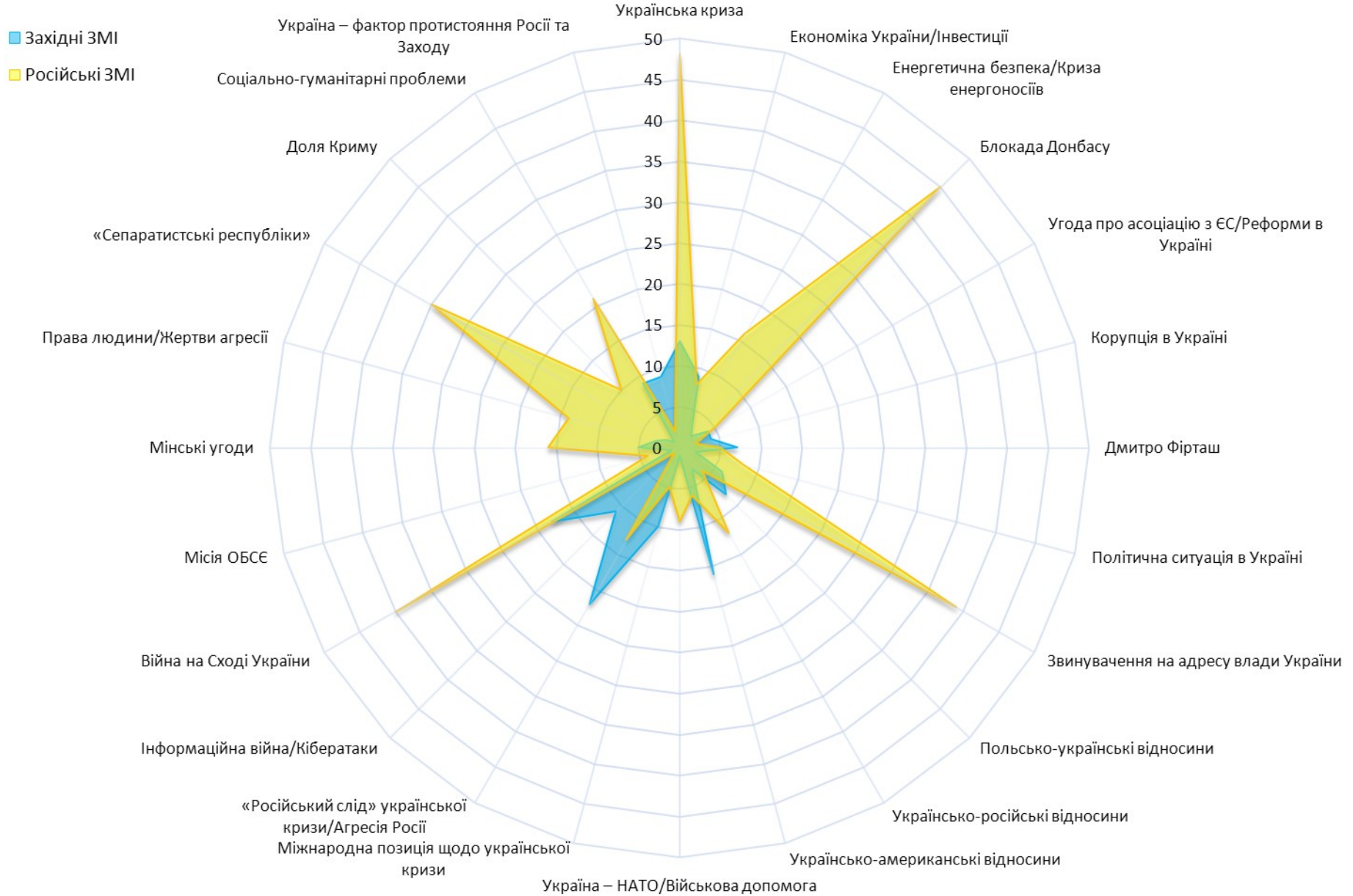
Оціночний розподіл за сферами діяльності

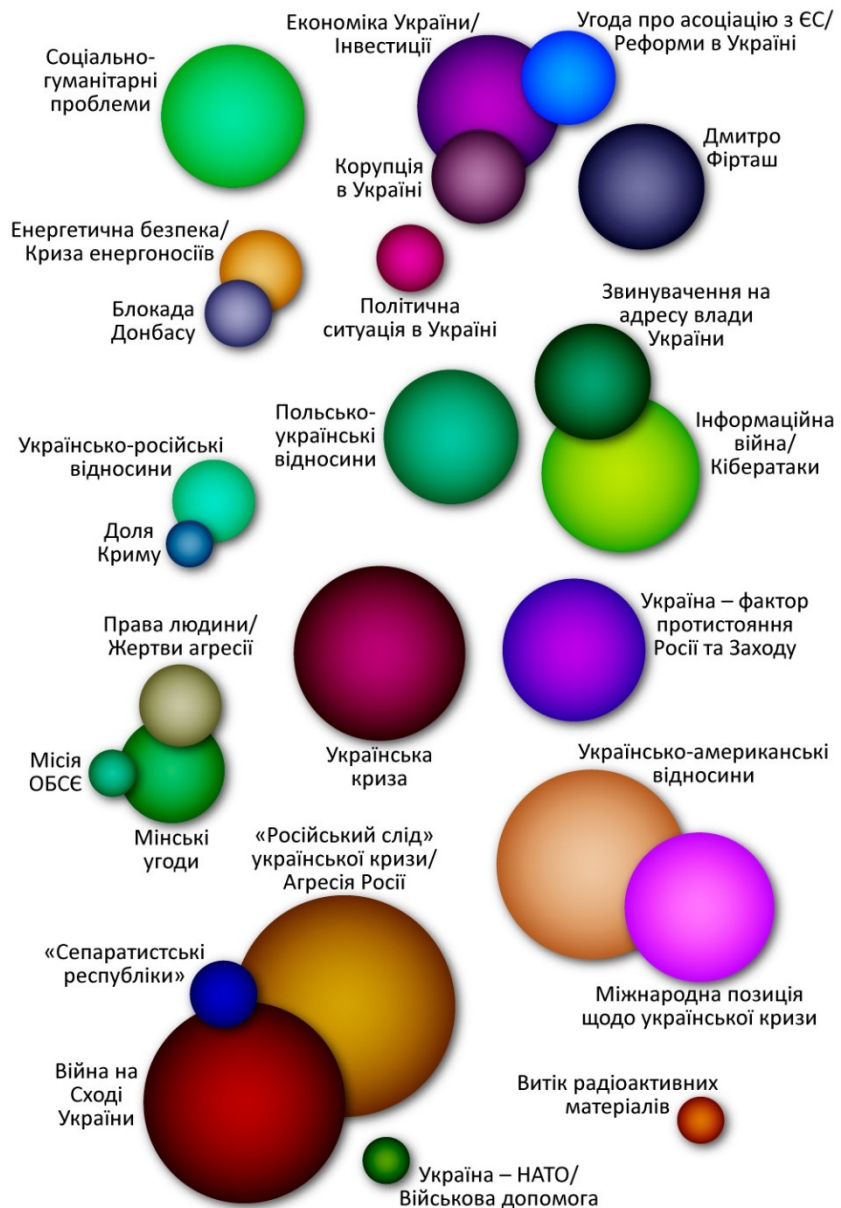
Оціночний розподіл за сферами діяльності

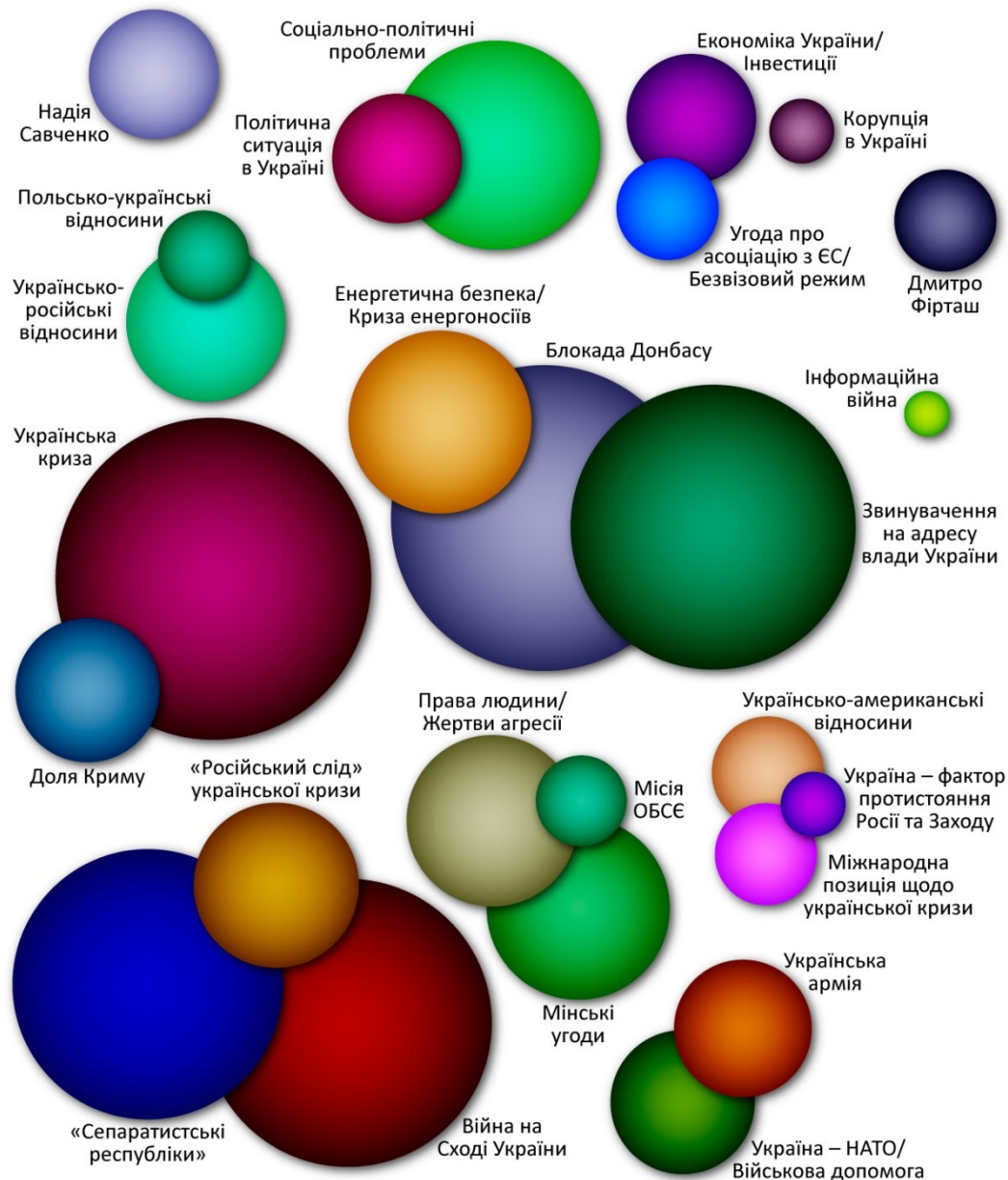
Співвідношення ключових тегів у західних та російських ЗМІ

Західні ЗМІ

Російські ЗМІ

ПРАВО: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Є. Ніколашвілі, власкор НЮБ НБУВ

Декілька горішків чи справжній ящик Пандори? Інциденти в закладах торгівлі

Проблема дрібних крадіжок у магазинах і супермаркетах – хвороба стара і, здавалося б, не надто серйозна. Утім, специфіка таких проблем полягає в тому, що торкнутися – прямо чи опосередковано – вона може будь-кого як учасника, свідка чи потерпілу сторону.

Так, періодично в ЗМІ з'являється інформація про конфлікти, викликані колізією, пов'язаною з прагненням ритейлерів уникнути збитків і захистом прав покупців.

З одного боку, «дрібні крадіжки» не означають «дрібну проблему»: правоохоронці, скажімо, посилаються на статистику, згідно з якою щорічно в світі в результаті крадіжок у магазинах роздрібна торгівля втрачає товарів на суму понад 10 млрд дол., тобто понад 25 млн на день.

З іншого, громадяни періодично обговорюють ситуації, коли поведінка охоронців і менеджменту є відверто агресивною щодо покупців.

Так, нещодавно доволі активно обговорювався інцидент в одному із столичних супермаркетів, коли 15-річного юнака охоронці магазину затягнули до підсобки і побили за те, що він спробував украсти жменю горіхів (за словами юнака – спробувати наскільки якісні перед покупкою).

У соціальних мережах відразу ж виникло бурхливе обговорення події, адже така ситуація може статися з будь-ким, і особливо турбує, що якраз підліткам при подібних інцидентах захистити свої права найскладніше.

Для покупця важливо знати, що згідно зі ст. 4 Закону України про захист прав споживачів, споживачі під час придбання, замовлення або використання продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на: захист своїх прав державою; належну якість продукції та обслуговування.

Тож у ситуації, коли охоронець просить покупця показати вміст сумки, вимагає компенсувати збиток за зіпсований або знищений товар і для цього пройти в кімнату охорони або на касу для оплати; наполягає на проведенні обшуку, покупець законодавством захищений від не санкціонованих дій представників магазину.

Юристи зазначають, що ви не зобов'язані виконувати всі вимоги охоронця, адже все, на що він має право – це зауваження. Якщо ви захотіли пити чи щось з'їсти, то ви маєте право це зробити в стінах супермаркету, але на касі потрібно буде, звичайно ж, розрахуватись.

Покупцям варто враховувати, що охоронець у супермаркеті не має прав на застосування будь-яких дисциплінарних заходів до покупців, максимум – зробити зауваження і попросити (не вимагати) показати сумку/кишені, але в жодному випадку не на застосування сили. Якщо проходячи повз дорогий алкоголь, ви випадково його зачепили, то не потрібно відразу за нього платити,

хоч персонал і буде на цьому наполягати; ні в якому разі не йдуть туди, куди попросить вас охоронець, чекайте на місці приїзду поліції, яку вони зобов'язані викликати.

Згідно з вітчизняним законодавством, якщо товар був пошкоджений випадково, то покупець відшкодувати його не зобов'язаний, якщо доведе, що псування товару сталося не з його вини (ст. 323 Цивільного кодексу України відповідальність за ризик випадкового пошкодження або знищення майна покладає на власника такого майна, відповідно – керівництво чи власника супермаркету). А ст. 17 Закону України «Про захист прав споживачів» забороняє продавцеві змушувати покупця купити непотрібний йому товар.

Покупцю у цій ситуації варто наполягати на складенні спільного акту про пошкодження чи знищення майна, у якому детально описати обставини інциденту, наполягати на перегляді спільно з охороною (адміністратором) записів з камер відеоспостереження.

Не виключено, що покупцю все ж доведеться відшкодувати завдану шкоду, але платити за пошкоджений товар варто лише у випадку винесення судом відповідного рішення, у якому буде доведена вина особи і призначена сума компенсації.

Ніколи не варто слухати персонал, якщо вони говорять, що ви зобов'язані заплатити за ту чи іншу річ, ви не зобов'язані, це всього лише слова, які нічим не підтверджені, зазначає київський юрист.

У випадку крадіжки також забутого у сумці і відтак не оплаченого товару, крадіжки чи шкоди, завданої дітьми, залишеними без нагляду, доведеться нести відповідальність.

Слід враховувати, що Закон розділяє поняття дрібної крадіжки і крадіжки. У першому випадку сума збитку не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (до 160 грн), що тягне за собою адміністративну відповідальність, згідно зі ст. 51 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка настає з 16 років і передбачає штраф або адміністративний арешт. У випадку малозначного порушення суд може винести попередження.

За крадіжку, що не підпадає під критерії дрібної, згідно зі ст. 185 Кримінального кодексу, може наступити кримінальна відповідальність (з 14 років), що передбачає штраф, виправні або громадські роботи, арешт або позбавлення волі до трьох років.

Як у випадку з кримінальною, так і адміністративною відповідальністю батьки неповнолітнього залучаються до штрафу по ст. 184 Кодексу України про адміністративні правопорушення за неналежне виконання своїх батьківських обов'язків.

У згаданій вище ситуації в київському супермаркеті цікавою є і реакція магазину: замість того, щоб розв'язувати проблему перевищення охоронцями своїх повноважень, почали виправдовувати їхні дії.

М. Стародубська (керуючий партнер «TLFRD Україна», керівник програм управлінського розвитку по PR KMBS) впевнена, що правильним алгоритм дій зі сторони магазину повинен був бути таким:

- принести вибачення хлопцеві – до нього точно не мали права застосовувати фізичний вплив, зателефонувати його батькам;

- викликати поліцію, щоб зафіксувати факти та отримати офіційний висновок;
- зробити заяву, у якій викласти лише факти (без оцінок); відзначити, які порушення допустили співробітники охорони;
- послатися на офіційний висновок поліції; вказати міру покарання, застосовану до порушників;
- дати контекст ситуації: якщо часто фіксувалися випадки крадіжок товару або спроб несплати за нього⁸. Підсумовуючи, варто наголосити на необхідності підвищення правової культури – обізнаності про протиправність вчинених дій, відповідальність за порушення; правові механізми врегулювання інцидентів, а головне – усвідомлення необхідності дотримання законів, як покупцями, так і співробітниками торгових закладів.

ЕКОНОМІЧНІ РИЗИКИ ТА ПРОГНОЗИ

Моніторинг законодавства

Головні зміни

Постанова НБУ від 04.04.2017 р. № 30

НБУ пом'якшив вимоги щодо обов'язкового продажу надходжень в Україну в іноземній валюті. Відтепер юридичні особи повинні будуть продавати не 65%, а 50% своїх валютних надходжень. У той же час гранична сума готівкової інвалюти на продаж населенню підвищена до 150 тис. грн.

Податки та збори

Податок на додану вартість

Повідомлення Мінфіну від 01.04.2017 р.

Мінфін повідомив, що 01.04.2017 р. здійснено запуск електронного реєстру відшкодування ПДВ. Цей реєстр є важливою складовою у процедурі, що передбачає автоматичне відшкодування ПДВ на наступний день після закінчення строку (30 днів), відведеного на узгодження суми відшкодування.

Лист ДФСУ від 22.03.2017 р. № 5683/6/99-99-13-02-03-15

Операції підприємства з безкоштовного харчування своїх працівників на умовах «шведського столу» для такого підприємства – платника ПДВ є об'єктом оподаткування ПДВ, під час здійснення яких ПДВ нараховується у загальновстановленому порядку.

⁸ URL: <https://ain.ua/2017/03/15/megamarket-ne-spravilsya-s-negativom>

***Постанова КМУ
від 29.03.2017 р. № 196***

КМУ затвердив Порядок, що визначає процедуру розстрочення сплати ПДВ при ввезенні на митну територію України устаткування та обладнання для використання у деревообробному виробництві та для виробництва медичних виробів.

***Постанова КМУ
від 29.03.2017 р. № 190***

КМУ затвердив підстави для прийняття рішення комісією ДФС про реєстрацію податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних або про відмову в такій реєстрації.

Податок на доходи фізичних осіб

***Лист ДФСУ від 28.03.2017 р.
№ 6366/6/99-99-13-02-03-15***

Не включається до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку – фізичної особи сума відшкодованих йому роботодавцем витрат, понесених таким платником під час відрядження за кордон (користування послугами таксі), за умови виконання вимог, встановлених п. 170.9 ПКУ.

***Лист ДФСУ від 24.03.2017 р.
№ 7383/7/99-99-13-01-03-17***

Платник податків, який протягом року здійснив реалізацію предмета іпотеки, має право на податкову знижку у вигляді частини суми процентів, сплачених за користування іпотечним кредитом, якщо предмет іпотеки був визначений як основне місце проживання, зокрема, згідно з позначкою в паспорті про реєстрацію.

***Державне регулювання
Ліцензії, патенти, дозволи***

***Постанова КМУ
від 29.03.2017 р. № 217***

Скорочено строки реєстрації змін до відомостей, що містяться в ЄДР. При сплаті адміністративного збору в п'ятикратному розмірі держреєстрація змін відомостей про юрособу, а також відомостей про ПІБ або місцезнаходження ФОП може проводитися протягом двох годин.

***Галузі та сфери діяльності
Транспортні та експедиторські послуги***

Постанова КМУ

від 22.03.2017 р. № 161

Рішення про видачу або відмову у видачі дозволу на проїзд великогабаритних та великовагових транспортних засобів буде прийти уповноважений підрозділ Нацполіції у триденний строк (замість 10-ти денного строку, що був передбачений для Державтоінспекції).

Фінансові послуги

Постанова НБУ

від 23.03.2017 р. № 26

НБУ спростив порядок залучення кредитів в іновалюті від нерезидентів: резидентам- позичальникам більше не потрібно надавати уповноваженому банку довідку про розмір фактично отриманого кредиту і про стан погашення заборгованості.

Об'єкти правовідносин

Земля

Лист ДФСУ від 16.03.2017 р.

№ 3599/Я/99-99-13-02-03-14

ПКУ не встановлено обмежень щодо місця реалізації фізичною особою вирощеної власної сільгосппродукції. При продажу такої продукції її власник має подати податковому агенту копію виданої місцевою радою довідки про наявність у нього земельних ділянок.

Нерухомість

Постанова КМУ

від 29.03.2017 р. № 219

Встановлено, що Мін'юст подає ДФСУ інформацію про об'єкти житлової та/або нежитлової нерухомості, у тому числі їх часток, що перебувають у власності юридичних осіб (раніше – лише фізичних осіб).

Темпи зростання економіки України найближчі два роки будуть помірними

Економічне зростання України в 2017–2018 роках, за оцінками аналітиків FOREX CLUB, може бути досягнуто за рахунок збільшення експорту, покращення умов зовнішньої торгівлі, підвищення споживчого та інвестиційного попиту. Ріст ВВП в поточному році може скласти 1,2%.

Проте, ризики для стабільності економіки все ж таки зберігаються. Враховуючи падіння цін на сировинних ринках, основних експортних напрямках України, і можливе утримання їх на низьких рівнях до кінця року, приток валюти в країну може значно скоротитись. А якщо врахувати втрату

частини виробничих потужностей через їх націоналізацію на непідконтрольних територіях, то потенційні збитки для економіки в 2017 році можуть досягнути до 2-2,5 млрд. доларів. Крім того, ймовірно, імпорт і надалі перевищуватиме експорт внаслідок імпортозаміщення та інвестиційного попиту.

У той же час основним драйвером економічного зростання в 2017-2018 роках будуть інвестиції, та розширення експортного потенціалу країни. Важливою є робота над виходом на нові ринки та диверсифікація існуючих, реалізація транзитного та виробничого потенціалу, запровадження зон вільної торгівлі, покращення інвестиційного клімату, співпраця з МВФ та реформи. Значний експортний потенціал мають сільське господарство, промислове виробництво, військовий сектор, а також сектор високих технологій. За оцінками експертів, дефіцит поточного рахунку в 2017 році очікується на рівні 3,5% ВВП або 3,5 млрд. доларів проти 3,4 млрд. доларів у 2016 році. Тим не менше, профіцит зведеного платіжного балансу у 2017 році разом із отриманням фінансування від МВФ дасть змогу акумулювати міжнародні резерви в розмірі 21,3 млрд. доларів проти 17,5 млрд. доларів в минулому році.

«Створення привабливого інвестиційного клімату та розширення експорту є ключовими умовами для зростання надходження валюти в країну та кількості робочих місць, збільшення споживчого попиту, зокрема, формування сильного внутрішнього ринку та зростання економіки в цілому. Важливою передумовою для цього є вдале проведення макроекономічної політики та структурних реформ, необхідних для збереження фінансової стабільності. Адже, у випадку неефективної реалізації реформ, підвищуються ризики негативного впливу на інфляцію і курс гривні», – зазначає Руслан Демус, експерт FOREX CLUB у Львові.

Згідно з даними НБУ, загальна сума інвестицій в Україну в 2016 році склала 3,4 млрд. доларів, з яких 1,1 млрд. доларів є «живими грішми». Найбільші обсяги прямих інвестицій були спрямовані в фінансову і страхову діяльність – 2,825 млрд. доларів, торгівлю і ремонт автотранспорту – 524,9 млн. доларів, промисловість – 475,2 млн. доларів. У структурі ВВП капітальні інвестиції у 2016 році склали 13,7% проти 12,7% у 2015 році, що свідчить про те, що вплив інвестицій в умовах слабких внутрішніх можливостей – зростає. При цьому ключовим напрямком капітальних інвестицій стало сільське господарство.

Проте зростання економіки в поточному році не допоможе курсу гривні. Впродовж року національна валюта може знаходитися у межах 28,5-31,5 грн. за долар США. *«Ризики, пов'язані з виплатою «боргу Януковича» та націоналізацією українських підприємств на непідконтрольних територіях можуть спричинити падіння на 3-5,6 грн. на 1 доларі США. Підтримку для стабільності гривні надаватиме співпраця з міжнародними кредиторами, зокрема з МВФ, відновлення експорту та зменшення імпорту, зважена монетарна політика та відносна стабільність на світових ринках», – зазначає експерт.*

Динамика валют стран СНГ в первом квартале 2017 года

Валюты стран СНГ в первом квартале 2017 года продемонстрировали преимущественно укрепление против доллара США. Наибольший рост зафиксирован по грузинскому лари (7,6%), российскому рублю (7,1%) и казахстанскому тенге (5,6%). В то же время наиболее девальвировали узбекский сумм и таджикский сомони – на 9,5% и 4,5%, соответственно. *Об этом свидетельствуют данные ежеквартального исследования аналитического департамента ГК FOREX CLUB.*

Грузинский лари значительно укрепил свои позиции после предоставления Грузии безвизового режима с ЕС. Безвизовый режим усиливает деловую активность, и способствует притоку инвестиций в страну, на что и реагирует грузинская валюта.

Российский рубль укрепился в первом квартале на 7,1%, несмотря на низкие цены на нефть. Поддержку рублю оказало снижение доллара США вдоль рынка в ожидании ужесточения денежно-кредитной политики ФРС, а также операции carry trade. Ставка в РФ находится на высоком уровне (9,75% на текущий момент), что позволяет получить высокую доходность в рублях.

Казахстанский тенге за квартал вырос против доллара США на 5,6%, что было поддержано ослаблением американской валюты на мировых рынках и нейтральностью китайского юаня.

Узбекский сум девальвировал на 9,5%. Первые 100 дней президентства Шавката Мирзиёева признаются неоднозначными. В свою очередь, спрос на доллар разогревают ожидания предстоящей валютной реформы, и перехода к рыночному ценообразованию. В условиях высокого импорта и низкого экспорта, ожидаемой конвертации и ужесточения наличного оборота, сокращения притока валюты от гастарбайтеров формируется давление на сум.

Таджикский сомони потерял 4,5%. В Таджикистане формируется дефицит валюты на фоне сокращения притока от средств гастарбайтеров. Официальная покупка валюты затруднена, в то время как активно действует черный рынок, испытывая существенный спрос при низком предложении. Для стабилизации ситуации Национальный банк Таджикистана повысил ставку рефинансирования с 12,5% до 16% годовых.

«Во втором квартале валюты стран СНГ могут оказаться под давлением, если ФРС США сохранит намерения провести последующие раунды ужесточения денежно-кредитной политики. После провала голосования по реформе здравоохранения в США, стала очевидна нехватка поддержки Дональда Трампа в Конгрессе. Поскольку вероятность скорого запуска обещанных фискальных стимулов сократилась, у регулятора нет необходимости далее повышать ставку высокими темпами», – прогнозирует *Андрей Шевчишин, ведущий эксперт ГК FOREX CLUB.*

В то же время негативным фактором может стать падение цен на сырьевых рынках, которое в силу сырьевой ориентированности стран может значительно ограничить их экспорт. Результаты выборов в Европе, а также и дальнейшая политика США, в том числе и сотрудничество с Китаем, могут значительно изменить глобальную торговую активность, при ухудшении которой валюты

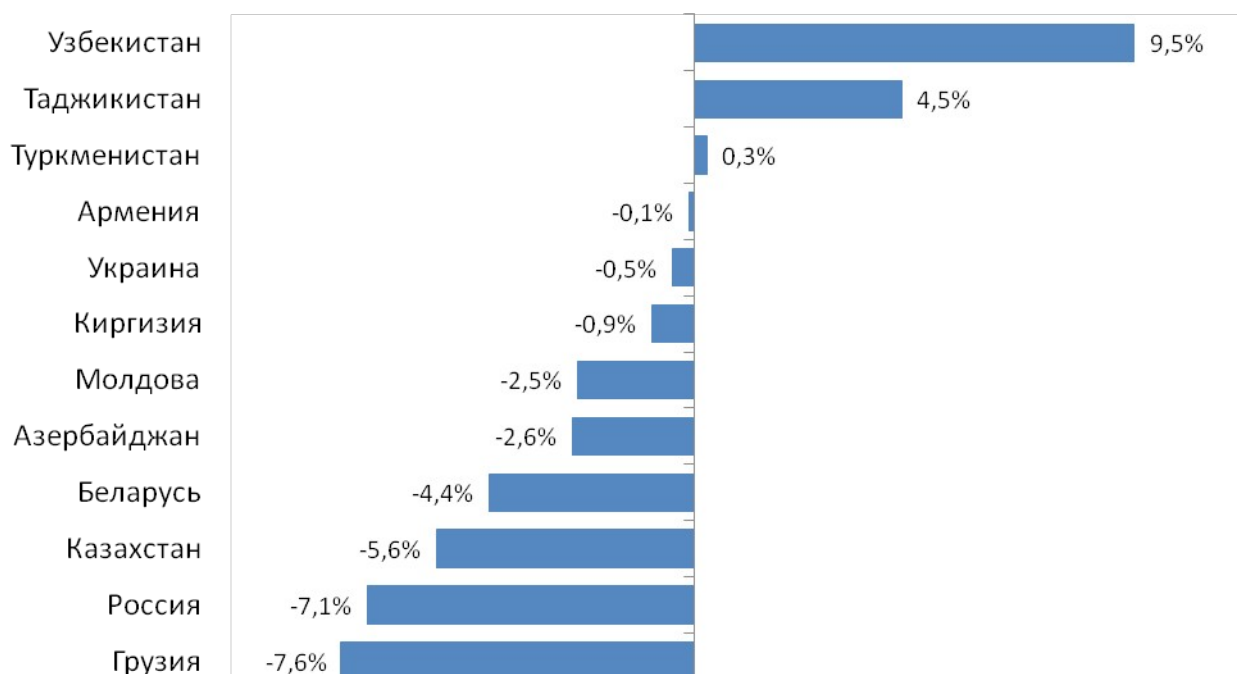
развивающихся стран будут находиться под давлением.

Гривна может находиться под давлением дисбалансов торгового баланса, а также снижения экспортной выручки вследствие национализации украинских предприятий на неподконтрольных территориях и падения цен на сырьевых рынках. При этом, сотрудничество с МВФ и реализация намеченных и согласованных реформ может существенно сдержать негативное влияние. Перспектива открытия рынка земли с 2018 года может сформировать высокий приток инвестиций и поддержать гривну.

Динамика доллара США с начала 2017 года

("+" девальвация локальной валюты, "-" укрепление локальной валюты)

Глобальные тенденции на мировых валютных рынках

Индекс доллара (доллар против корзины мировых валют) с начала 2017 года снизился на 1,9%. Американская валюта стремительно укрепилась после выборов в США, в ожидании фискальных стимулов, которые должны сопровождаться опережающим ужесточением денежно-кредитной политики ФРС. Однако, в начале марта ставка была повышена на 0,25 пунктов, а обещанные Дональдом Трампом реформы так и не запустились без поддержки Конгресса, на фоне чего доллар начал сдавать свои позиции.

Турецкая лира испытывает давление от оттока капитала. Последствия военного переворота в Турции, опасениях разрыва сотрудничества с ЕС по вопросам миграции и евроинтеграционного процесса в целом давят на лиру. В свою очередь, отягощает ситуацию сохраняющиеся торговые ограничения с РФ на поставку ряда овощей и фруктов, в результате которой Турция ввела заградительную пошлину на российскую пшеницу и кукурузу, фактически остановив импорт.

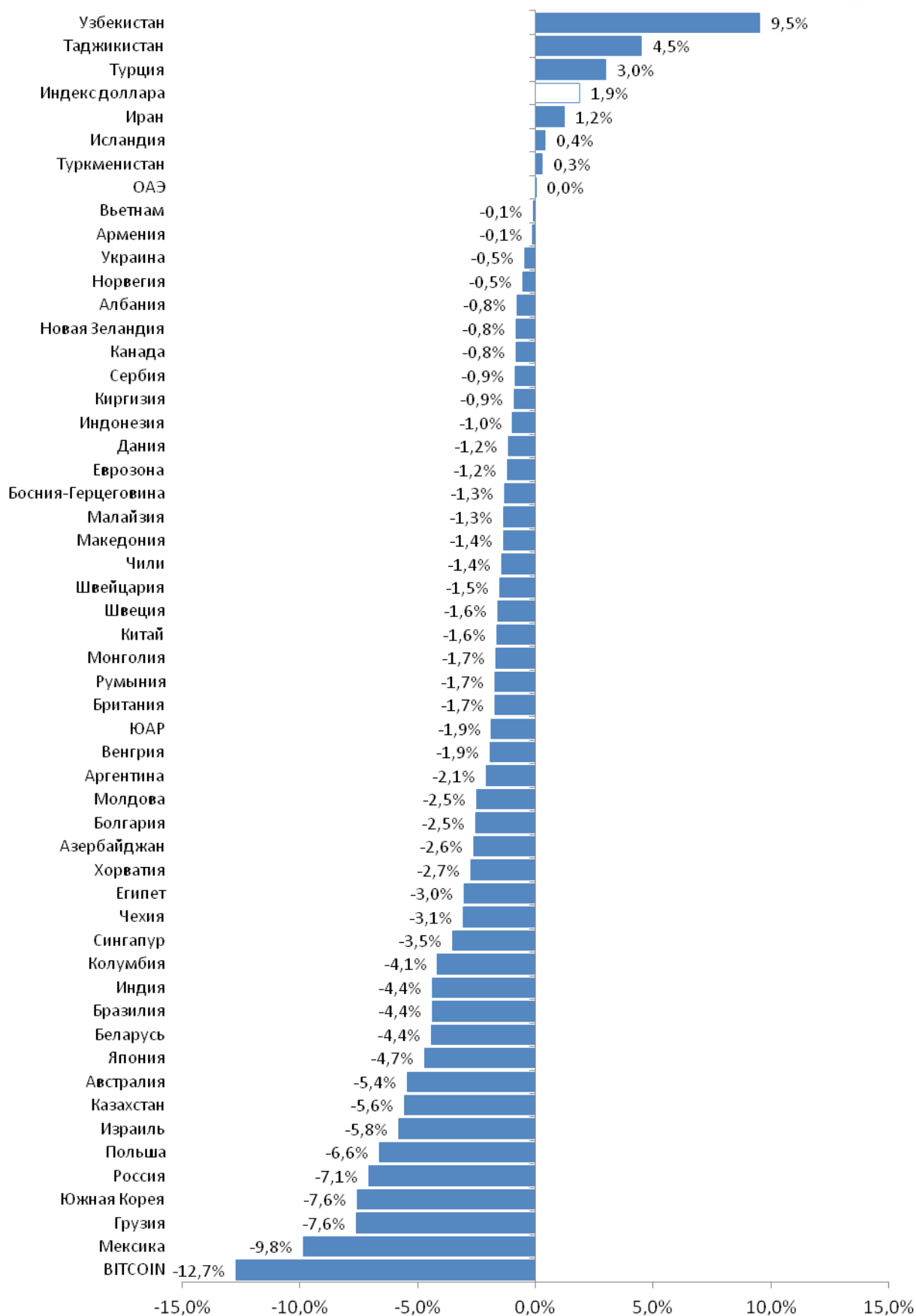
Мексиканский песо укрепился в первом квартале 2017 года на 9,8%, что было вызвано снижением опасений перед протекционистской риторикой Дональда Трампа и противодействий миграционным указам. Также Мексика предпринимает дополнительные меры (торговые переговоры с южноамериканскими партнерами, рассматриваются встречные ограничения для американских товаров), которые, как ожидается, смогут снизить негативный эффект от заморозки экономической интеграции Мексики и США.

Южнокорейский вон ревальвировал на 7,6% на фоне снижения политической напряженности в Южной Корее из-за импичмента президента Пак Кын Хе, а также экономической активизации после спада во второй половине 2016 года.

Bitcoin прибавил 12,7%, закрепившись выше \$1100. После преодоления психологической отметки \$1000 за 1 Bitcoin, все больше инвесторов обращают внимание на криптовалюту. При этом также активно растет ее применение при проведении расчетов между участниками, и сохраняется интерес для хеджирования рисков от девальвации валют развивающихся рынков и обхода валютных ограничений.

Динамика доллара США с начала 2017 года

("+" девальвация локальной валюты, "-" укрепление локальной валюты)

ЩОДЕННИК БЛОГЕРА ⁹

Блог на сайті «Law-Clinik»

Про автора: Б. Слободян, «FCLEX, ЮФ», юрист

Специальная конфискация: прогрессивные изменения или вынужденный шаг?

Ход правовых и политических событий в последние годы свидетельствует о необходимости качественного совершенствования законодательства в сфере борьбы с коррупционными преступлениями. Постоянные сообщения в СМИ об обнаружении на зарубежных счетах бывших высокопоставленных десятков и сотен миллионов долларов породили популярность идеи о конфискации этих средств. Конфигурация правового введения конфискации и целесообразность ее применения вызвала оживленную дискуссию.

Сторонники ссылаются на мировую практику, утверждая, что в развитых странах действуют механизмы по возврату незаконных активов в доход государства, а Украина отстает и не обеспечивает конфискации преступных средств.

Противники концепции специальной конфискации утверждают, что этот институт противоречит презумпции невиновности, международным стандартам гарантий неприкосновенности частной собственности и приведет к фактической легализации незаконных активов, выборочного применения закона и рейдерского завладения имуществом законных владельцев.

При этом неоспоримым выглядит тезис о необходимости существования действенных механизмов возвращения активов, полученных преступным путем. В рамках уголовного права конфискация традиционно ассоциируется с санкцией за совершенное преступление, которая осуществляется на основании обвинительного приговора суда.

Понятие и виды конфискации

Уголовный кодекс Украины (далее – УК Украины) всегда предусматривал две отдельные категории:

Конфискации в порядке ч. 1 ст. 59 УК Украины как наказание, заключающееся в принудительном безвозмездном изъятии в собственность государства всего или части имущества, являющегося собственностью осужденного. Такой вид конфискации может быть применен независимо от связи имущества, конфискуется, с совершенным преступлением. То есть конфискации в этом случае подлежит любое имущество осужденного, а не только имущество, добытое в результате преступления или которое было орудием преступления.

специальную конфискацию как принудительное изъятие в доход государства предметов, орудий и полученного в результате совершения преступления имущества. В частности, п. 19 постановления Пленума Верховного Суда Украины «О практике назначения судами уголовного

⁹ Збережено стиль і граматику оригіналу

наказания» 24.10.2003. № 7 дифференцировал понятие «конфискации» и «специальной конфискации», в зависимости от степени связи имущества с совершенным преступлением.

Отдельное нормативное урегулирование специальная конфискация получила с принятием Закона Украины «О внесении изменений в Уголовный и Уголовный процессуальный кодексы Украины относительно выполнения Плана действий по либерализации Европейским Союзом визового режима для Украины» от 18.04.2013 г. Уголовный кодекс Украины был дополнен ст. 96-1 «Специальная конфискация состоит в принудительном безвозмездном изъятии по решению суда в собственность государства денег, ценностей и иного имущества, при условии совершения преступления, в случаях, предусмотренных в Особенной части настоящего Кодекса».

Таким образом, конфискация как вид уголовного наказания, традиционно могла быть применена только на основании обвинительного приговора суда, то есть после доказательства вины лица в совершении преступления.

Гражданская конфискация, порой именуемая взысканием необоснованных (незаконных) активов, появилась в Гражданском процессуальном кодексе Украины (далее – ГПК Украины) с принятием Закона Украины «О внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно обеспечения деятельности Национального антикоррупционного бюро Украины и Национального агентства по предупреждению коррупции» от 12.02.2015 г., который предусматривал, что иск о признании необоснованными активов и их истребовании от лиц подается в интересах государства прокурором в течение срока общей исковой давности со дня вступления в силу обвинительного приговора в отношении лица, уполномоченного на выполнение функций государства или местного самоуправления.

Таким образом, признание активов необоснованными и взыскания их в пользу государства в пределах гражданского судопроизводства уже предусмотрено действующим процессуальным законодательством, однако возможно только после установления вины лица в совершении преступления и вынесения обвинительного приговора суда по этим обстоятельствам. Применение специальной конфискации без приговора суда исключается.

Однако большинство подозреваемых в топ-коррупции скрываются от органов следствия за границей, а разветвленные схемы вывода денежных средств с сотнями подставных лиц и фиктивных компаний значительно усложнили процесс доказывания личной вины преступников. Процесс заочного осуждения не заработал в полной мере, что привело к отсутствию обвинительных приговоров и к фактической несостоятельности истребовать незаконные активы в пользу государства.

В ноябре 2015 г. Верховной Радой Украины был принят пакет законов в составе Закона Украины «О внесении изменений в Уголовный процессуальный кодекс Украины относительно отдельных вопросов наложения ареста на имущество с целью устранения коррупционных рисков при его применении», Закона Украины «О Национальном агентстве Украины по вопросам выявления, розыска и управления активами, полученными от коррупционных и других преступлений», Закона Украины «О внесении изменений в Уголовный кодекс

Украины относительно совершенствования института специальной конфискации с целью устранения коррупционных рисков при ее применении». Принципиальным моментом стала новая редакция ст. 96-2 УК Украины, которая предсказала, что специальной конфискации подлежит также имущество третьего лица, если она получила такое имущество от подозреваемого, обвиняемого и др. Указанная норма была подвергнута обоснованной критике в части оценочного характера оснований для применения специальной конфискации к третьему лицу. Однако законодатели не остановились на достигнутом.

В марте 2016 г. в Верховную Раду Украины был направлен проект закона о внесении изменений в Уголовно-процессуальный кодекс Украины относительно особенностей обращения в доход государства денежных средств, валютных ценностей, государственных облигаций Украины, казначейских обязательств Украины, драгоценных металлов и / или камней, других ценностей и доходов от них до принятия приговора суда № 4057. После длительных дискуссий и критики проект № 4057 был снят с рассмотрения.

Что такое необоснованные активы и как их взыскать?

20.09.2016 г. Кабинет Министров Украины направил в парламент проект закона о внесении изменений в некоторые законодательные акты Украины относительно обеспечения взыскания в доход государства необоснованных активов № 5142 (далее – Проект № 5142, Проект). Этот проект был охарактеризован Министерством юстиции Украины как принципиально новый документ, учитывающий все замечания и рекомендации международных специалистов.

Логикой разработчиков проекта № 5142 предусматривается внедрение института взыскания в доход государства необоснованных активов (Non-Conviction Based Asset Forfeiture). Как указано в пояснительной записке, в отличие от объектов специальной конфискации, объектами взыскания необоснованных активов является имущество, которое не имеет непосредственной связи с преступлением, в ходе расследования которого оно обнаружено. При этом, в отличие от конфискации, взыскание необоснованных активов не является санкцией за совершение правонарушения.

Важной деталью проекта № 5142 является порядок и очередность применения взыскания в доход государства необоснованных активов, а также его соотношение со стадиями уголовного производства. Текст проекта № 5142 дает основания констатировать, что авторами применен своеобразный «микс» средств уголовно-правового и гражданско-правового возвращения незаконных активов.

В частности, УПК Украины дополняется новой ст. 174-1, которая регулирует порядок наложения ареста на активы, с целью обеспечения их взыскания в доход государства в порядке гражданского судопроизводства. Из этого следует, что поиск и установление незаконных активов осуществляется именно в рамках уголовного досудебного расследования. Эта стадия заключается в выявлении, фиксации, аресте денежных средств и других незаконных активов и меняется гражданско-процессуальной фазой предъявления иска о признании активов необоснованными.

Учитывая указанное, проект не совсем соответствует концепции именно гражданско-правовой конфискации, поскольку установление необоснованных активов осуществляется в пределах уголовного процесса, а ссылки пояснительной записки на то, что необоснованные активы принадлежат, не имеет непосредственной связи с преступлением, в расследовании которого оно выявлено, частично лишено логики. Непонятно, каким образом в уголовном производстве может быть наложен арест на имущество, которое не имеет непосредственной связи с преступлением, которое расследуется. Следователи, процессуальные, оперативные и любые другие действия в уголовном расследовании направленные на установление и проверку обстоятельств, подлежащих доказыванию в уголовном производстве.

При этом логика чисто гражданского характера иска о взыскании необоснованных активов опровергается предлагаемой редакцией п. 2 ч. 1 ст. 233-8 ГПК Украины, которая предусматривает, что к исковому заявлению о взыскании необоснованных активов должно быть включено изложение обстоятельств коррупционного преступления, в ходе уголовного производства в котором были выявлены следующие активы.

Изменения ограничивают количество оснований для ареста на активы с целью обеспечения их взыскания в доход государства, определяя, что таким основанием является наличие разумного сомнения относительно законности оснований их приобретения. В таком случае следователь и прокурор не обязаны доказывать общие основания применения мер обеспечения уголовного производства (существование обоснованного подозрения о совершении уголовного преступления и его тяжести; потребности досудебного расследования оправдывают степень вмешательства в права и свободы личности; может быть выполнено задание, для выполнения которого прокурор обращается с ходатайством). После ареста незаконных активов в уголовном производстве в действие включается уже процедура взыскания необоснованных активов в доход государства в порядке ГПК Украины.

Принципиальной новеллой проекта № 5142 является то, что прокурор имеет право подать иск о взыскании необоснованных активов в доход государства еще до окончания уголовного производства. То есть взыскание необоснованных активов не ставится в зависимость от обвинительного приговора. К тому же проект определяет, что ответчиком может быть так называемый «номинальный владелец», то есть лицо, которое не является подозреваемым или обвиняемым в уголовном производстве.

Положительным является то, что правом подачи такого иска наделен только Генеральный прокурор Украины (исполняющий обязанности Генерального прокурора Украины), заместитель Генерального прокурора Украины – руководитель Специализированной антикоррупционной прокуратуры. Ограниченный круг прокуроров должно способствовать применению института взыскания необоснованных активов только в исключительных случаях и обезопасит от злоупотребления этим правом по рядовых граждан.

При этом ст. 60 Гражданского кодекса Украины дополняется новой частью, которая возлагает обязанность опровержения наличия у активов признаков необоснованности на ответчика. Таким образом, обязанность доказывания

законности происхождения имущества фактически лежит на ответчике.

Механизм, заложенный в проекте, имеет противоречивую логику, ведь предусматривает почти автоматический арест имущества в уголовном производстве с последующим обязанностью владельца доказывания его законности уже в гражданском судопроизводстве.

Обоснованной критике следует подвергнуть предлагаемую редакцию ст. 233-7 ГПК Украины, согласно которой рассмотрение дел о взыскании необоснованных активов в доход государства до окончания уголовного производства осуществляется апелляционным судом по местонахождению таких активов (их части).

Во-первых, указанная норма значительно усложнит процедуру возврата активов и имущества, находящегося за рубежом, поскольку там нет украинских судов. В свою очередь, возвращение активов, выведенных за границу, было одной из главных целей проекта. Поэтому более логичным выглядит предъявления таких исков по последнему известному месту жительства ответчика или по месту осуществления досудебного расследования и тому подобное.

Во-вторых, иски рассматриваются апелляционными судами, как судами первой инстанции. Апелляционной инстанцией определен Высший специализированный суд Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, решение которого является окончательным. То есть стороны спора о лишении права собственности не имеют права кассационного обжалования решения, является проявлением нарушения гарантий, определенных ст. 129 Конституции Украины на кассационное обжалование судебных решений.

Предметом конфискации определенные средства в наличной и безналичной форме в национальной и иностранных валютах, ценные бумаги, платежные документы, банковские металлы и драгоценные камни. Очевидно, что перечень имущества должен охватывать также недвижимое имущество и корпоративные права на доли в уставных капиталах хозяйственных обществ.

Отдельного внимания заслуживает предлагаемая ч. 4 ст. 233-4 ГПК Украины, согласно которой взыскание необоснованных активов в доход государства не является мерой юридической ответственности.

Ст. 31 Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции определено, что каждое государство-участник принимает максимально возможные в рамках его внутренней правовой системы меры, которые могут потребоваться для обеспечения возможности конфискации: доходов от преступлений, признанных в настоящей Конвенции, или имущества, стоимость которого соответствует стоимости таких доходов; имущества, оборудования и других средств, использовавшихся или предназначенных для использования при совершении преступлений, признанных в настоящей Конвенции.

Итак, Конвенция ООН против коррупции в большей степени рассматривает конфискацию именно с позиции уголовного права и необходимости непосредственной связи имущества с совершенным преступлением, вызывает необходимость полноценного обоснования и доказательства вины лица для применения конфискации.

Вывод

Таким образом, в предложенном виде проект полностью не обеспечивает гарантию прав и соблюдения свобод от необоснованного преследования и лишения права собственности. Поддерживая в целом правильную направленность проекта на внедрение механизмов возврата денежных средств, полученных преступным путем, стоит отметить отсутствие четких нормативных критериев, определяющих основания для ареста и истребования в пользу государства незаконных активов.

Нетипичное для украинского законодательства сочетание уголовных и гражданских процедур с возложения на ответчика (подозреваемого) обязанности доказывания законности приобретения имущества может привести к прецеденту произвольного лишения права собственности лиц, не имеющих непосредственного отношения к совершенным преступлениям (<http://law-clinic.net/blogs/oleynik/384.php>). – 2017. – 19.03).

Юридический блог компании Jurimex

Про автора: Т. Дуда

Пайовий фонд та компанія з управління активами – розмежування в контексті оподаткування

У лютневій ухвалі від 15.02.2017 р. у справі № 826/3227/14 ВАСУ зробив висновок щодо правового статусу компанії з управління активами.

Відповідно до обставин аналізованої справи, платник сплачував проценти за позику, отриману за договором, укладеним із компанією з управління активами, що діяла в інтересах та за рахунок пайового закритого недиверсифікованого венчурного інвестиційного фонду. За результатами перевірки податковий орган дійшов висновку про те, що платник не мав права відносити сплачувані ним проценти до витрат при оподаткуванні податком на прибуток. Вказана позиція була мотивована тим, що пайовий венчурний інвестиційний фонд не є юридичною особою, а відтак не може вважатися кредитором, оскільки в розумінні підпункту 14.1.95 ПК України, кредитор – це неодмінно юридична або ж фізична особа.

Наслідком такої «дефектності» статусу фонду, з точки зору податкового органу, є те, що і кошти сплачувані за користування його активами не можна вважати процентами, оскільки в розумінні підпункту 14.1.206 ПК України проценти – це дохід, який сплачується (нараховується) позичальником на користь саме кредитора.

Проценти за користування позикою включаються до витрат у разі їх сплати кредитору. Надаючи правову оцінку спірним правовідносинам, ВАСУ зробив висновок про те, що у цьому випадку кредитором є саме компанія з управління активами.

ВАСУ: «...компанія з управління активами, яка є юридичною особою, здійснюючи управління активами пайового закритого недиверсифікованого венчурного інвестиційного фонду і в інтересах останнього, у спірних правовідносинах фактично виступала кредитором».

Таким чином, на думку ВАСУ, платник правомірно відніс до витрат

проценти, сплачені за договором позики з компанією з управління активами на користь венчурного інвестиційного фонду.

При вирішенні спору суд касаційної інстанції керувався нормами Закону України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15.03.2001 № 2299-III, який на сьогодні втратив чинність. Проте відзначимо, що відповідно до ст. 41 чинного на сьогодні Закону України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012 № 5080-VI, пайовий фонд також не наділений статусом юридичної особи, а вважається сукупністю активів, якими і керує компанія з управління активами. Так, згідно з законодавчим визначенням, пайовий фонд розглядається як сукупність активів, що належать учасникам такого фонду на праві спільної часткової власності, перебувають в управлінні компанії з управління активами та обліковуються нею окремо від результатів її господарської діяльності.

Водночас за нормами обох законів, компанія з управління активами є юридичною особою. Слід додати, що за загальним правилом, компанія з управління активами під час провадження діяльності з управління активами інституту спільного інвестування не має права надавати позику за рахунок активів інституту спільного інвестування. Проте це обмеження не поширюються на діяльність компанії з управління активами венчурного фонду, на що вказують положення ст. 64 чинного Закону. Крім того ст. 48 аналізованого акту також передбачено право венчурного фонду надавати кошти у позику. З огляду на зазначені ремарки, вважаємо, що позиція ВАСУ у цій справі зберігає свою актуальність і сьогодні.

Вважаємо, що вартим уваги є ще один приклад із судової практики, що торкнувся питання розмежування правових статусів пайового фонду та компанії з управління активами в контексті оподаткування.

Так, в ухвалі від 06.04.2016 р. у справі № 826/193/14 ВАСУ наголосив на тому, що по всіх операціях і результатах діяльності вказаних суб'єктів облік ведеться окремо. Відповідно до обставин цієї справи, за результатами перевірки податковим органом були зроблені висновки про заниження компанією з управління активами податку на прибуток підприємств. Компанія здійснювала управління активами пайового венчурного інвестиційного фонду, зокрема, придбавала векселі за рахунок його активів із подальшим перепродажем. Податковий орган вирішив, що кошти, отримані від інвесторів фонду, спрямовані на проведення операцій, за якими не був отриманий прибуток, є доходом компанії з управління активами. Піддавши критиці цю точку зору, ВАСУ ствердив, що під час провадження цієї діяльності, всі операції здійснюються не фондом, а компанією, яка управляє його активами. Тобто, будь-які договори, угоди, тощо укладаються компанією, яка при укладенні таких договорів діє в інтересах, від імені та за рахунок коштів фонду.

ВАСУ: «Таким чином, збитки, отримані фондом, в силу норм чинного законодавства не можуть розглядатись як дохід компанії з управління активами... Висновок податкового органу про те, що кошти отримані внаслідок операцій з векселями (від'ємна різниця між сумою витрачених коштів на придбання простих векселів та сумою коштів отриманих від їх реалізації) є прибутком компанії з управління активами, не носять правового підґрунтя,

оскільки, прибутку з вказаних операцій отримано не було і ці операції були збитковими, а сам збиток отримав фонд».

Отже, варто пам'ятати, що при укладенні договорів у межах здійснення діяльності з управління активами стороною, з якою має справу контрагент, виступає саме компанія з управління активами, а не пайовий фонд(<http://jurblog.com.ua/2017/03/payoviy-fond-ta-kompaniya-z-upravlinnya-aktivami-rozmezhuвання-v-konteksti-opodatkuвання/>). – 2017. – 23.03).

Блог на сайті «Ракурс»

Про автора: Б. Пошва

Свобода и личная неприкосновенность – украинские реалии глазами судьи

Представим, что постановления Кабмина, по аналогии с постановлениями Пленума ВСУ, который имеет такой же статус в Конституции, как и КМУ, носят рекомендательный характер. За какое время – неделю или месяц – было бы потеряно управление государством?

Право на свободу и личную неприкосновенность является основополагающим и самым важным в «демократическом обществе» в понимании Конвенции о защите прав человека и основных свобод (далее – Конвенция), гарантированным ст. 5 этого международного договора.

В делах «Луценко против Украины» от 3 июля 2012 г., «Ичин и другие против Украины» от 21 декабря 2010 г. и многих других Европейский суд по правам человека (далее – Суд) обратил внимание, что термин «судебный произвол» понимается шире, чем несоответствие национальному законодательству. Лишение свободы, законное в соответствии с национальным законодательством, все равно может быть произвольным и, таким образом, нарушать Конвенцию, когда со стороны государственных органов имела место недобросовестность или введение в заблуждение («Моорен против Германии») или если такое лишение свободы не было необходимым в конкретных обстоятельствах, как в деле «Нештак против Словакии» от 27 февраля 2007 г. и др.

«Важные гарантии ст. 5 Конвенции не зависят от национального законодательства», – отметил Суд по делу «Руслан Яковенко против Украины». Оценка Суда о независимости права на свободу по ст. 5 Конвенции от национального законодательства в этом решении против Украины прозвучала не впервые. В 1990 г. Суд указал на это в решениях по делу «Б. против Австрии», а в 2007 г. – по делу «Сольмаз против Турции».

Понимание всей сложности проблем обеспечения украинскими судами и правоохранительными органами права на свободу и личную неприкосновенность требует нового осмысления, в частности с учетом изменений, внесенных в Конституцию Украины в части правосудия.

Приоритетность норм международного права, в частности, ст. 5 Конвенции, как и ст. 29 Конституции по сравнению с позитивным законодательством – нормами Уголовного процессуального кодекса Украины (УПК), не является

системной проблемой национального законодательства. В частности, в УПК четко определено, что Верховный суд как высший судебный орган страны является компетентным судом в вопросах, возникающих из договоров, в т. ч. применения ст. 5 Конвенции. Также достаточной является практика Европейского суда по правам человека в толковании ст. 5 Конвенции, в т. ч. и по Украине.

За нарушение ст. 5, 3 и 4 Суд вынес два пилотных решения по делам против Украины: «Харченко против Украины» и «Игнатов против Украины», где обращается внимание Украины как государства-участника на отдельные пробелы законодательства, а главным образом на проблемы судебной практики, которые необходимо привести в соответствие со стандартами Суда.

Еще в 2011 г. по делу «Харченко против Украины» Суд констатировал нарушение пункта 1(с) ст. 5 Конвенции из-за законодательных пробелов в части периодов содержания под стражей, которое осуществлялось без соответствующего судебного решения:

- после окончания следствия и до начала судебного разбирательства;
- по судебным решениям, вынесенным на стадии судебного разбирательства, которые не содержат определенных сроков дальнейшего содержания под стражей, таким образом оставляя без изменений такую меру пресечения, а не продлевая срок ее применения.

Кроме того, Суд констатировал нарушение п. 3 ст. 5 Конвенции по делам о длительных сроках содержания под стражей, где национальные суды часто обосновывают продление срока содержания под стражей одинаковыми основаниями в течение всего периода заключения, если вообще делают это. По истечении определенного времени дальнейшее существование обоснованного подозрения перестает само по себе служить основанием для лишения свободы, а суды обязаны обосновывать решение о продлении содержания под стражей другими основаниями, которые должны быть четко указаны.

При рассмотрении вопроса законности содержания под стражей Суд столкнулся с проблемой отсутствия адекватного реагирования со стороны национальных судов на аргументы заявителей о необходимости освобождения их из-под стражи.

Национальные суды, компетентные решать такие вопросы и принимать решения об освобождении из-под стражи, без четкой процедуры рассмотрения вопроса законности содержания под стражей часто остаются теоретическим, а не практическим средством.

Действующее законодательство не защищает заявителей от произвола, когда национальный суд отказывается повторно исследовать обоснованность содержания под стражей, ссылаясь на то, что ранее он уже неоднократно решал вопрос о законности содержания под стражей, тем самым лишая заявителя права, гарантированного п. 4 ст. 5, на рассмотрение вопроса законности его заключения, как в деле «Елоев против Украины».

В деле «Игнатов против Украины» Суд уже в конце 2016 г. второй раз констатирует, что существующая судебная практика ставит под сомнение эффективность реформы уголовной юстиции в целом и избрания меры пресечения в частности. Суд возвращается к делу «Чанев против Украины» от

2014 г., в котором два года назад уже констатировал существование системной проблемы в части избрания меры пресечения, потому что следственный судья оставил жалобу заявителя без удовлетворения, утверждая, что у суда первой инстанции было два месяца для решения вопроса о продлении содержания под стражей в соответствии с ч. 3 ст. 331 УПК. Таким образом, бездействие следственного судьи привело к нарушению Украиной ст. 5 Конвенции.

Обязанность каждого судьи изучать решения Суда как национальное законодательство понятно. Однако направить судебную практику всех судей, то есть как правильно применять нормы материального закона на основании фактических обстоятельств, установленных с соблюдением норм процессуального права, является обязанностью кассационного суда.

Закон Украины «О судоустройстве и статусе судей» 2010 г. с изменениями от 2015 г. и процессуальные кодексы, определяющие высшие специализированные суды как кассационные, не дают им процессуальных средств обеспечить одинаковую судебную практику. Для этого они имеют ограниченные полномочия: обобщение судебной практики и рекомендации постановлений Пленума, которые не носят обязательного характера. Решения Верховного суда, имеющие обязательный характер, могут изменить такую рекомендацию в течение нескольких дней.

В странах англосаксонского права наличие судебного прецедента является обязательным как для суда, который решает подобный спор, так и для любого лица. Благодаря прецедентным решениям небольшое количество споров, которые становятся предметом рассмотрения верховных судов США, Великобритании, Канады или других стран, позволяет предотвратить массовые однотипные обращения в суд, чего уже давно крайне не хватает Украине.

Поделюсь собственным судебским опытом из стажировки в Верховном суде Великобритании, который является кассационным судом. 12 судей этого суда, которым помогают восемь помощников, в год выносят 110–140 решений объемом от 20 до 60 страниц (в зависимости от сложности дела), в которых фактические обстоятельства дела получают подробное правовое основание его решения (*ratio decidendi*).

Причем правовая оценка дается как окончательному судебному решению, так и решениям следственных судей об ограничении основных прав и свобод личности, соблюдение которых является определяющим для того, можно ли считать окончательное решение суда справедливым. В Украине такая кассационная практика отсутствует.

Другими словами, прецедентные решения верховных судов стран англосаксонского права регулируют правильность применения норм права, что позволяет адвокатам разъяснить клиентам перспективу рассмотрения их дела в судах. Такая обязательная правовая оценка фактических обстоятельств дела позволяет лицу понять правильность или неправильность своих требований и не инициировать безосновательных обращений в суд. Устоявшаяся прецедентная практика обеспечивает гарантии конституционных прав и свобод граждан, экономическое и социальное развитие этих стран, предотвращает коррупцию как таковую и достигается благодаря высокому профессионализму судей.

Сложившаяся судебная практика стран романо-германского права, в

которых действует институт конституционной жалобы, в отличие от стран англосаксонского права, предусматривает обязательные ссылки суда на соответствующие нормативные акты, которыми он конкретизирует общее и абстрактное право, изложенное в законе.

Решение суда не становится источником права, которое другие судьи обязаны соблюдать, однако убедительное и обоснованное решение становится устоявшейся судебной практикой решения определенной категории дел. Ссылка на прецедент не является альтернативой ссылке на кодекс, закон или конституцию, а только способом их толкования.

Решение кассационного суда, каковыми, например, являются верховные суды Италии, Франции, ФРГ, подтверждает правовую позицию по делу и тем самым придает защищаемому праву правовой определенности. При этом на их решение определяющее влияние оказывает практика Суда и стабильность национального законодательства.

Например, в ФРГ действует Уголовно-процессуальный кодекс в редакции 1877 г. с незначительными изменениями. Уже тогда в нем была закреплена независимость следственного судьи от прокурора, допуск защиты на предварительное следствие, которое строилось на принципах состязательности, что мы только пытаемся утвердить. Действующим в этой стране остается и Уголовный кодекс ФРГ 1871 г. в редакции от 10 марта 1987 г.

В Украине подобной стабильности нормативных актов нет. УПК 2012 г. за неполных пять лет уже претерпел более 50 % изменений, которые продолжаются едва ли не каждой сессии парламента. Уголовный кодекс Украины 2001 г., по оценкам ученых и практиков, претерпел изменений примерно на 90 %.

Приведенные примеры являются неполными для понимания украинских реалий введения устоявшейся судебной практики для обеспечения любого конвенционного права человека, в т. ч. по ст. 5 Конвенции.

В частности, с 2010 г. и в течение семи лет ВСУ лишен кассационных полномочий и способом, не предусмотренным ни Конституцией Украины, ни Конвенцией, осуществляет пересмотр дел на основании неодинакового применения норм материального, а с марта 2015 г. – процессуального права, то есть как суд четвертой инстанции. Фактически он осуществляет повторную кассацию, процедура которой признана Конституционным судом Украины (КСУ) неконституционной.

Мне неизвестна европейская страна, где пересмотр дела о защите прав и свобод человека, имущественных прав личности поставлен в зависимость от того, как по-другому кассационным судом решено подобное право другого лица. Отсутствие не обязательно правильного решения, но иного по содержанию, вообще лишает лицо права на обращение в ВСУ, хотя Раздел I Конвенции и Раздел II Конституции Украины гарантируют право каждого на судебную защиту его прав и свобод, но независимо от того, как оно реализовано в отношении другого лица. Условие такого сравнения как алгоритма пересмотра дела Верховным судом создает трудности его решения, понимания выводов, и поэтому даже предусмотренная в ст. 458 УПК (как и соответствующими нормами других отраслевых кодексов) обязательность выводов ВС не

стабилизирует судебную практику, не уменьшает количества обращений в Европейский суд по правам человека и не предотвращает коррупции в судебной системе.

Предусмотренное право ВСУ в ст. 445 УПК пересматривать незаконность судебного решения национальных судов на основании нарушения ст. 6 Конвенции «Право на справедливый суд» Европейским судом по правам человека, судьями-позитивистами воспринимается так: каждый, кто считает, что его право нарушено, должен идти в европейский суд, чтобы восстановить справедливость в украинском. Хотя Конвенция как международный договор и упомянутые выше законы позволяют восстановить нарушенное право прежде всего украинским судам.

Это дает основания вспомнить, что в истории независимой Украины ВСУ как суд кассационной инстанции до окончания переходных положений Конституции в 2001 г. на достаточно высоком уровне обеспечивал устойчивую судебную практику толкования законов. В результате проведения так называемой малой судебной реформы была фактически отменена обязательность для судов постановлений Пленума ВСУ, в которых дается разъяснение законодательства. С тех пор постановления Пленума носят только рекомендательный характер.

Представим на мгновение, что постановления Кабинета Министров Украины как высшего органа в системе органов исполнительной власти, по аналогии с постановлениями Пленума ВСУ, который имеет такой же статус в Конституции, как и Кабинет Министров, носят рекомендательный характер. За какое время – неделю или месяц – было бы потеряно управление государством? А суды в таком управлении находятся вот уже 15 лет.

Со вступлением в силу 1 июня 2002 г. ЗУ «О судоустройстве Украины» от 7 февраля 2002 г. было отмечено, что «суды осуществляют правосудие самостоятельно», «никому не подотчетны», «подчиняются только закону», «судьям обеспечивается свобода непредвзятого решения дел в соответствии с их внутренним убеждением, основанным на требованиях закона». Системная противоречивость (зачастую неконституционность), иногда низкое качество законов трансформируются в судебные решения, и часто «судейская свобода непредвзятого решения дел в соответствии с их внутренним убеждением, основанным на требованиях закона» отдельных судей приобретает смысл, который вызывает возмущение не только общества, но и честных и добропорядочных судей.

Имеет свои риски и Закон Украины «О судоустройстве и статусе судей» от 2 июня 2016 г., которым судьям кассационных судов предоставлены неконституционные полномочия – назначать судей Палаты, то есть судей высшего уровня, тогда как Конституция предоставляет такие полномочия исключительно Высшему совету правосудия и президенту Украины. И это далеко не полный перечень рисков реформирования Верховного суда.

Не только судьи задают вопрос, какими будут последствия исключения из основных принципов судопроизводства ст. 129 Конституции, принципа «законности» в уголовном процессуальном законодательстве.

Насколько обязательными для судьи являются нормы процессуального

законодавства, регламентуючі певні процедури, строки, обмеження, передбачені законом? Як оцінювати в кримінальній процедурі незаконність рішення суду в цивільному або господарському судопроцесі, коли в цих галузях верховенство права має не таке розширювальне діє, як в кримінальній або адміністративній процедурах? Залишається ли вимога законності к остаточному судовому рішення в ст. 370 УПК?

Суди обґрунтовують свої питання тим, що в період 2010–2012 рр. в статті 9 УПК, 8 ГПК, 7 КУоАП, 9 КАСУ, визначають законність в цих юрисдикціях, були внесені зміни, якими скасовані її «пострадянські» формулювання. Новий зміст принципу «законність», в частині, в ст. 9 УПК передбачає обов'язок суду, слідчого суду, прокурора, інших посадових осіб органів державної влади неухильно виконувати вимоги Конституції України, міжнародних угод, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою, і в разі суперечності норм УПК міжнародній угоді застосовуються положення відповідної міжнародної угоди України.

Обґрунтування цих змін в висновках Європейської комісії за демократію через право, Пленума ВСУ про внесенні змін в Конституцію в частині правосуддя немає. Єдине згадування міститься в висновку Конституційного суду України від 20 січня 2016 року, що таке зміна не звужує обсяг прав і свобод людини. Сподіваємося знайти відповідь в змінах в процесуальних кодексах (<http://racurs.ua/1502-svoboda-i-lichnaya-neprikosnovennost>). – 2017. – 31.03).

Блог на сайті «trustedadvisors.ua»

Про автора: Д. Абраменко

Позовні заяви-інструмент затягування процесу

Позовні провадження, які виникають під час розгляду справ про банкрутство, створюють додаткове навантаження на суди та не сприяють швидкому відновленню або ліквідації підприємства.

Таку думку висловив радник ЮФ Trusted Advisors Д. Абраменко під час виступу на II Форумі з реструктуризації та банкрутства, пише інформаційний портал Банкрутство & Ліквідація.

Він нагадав, що за останні три роки було подано близько 9 тис. заяв про порушення провадження справ про банкрутство.

«Зараз сторони все частіше намагаються віднести до процедури банкрутства інші так звані позовні провадження. Ось статистика інших спорів, які виникають у рамках процедури банкрутства. За 2014 р. було подано 67 позовів (розглянуто 53), у 2015 р. – 18 позовів (розглянуто 14), у 2016 р. – майже 300 позовів, з них розглянуто 56», – зазначив юрист.

За його словами, кількість таких заяв збільшилася після того, як влітку 2016 р. Вищий господарський суд Києва видав інформаційний лист, який

розтлумачив застосування ст. 10 Закону України «Про банкрутство». «Предметно він відніс до розгляду саме в межах провадження справ про банкрутство спори про визнання договорів недійсними щодо майнових вимог до боржника, а також трудові спори, пов'язані зі стягненням заробітної плати з боржника. Загалом посилав цих змін зрозумілий, його можна виправдати, оскільки він спрямований на концентрацію інформації щодо боржника та перебуває в рамках процедури банкрутства. Але на практиці призведе до затягування справ», – зазначив Д. Абраменко.

Як приклад він навів підприємство, де працює 1500 осіб, які мають претензії до боржника щодо несвоєчасної виплати заробітної плати. За словами Д. Абраменка, якщо кожен з них подаватиме позов, суд буде завалений 1500 позовами про стягнення заробітної плати у рамках провадження про банкрутство.

«І навіть якщо суд розглядатиме до 60 позовів на місяць, на це знадобиться два роки. Частику цих проваджень буде відправлено на новий розгляд, і тоді за законом цим займатиметься інший суддівський склад. А це призведе до клонування і затягування справи», – заявив юрист.

Він припустив, що власники підприємств чи зацікавлені особи можуть розгорнути спеціальну договірну діяльність, у рамках якої подаватимуть велику кількість позовів майнового характеру стосовно боржника або щодо невиплати ним заробітної плати, що розтягне судовий розгляд на роки. А це, на думку юриста, суперечить головним цілям процедури банкрутства.

«Найважливіші цілі процедури банкрутства – це ефективно та швидко задоволення прав кредиторів. Якщо є можливість, то треба відновлювати неплатоспроможне підприємство і домовлятися з кредиторами, якщо ні – провести швидку ліквідацію, реалізовувати майно та розраховуватися таким чином. На мою думку, законодавці повинні базуватися на таких засадах: надання максимально системної та конкурентної можливості суду та арбітражному керуючому швидко вирішити, чи підлягає підприємство відновленню та чи є можливість виходу з процедури або ж ідеться про ліквідаційну процедуру та продаж майна. Вищезазначений інформаційний лист ВГСУ, на жаль, не сприяє цій меті», – зазначив Д. Абраменко (<http://trustedadvisors.ua/blog/statement-of-claim-in-bankruptcy/>). – 2017. – 5.04).

Блог на сайті «Українська правда»

Про автора: О. Богомолець, народний депутат

Чому не можна різати курку, яка несе золоті яйця

Коли політики і чиновники, включно до найвищого рангу, намагаються уникнути відповідальності за свої справи, ховаючись за паспортами далеких острівних держав, я можу зрозуміти Президента України, який подає законопроект про заборону подвійного громадянства.

Однак прийняття цього закону (принаймні в його нинішній редакції) несе за собою ряд ризиків. Головним чином, для кількох мільйонів наших трудових емігрантів, які прагнуть бути корисними для своєї історичної батьківщини.

З чиновниками (від голови сілради до голови держави), депутатами (від ради сільської до Верховної), очільниками українських політичних партій, керівниками великих державних підприємств і військовими – гадаю, все зрозуміло. Маючи представницький мандат від своєї держави, не можна служити державі іншій. Дружній чи недружній (тим більше тій, із якою нині війна) – це без різниці.

Інша справа – пересічні українці, які не мають стосунку до державної служби і тяжко працюють за кордоном, не маючи можливості прогледувати свої родини в Україні. Те, що у багатьох із них є по два і навіть більше паспортів – уже давно не секрет.

Виглядає цілком природно користуватися конституційними правами тієї країни, де ти зміг знайти себе як підприємець, митець і просто як людина, але водночас не втрачати зв'язок із тією країною, де батьки дали тобі життя. І якщо є люди, які до того ж мають бажання долучитися до економічного відродження свого краю, то нераціонально було би їх відштовхувати.

За даними НБУ, за 11 місяців 2016 р. наші трудові емігранти перерахували в Україну 7 млрд дол. Ця цифра не враховує різні неофіційні перекази, які, за даними НБУ, становлять до 40 % від усіх грошей, що переказуються трудовими емігрантами на Батьківщину.

Для порівняння: іноземні інвестори, включно з різними міжнародними кредиторами вклали в українську економіку за той же проміжок часу 3,76 млрд дол. Тобто майже вдвічі менше.

Тому, одна справа, коли на український ринок приходить іноземний інвестор з власною віддаленою метою, інша – коли власні громадяни перетворюють власний капітал з зовнішньої у внутрішню інвестицію. І, як безкоштовний додаток до нього – набуті за нормальних умов досвід і розуміння, «як усе насправді має бути». Це, погодьтеся, теж інвестиція, і не менш важлива, ніж гроші.

Не можна забути і про моральне задоволення від почуття виконаного обов'язку перед країною, де ти з'явився на світ.

Відтак виглядає щонайменше нерозумно позбавляти громадянських прав тих, хто годує свою країну – навіть якщо вони мають додатково паспорт тієї країни, де вони працюють.

Крім економічної еміграції, яка за останню чверть століття стала важливою частиною світової української діаспори, існують також чисельні усталені українські громади в різних країнах світу. Історія цих громад нараховує понад сто років. Подорожуючи світом з своїми концертами авторської пісні в минулі роки, співаючи українцям по світу, я мала можливість познайомитися з українськими громадами Польщі, Франції, Швеції, Португалії, Америки та інших країн. Зрозуміти їх бачення України і не бажання втратити з Батьківщиною зв'язок.

Днями я була запрошена взяти участь у скайп-конференції, до якої долучилися представники українських громад. За результатами спільних перемовин було підготовлено колективний лист від українських громадських організацій США, Канади та інших європейських країн.

І, якщо моя реакція на згаданий вище законопроект, поданий Президентом

України про заборону подвійного громадянства якимось утримувалася в рамках здорового раціоналізму, то автори і підписанти листа не приховують своє відкрите незадоволення і занепокоєння!

«Ми, представники українських громадських організацій США, Канади та європейських країн, обурені реєстрацією в парламенті проекту закону про заборону подвійного громадянства, що має на меті відрубати здорову гілку генетичного дерева світового українства – позбавивши громадянства понад 5 млн закордонних українців (такою є кількість українців, які працюють за кордоном, за даними Державної служби зайнятості України станом на початок 2017 р. – О. Б.). Тих українців, які роками підтримують економіку своєї Батьківщини щорічними, як мінімум \$5-ти мільярдними інвестиціями, що перевищують отримані Україною кредити МВФ. Тих українців, які стали волонтерами і допомогли поставити на ноги знищену вщент українську армію. Тих українців, які стали найбільшим і найсильнішим лобі України в Америці та Європі. Яку загрозу для України становить подвійне громадянство цих співвітчизників? Чи тих, що заробивши достойну пенсію, прагнуть повернутись додому, інвестуючи чималі кошти в економіку України?», – йдеться у листі.

Крім того, підписанти пропонують таке: «Заборонити подвійне громадянство на законодавчому рівні необхідно: депутатам, державним службовцям усіх рівнів, військовим з допуском до державної таємниці, керівникам політичних партій. За порушення Закону, приховування інформації про інше, окрім українського, громадянство, повинно бути введено суворе покарання».

Як народний депутат України, я обіцяю докласти всі зусилля, аби зберегти українське громадянство для тих українців, хто в цей тяжкий для Батьківщини час допомагає їй своєю працею. Дякую авторам листа (а це очільники одинадцяти закордонних українських організацій) за те, що вони виявили довіру у висвітленні і вирішенні цього питання. Україну ми маємо будувати разом (<https://blogs.pravda.com.ua/authors/bogomolec/58da5117ccf01/>). – 2017. – 28.03).

Блог на сайті «ЛВ.ua»

Про автора: Ю. Соловей, народний депутат України, група партії «УДАР», фракція БПП

Реформа солідарної пенсійної системи без введення накопичувальної – це напівкрок

Сьогодні в уряді та суспільстві серйозно дискутується питання проведення пенсійної реформи. Зважаючи на те, що належного публічного та суспільного обговорення даних кроків не відбувається, відповідно і інформація про кроки які планує здійснити уряд обмежена. Проте, навіть з тієї інформації, яка є доступною стає зрозуміло, що уряд планує обмежитись виключно 2осучасненням» пенсій, тобто приведенням пенсій людям, які мають однаковий стаж та відрахування до однакового рівня. Подібна «реформа» уже проводилась в 2011 р. і, як ми маємо можливість спостерігати сьогодні, очікуваного результату вона не дала.

Відповідно, повноцінною пенсійна реформа буде лише тоді, коли вона не обмежиться косметичними змінами, а дасть можливість людям розуміти, що їх очікує на старості, який розмір пенсії вони зможуть отримати, скільки коштів людина самостійно відклала на свій персональний накопичувальний рахунок та як ці кошти працюють в економіці. Саме тому повноцінною пенсійна реформа буде лише тоді, коли реформа солідарної системи буде відбуватись в пакеті з введенням накопичувальної пенсійної системи. Наша пропозиція щодо впровадження цієї системи надзвичайно проста:

- людина відраховує кошти на свій персональний накопичувальний рахунок (2–7 % від заробітної плати), який адмініструється Державним накопичувальним фондом в складі Пенсійного фонду України;

- по цим коштам щорічно нараховується інвестиційний дохід не нижче рівня інфляції;

- кошти зберігаються виключно в державних банках (виплати по яких гарантуються державою);

- кошти спрямовуються виключно в облігації внутрішньої державної позики, або розміщуються на гарантованих депозитах державних банків.

Якщо з 2018 р. ця система буде введена, то це дасть змогу не просто відновити справедливість і серйозно мотивувати працівника до збільшення розміру заробітної плати, але й дозволить залучити в економіку держави понад 500 млрд грн.

Впевнений, що така соціально-економічна реформа буде надзвичайно потужним драйвером української економіки (https://lb.ua/blog/yuriy_solovey/363351_reforma_colidarnoi_pensiynoi.html). – 2017. – 7.04).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: І. Лапін, народний депутат України

Покарання за співпрацю з окупантом є невідворотним

Почитав за пару днів багато надуманих застережень і просто неправильних трактувань щодо теми колабораціонізму і мого законопроекту № 6170 «Про заборону колабораціонізму». Для тих, хто пройшов горнило війни – цей проект питань не викликає. Усім іншим, хто хоче розуміти і стоїть на державницьких позиціях – поясню.

Що таке колабораціонізм і яка відповідальність за співпрацю з окупантом?

Відповідно до проекту, колабораціонізм – це співпраця громадянина України з російською окупаційною владою та створеними чи підтримуваними Російською Федерацією незаконними збройними формуваннями в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, а також на тимчасово непідконтрольних органам влади України територіях окремих районів Донецької та Луганської областей.

Простіше кажучи – якщо людина співпрацює з російською окупаційною владою, вона має відповідати за свої дії. Будь-які звинувачення в тому, що це відрізає населення окупованих територій від іншої частини України є

безпідставними. Адже якщо мешканці тих територій співпрацюють з ворогом, сподіватись на те, що вони будуть боротися за цілісність країни і спонукати їх до патріотизму не варто. Люди вільні за своєю суттю і в них є вибір. Одні обирають Україну і борються за територіальну цілісність з обох боків умовного кордону, інші пішли на співпрацю з окупантом.

Нині в нашому законодавстві немає відповідальності за колабораціонізм. Пред'явити людям державну зраду не завжди буде можливість, тому має бути визначено, що таке колабораціонізм і передбачена відповідальність за такі дії. Я пропоную запровадити покарання – ув'язнення терміном від 12 до 15 років.

Приклади колабораціонізму

Ще один міф, який поширюється в ЗМІ – це те, що вчителі чи медики, які працюють на тимчасово окупованих територіях будуть притягнуті до відповідальності. Законопроект містить визначення «російська окупаційна влада» та «незаконні організації». А тому надумані чутки про вчителів, лікарів, чи інших осіб, які працюють у структурах, створених за довшо до появи «ЛНР/ДНР». Покарання за колабораціонізм їх не стосуються. Лише у випадку прямої співпраці з окупантом, створеними ними «органами державної влади» чи іншими фейковими утвореннями.

Якщо громадянин України, який пішов на співпрацю з окупантами, наприклад, в органи державного управління – як громадянка України прокурор Няша (вона ж Н. Поклонська) або колишні судді, які працюють там під російськими прапорами. Що ми їм пред'явимо після закінчення війни? За якими статтями ми її будемо судити? Аналогічно – співпраця з бойовиками «ДНР/ЛНР», незаконними збройними формуваннями, іншими органами, що були створені за підтримки РФ.

Війна рано чи пізно закінчиться. І що ми будемо пред'являти посіпакам терористів? За якими статтям будемо судити їх «кдб», «міністрів» та «правоохоронців»?

Читав закиди, що в нас немає війни, бо вона офіційно не визнана. Не хочу бути пророком, але нагадаю, що збройний конфлікт, АТО – як зазвичай можна називати ці події, але від цього наші втрати не стають меншими, а тому відповідальність має бути невідворотньою. І бачачи, що на Сході України відбувається щодня, розумію – це ще далеко не кінець, тому не забігайте наперед з висновками.

Правила і винятки

Законопроектом розділяється пряма співпраця з окупантом як форма колабораціонізму та офіційні перемовини або інші заходи представників влади, зокрема силових структур, які направлені на урегулювання збройного протистояння на Сході України. Ця норма застосовується за умови, що така позиція не спрямована на шкоду суверенітету і територіальній цілісності України.

Також не підлягають відповідальності за колабораціонізм громадяни України, які були змушені співпрацювати з російською окупаційною владою та створеними чи підтримуваними Російською Федерацією незаконними збройними формуваннями під впливом фізичного примусу, тортур чи катувань.

Відповідальність передбачена за організацію і участь у мітингах, виборах,

референдумах. За публічні заклики на співробітництво з окупантом. За ведення господарської діяльності. Це ключовий момент, бо скільки був на передовій – завжди натикався на тих, хто підвозить товари. Люди бездумно продаються за гроші.

Також до форми колабораціонізму відношу використання офіційних документів «ЛНР/ДНР». Зауважу завчасно, чуючи чергові міфи про довідки щодо народження, смерті тощо – зробіть свідомий крок, і повідомте наші структури, що у вас на тимчасово непідконтрольній території хтось народився чи помер, і ви хочете отримати офіційний документ України. Треба проявляти громадянську позицію. Без цього ми не повернемо землі. Там мають жити громадяни, які хочуть цієї цілісності. Тому вони точно не мають боятися звинувачень у колабораціонізмі.

А взагалі добре, що пішла інформаційна хвиля про заборону колабораціонізму. Може хоч сила страху змусить громадян на тимчасово непідконтрольних територіях припинити підтримку окупаційного режиму. І це буде вагомий крок, щоб виграти інформаційну війну. За нею дотиснемо і фізичну.

На завершення – у ст. 17 Конституції України визначено, що захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. То ж давайте дотримуватись найвищого закону і не створювати міфи (http://censor.net.ua/blogs/5627/pokarannya_za_spyratsyu_z_okupantom_nevdvoro_tnm). – 2017. – 28.03).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: Э. Рубин, общественный деятель, основатель Телесенс Академии; экс в. и. о ректора ХНУРЭ; руководитель образовательного проекта Ukrenergo Laboratories.

«Ukrenergo Laboratories» – новий етап реформування освітньої системи України

Останнім часом Україна продемонструвала свою феєричну здатність чинити опір реформам. Стара система щосили відкидає все нове, оскільки змінити сформовані десятиліттями звички виявилось непростим завданням.

Є й інша сторона медалі – коли створюється лише видимість реформ, і акцент робиться на неістотних речах, а корінь проблем залишається недоторканим.

А тим часом технологічний розвиток України потребує рішучих дій з боку основних гравців, особливо у той час, коли питання енергетичної незалежності країни стає критично важливим для збереження суверенітету країни. Постають стратегічні питання щодо пошуку нових ідей, розробки та впровадження технологій нового покоління та альтернативних джерел енергії.

Для цього потрібні висококваліфіковані, мотивовані на досягнення результату кадри, що з одного боку мають глибокі фундаментальні знання з галузі, а з іншого – можуть генерувати нові ідеї та втілювати їх у проекти.

Система навчання таких кадрів відрізняється від тієї, що зараз наявна в університетах. Вона повинна бути більш гнучкою, міждисциплінарною, практико- та проблемно-орієнтованою.

Наукові дослідження наших учених також далекі від вирішення реальних завдань, бо науковці демотивовані браком фінансування. Лише замисліться: провідні національні університети України заробляють наукою до 6 % від свого загального доходу, коли у Польщі ця цифра досягає 40 %, а в Америці – усі 80 %. Держава не в змозі фінансувати достатньо наукові дослідження, а бізнес на налаштував комунікаційні майданчики з вченими, щоб робити достатні об'єми замовлень. До того ж відсутність прозорого використання коштів корупція підривають довіру бізнесу, особливо закордонного, до вузів та демотивує замовляти у них наукові дослідження.

Отже, молоде керівництво ДП «НЕК “Укренерго”» вирішило взяти ініціативу в свої руки і створити перший енергетичний інкубатор «Ukrenergo Laboratories», щоб вивести на новий рівень взаємодію освітніх установ і представників галузевого бізнесу.

Стати керівником проекту мені запропонували у грудні 2016 р. Для мене особисто це новий рівень реформування нашої освітньої системи, чим я займаюсь уже протягом шести років. Я переконаний, що інвестиції бізнесу до інтелектуального потенціалу завжди виправдовують себе. Університетам не вдається наздоганяти сучасні світові тренди, тому компанії частково беруть на себе освітню функцію

Піл час реалізації цього проекту ми проведемо ряд заходів, спрямованих на пошук молодих талантів серед студентства, винахідників, учених і викладачів. Ми охопимо три інтелектуальних центру України – Київ, Харків і Львів, а кращих з кращих запросимо до Києва на Енергетичний хакатон. За підсумками проекту ми отримаємо три кращі команди, яким вдасться переконати експертів галузі в тому, що саме вони здатні кинути виклик сучасному стану речей в енергетичній галузі та запропонувати свої рішення і проекти для підвищення її ефективності.

Крім того, у рамках проекту ми ініціюємо розробку нових освітніх стандартів для підготовки фахівців енергетичної галузі та впровадження їх в освітній процес. Таким чином ми допоможемо університетам почути бізнес і забезпечити студентам такі знання, навички та компетенції, які є затребуваними галузевим ринком праці саме зараз. І тут ми знову згадаємо і дуальну форму навчання, як перевірену практико-орієнтовану форму, яка в багатьох країнах Європи давно довела свою ефективність, і співпрацю викладачів і представників галузі при складанні навчальних планів, а також багато інших інструментів, про які всі знають, але не завжди використовують.

Проект обіцяє бути цікавим та амбітним і кожен його учасник та партнер отримає свої переваги.

Таким чином інкубатор «Ukrenergo Laboratories» стане першим системним кроком до інноваційного розвитку електроенергетичної галузі та наочним прикладом того, що інвестиції у інтелектуальний потенціал країни обов'язково приносять свої плоди і забезпечують значний ривок для будь-якої галузі економіки та суспільства в цілому

(http://censor.net.ua/blogs/5700/ukrenergo_laboratories_noviyi_etap_reformuvanny_a_osvtno_sistemi_ukrani). – 2017. – 5.04).

Блог на сайті «Цензор.НЕТ»

Про автора: В. Галасюк, народний депутат (РПЛ), голова Комітету з питань промислової політики та підприємництва, канд. екон. наук

НАН України – зберегти та модернізувати!

Ми з Viktor Vovk, Александр Спиваковський (Alexander Spivakovsky) та шановними колегами-однодумцями в парламенті ініціювали системне реформування наукової сфери України та Національної Академії Наук зокрема. Ми запропонували Прем'єр-міністру Volodymyr Groysman чіткий алгоритм дій:

1) Створити спільну робочу групу з представників уряду, парламенту та наукової спільноти з метою напрацювання Стратегії реформування та розвитку наукової сфери України.

2) Міносвіти з залученням Мінфіну і МЕРТ проведе спільно з НАН України оцінювання наукової та господарської діяльності всіх наукових установ НАН України включно з інвентаризацією розробок, кадрів та нерухомого й іншого майна.

3) Спільна робоча група напрацює та представить уряду та Верховній Раді проект стратегії реформування та розвитку наукової сфери України.

За рік маємо встигнути. Це закладе міцний фундамент еволюції та модернізації української науки.

Минулого року ми з Олег Ляшко та Viktor Vovk вибороли у Держбюджеті майже 400 млн грн додаткового фінансування української науки – це був життєво необхідний антикризовий крок. Але важливі не лише фінансові ресурси. Необхідний алгоритм реформування та розвитку, який дасть змогу українській науці не лише врятуватись, а й стати драйвером технологічної модернізації та економічного зростання України!
(http://censor.net.ua/blogs/5717/nan_ukrayiny_zberegty_ta_modernizuvaty). – 2017. – 7.04).

Блог на сайті «pravotoday.in.ua»

Про автора: Е. Морозов, адвокат (судебная защита)

Відчуження майна, яке перебуває під арештом: наслідки правочину

Укладений правочин щодо відчуження майна, яке перебуває під арештом, є нікчемним, незалежно від того чи було зареєстроване таке обтяження відповідно до вимог Закону

Вирішуючи питання про усунення розбіжностей у застосуванні судом касаційної інстанції норм матеріального права стосовно дії у часі ухвали про забезпечення позову (арешт та заборона відчуження майна) Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України розглядаючи справу № 6-2360цс16 виходила з нижчевикладеного.

Зміст правочину не може суперечити Цивільному кодексу України іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам, а недодержання стороною (сторонами) правочину в момент його вчинення цих вимог є підставою для визнання недійсності відповідного правочину (ч. 1 ст. 203, ч. 1 ст. 215 ЦК України).

Згідно із частинами другою та третьою ст. 215 ЦК України недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин). Загальним правовим наслідком недійсності правочину (ст. 216 ЦК України) є реституція, яка застосовується як належний спосіб захисту цивільного права та інтересу за наявності відносин, які виникли у зв'язку із вчиненням особами нікчемного правочину та внаслідок визнання його недійсним.

ВАЖЛИВО: При цьому правом оспорювати правочин і вимагати проведення реституції ЦК України наділяє не лише сторону (сторони) правочину, але й інших, третіх осіб, що не є сторонами правочину, визначаючи їх статус як «заінтересовані особи» (ст. 215, 216 ЦК України).

З огляду на зазначені приписи, правила ст. 15, 16 ЦК України, ст. 1, 2-4, 14, 215 ЦПК України кожна особа має право на захист, у тому числі судовий, свого цивільного права та інтересу, що загалом може розумітися як передумова для виникнення або обов'язковий елемент конкретного суб'єктивного права, як можливість задовольнити свої вимоги за допомогою суб'єктивного права та виражатися в тому, що особа має обґрунтовану юридичну заінтересованість щодо наявності (відсутності) цивільних прав або майна в інших осіб.

Ст. 124 Конституції України визначено принцип обов'язковості судових рішень, який з огляду на положення ст. 14, 153 ЦПК України поширюється також на ухвалу суду про накладення арешту на майно підсудного в межах розгляду цивільного позову у кримінальній справі. Накладення арешту на майно застосовується, як спосіб забезпечення цивільного позову (ст. 152 ЦПК).

Відповідно до ст. 170-175 КПК (у редакції 2012 р.) передбачено підстави та порядок вирішення питання про арешт майна підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, заподіяну внаслідок злочину.

Отже, метою забезпечення позову є вжиття судом, у провадженні якого перебуває справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача (цивільного позивача у кримінальній справі) від можливих недобросовісних дій з боку відповідача (підсудного), щоб забезпечити позивачу реальне та ефективне виконання судового рішення, якщо воно буде прийняте на користь позивача, у тому числі з метою запобігання потенційним труднощам у подальшому виконанні такого рішення.

Забезпечення позову по суті – це обмеження суб'єктивних прав, свобод та інтересів відповідача або пов'язаних з ним інших осіб з метою забезпечення реалізації в майбутньому актів правосуддя і задоволених вимог позивача

(заявника). Зазначені обмеження встановлюються ухвалою суду, вони діють до заміни судом виду забезпечення позову або скасування заходів забезпечення позову.

(!!!) Тому той факт, що встановлені ухвалою суду обмеження не були зареєстровані у відповідному державному реєстрі, ведення якого передбачено Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», не може служити підставою для висновку про відсутність таких обмежень і про те, що відповідач має право вільно розпоряджатися нерухомим майном, якщо про встановлену судом заборону відчужувати майно відповідачу було відомо.

Вказана позиція не нова...

Так, 18.01.2017 р. Верховний суд України, розглядаючи справу № 6-2552цс16, фактично підтвердив «революційний крок» стосовно дії у часі та просторі ухвали суду про забезпечення позову висловленій у Постанові ВСУ від 25.05.2016 р. по справі № 6-605цс16 (№ в ЄДРСРУ 57933051).

Вказаний висновок найвищої судової інстанції України щодо дійсності ухвали про забезпечення позову навіть якщо вона не зареєстрована у відповідному державному реєстрі можна використовувати для упередження незаконної реалізації майна чи вчинення будь-яких інших протиправних дій з боку не добросовісної сторони провадження.

Європейський суд з прав людини у рішенні від 29 червня 2006 р. у справі «Пантелеєнко проти України» зазначив, що засіб юридичного захисту має бути ефективним, як на практиці, так і за законом.

У рішенні від 31 липня 2003 р. у справі «Дорани проти Ірландії» Європейський суд з прав людини зазначив, що поняття «ефективний засіб» передбачає запобігання порушенню або припиненню порушення, а так само встановлення механізму відновлення, поновлення порушеного права. Причому, як наголошується у рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Дорани проти Нідерландів», ефективний засіб – це запобігання тому, щоб відбулося виконання заходів, які суперечать Конвенції, або настала подія, наслідки якої будуть незворотними.

При вирішенні справи «Каїч та інші проти Хорватії» (рішення від 17 липня 2008 р.) Європейський Суд з прав людини вказав, що для Конвенції було б неприйнятно, якби ст. 13 декларувала право на ефективний засіб захисту але без його практичного застосування. Таким чином, обов'язковим є практичне застосування ефективного механізму захисту. Протилежний підхід суперечитиме принципу верховенства права.

Таким чином, Держава Україна несе обов'язок перед зацікавленими особами забезпечити ефективний засіб захисту порушених прав, зокрема – через належний спосіб захисту та відновлення порушеного права. Причому обраний судом спосіб захисту порушеного права має бути ефективним та забезпечити реальне відновлення порушеного права.

На це вказується, зокрема, і у п. 4 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 у справі № 1-33/2004, де зазначено, що верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, яка здійснюється,

зокрема і судом як основним засобом захисту прав, свобод та інтересів у державі.

Крім того, Конституційний Суд України у п. 9 мотивувальної частини рішення від 30 січня 2003 р. № 3-рп/2003 у справі № 1-12/2003 наголошує на тому, що правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах.

ВИСНОВОК: Той факт, що встановлені ухвалою суду про забезпечення позову обмеження не були зареєстровані у відповідному державному реєстрі, ведення якого передбачено Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», не може служити підставою для висновку про відсутність таких обмежень і про те, що відповідач має право вільно розпоряджатися нерухомим майном, якщо про встановлену судом заборону відчужувати майно відповідачу було відомо.

Р. С. Постановою ВСУ від 17.12.2014 р. по справі № 6-140цс14 (№ в ЄДРСРУ 42576425) передбачено, що за положеннями зазначених норм права власник майна може витребувати належне йому майно від будь-якої особи, яка є останнім набувачем майна та яка набула майно з незаконних підстав, незалежно від того, скільки разів це майно було відчужене попередніми набувачами, та без визнання попередніх угод щодо спірного майна недійсними.

ЗАСТЕРЕЖЕННЯ: При придбанні нерухомого майна, необхідно перевіряти його статус щодо відповідних обмежень і заборон, а також враховувати правове підґрунтя, яке служило підставою для реєстрації право власності на продавця (договір купівлі – продажу, дарування, судове рішення тощо) (<http://pravotoday.in.ua/ru/blogs/3597/1706/>). – 2017. – 29.03).

Блог на сайті «pravotoday.in.ua»

Про автора: Е. Морозов, адвокат (судебная защита)

Визнання та виконання рішення іноземного суду: арбітражна процедура

Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду задовольняється лише у разі дотримання всіх арбітражних процедур передбачених Регламентом, а також відсутністю заперечень сторін за процедурними питаннями.

22.03.2017 р. вирішуючи питання про усунення розбіжностей у застосуванні судом касаційної інстанції норм матеріального права стосовно «арбітражної процедури» Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України розглядаючи справу за № 6-325цс17 висловила нижчевикладену правову позицію.

Згідно зі ст. 390 ЦПК України рішення іноземного суду (суду іноземної держави; інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних чи господарських справ; іноземних чи міжнародних арбітражів) визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

За ч. 1 ст. 393 ЦПК України клопотання про надання дозволу на примусове

виконання рішення іноземного суду подається до суду безпосередньо стягувачем (його представником) або, відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, іншою особою (її представником).

Відповідно до ч. 1 ст. 394 ЦПК України клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду подається у письмовій формі і повинно містити: ім'я (найменування) особи, що подає клопотання, зазначення її місця проживання (перебування) або місцеперебування; ім'я (найменування) боржника, зазначення його місця проживання (перебування), його місцеперебування чи місцеперебування його майна в Україні; мотиви подання клопотання.

Статтею 396 ЦПК України передбачено, що клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду не задовольняється у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, такі випадки не передбачено, у задоволенні клопотання може бути відмовлено: 1) якщо рішення іноземного суду за законодавством держави, на території якої воно постановлено, не набрало законної сили; 2) якщо сторона, стосовно якої постановлено рішення іноземного суду, була позбавлена можливості взяти участь у судовому процесі через те, що їй не було належним чином повідомлено про розгляд справи; 3) якщо рішення ухвалене у справі, розгляд якої належить виключно до компетенції суду або іншого уповноваженого відповідно до закону органу України; 4) якщо ухвалене рішення суду України у спорі між тими самими сторонами, з того ж предмета і на тих же підставах, що набрало законної сили, або якщо у провадженні суду України є справа у спорі між тими самими сторонами, з того ж предмета і на тих же підставах до часу відкриття провадження у справі в іноземному суді; 5) якщо пропущено встановлений міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та цим Законом строк пред'явлення рішення іноземного суду до примусового виконання в Україні; 6) якщо предмет спору за законами України не підлягає судовому розгляду; 7) якщо виконання рішення загрожувало б інтересам України; 8) в інших випадках, встановлених законами України.

ВАЖЛИВО: Згідно зі статтею III Конвенції кожна Договірна Держава визнає арбітражні рішення як обов'язкові і виконує їх відповідно до процесуальних нормам тієї території, де запитується визнання і виконання цих рішень.

Відповідно до статті V Конвенції та ст. 36 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» у визнанні й виконанні арбітражного рішення може бути відмовлено на прохання тієї сторони, проти якої воно спрямоване, якщо ця сторона надасть компетентному суду, у якого просить визнання або виконання, докази того, що склад третейського суду або арбітражна процедура не відповідали угоді між сторонами або, за відсутності такої, не відповідали закону тієї держави, де мав місце арбітраж.

Згідно з п. 22 укладеної Угоди сторони зазначили, що будь-які суперечки, непорозуміння та претензії, що виникають у зв'язку з цією Угодою, або з її

порушенням, припиненням дії чи визнанням недійсності, повинні вирішуватися через арбітраж, який складається з трьох арбітрів відповідно до Регламенту Арбітражного інституту Міжнародної торгової палати.

Згідно із ч. 3 ст. 12 Регламенту, якщо сторони домовилися щодо вирішення спору одноосібним арбітром, вони можуть за взаємною згодою призначити одноосібного арбітра для затвердження. Якщо сторони не призначають одноосібного арбітра протягом 30 днів з дати, коли заяву позивача до арбітражу було отримано іншою стороною або протягом додаткового строку, встановленого Секретаріатом, одноосібного арбітра призначає Суд.

Згідно із ч. 2 ст. II Конвенції термін «письмова угода» містить арбітражне застереження в договорі, або арбітражну угоду, підписану сторонами, або зазначене в обміні листами або телеграмами.

Відповідно до ст. 654 ЦК України зміна або розірвання договору вчиняється в такій самій формі, що й договір, що змінюється або розривається, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає зі звичаїв ділового обороту.

ВАЖЛИВО: Проведений ВСУ аналіз норм законодавства, положень Конвенції та Регламенту дає змогу дійти висновку про зміну арбітражного застереження щодо кількісного складу арбітрів за допомогою обміну листами відповідає принципу міжнародного арбітражу, а саме принципу автономії волі.

Крім того, ст. 39 Регламенту передбачає, що якщо сторона бере участь в арбітражному провадженні і не заявляє заперечень проти недотримання будь-якого положення Регламенту або будь-якого іншого правила, що застосовується до розгляду, будь-якого розпорядження складу арбітражу або іншого правила арбітражної угоди щодо формування складу арбітражу або проведення розгляду, то вважається, що ця сторона відмовилася від права заявляти подібні заперечення.

ВИСНОВОК: Отже, клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду задовольняється лише у разі дотримання всіх арбітражних процедур передбачених Регламентом, а також відсутністю заперечень сторін за процедурними питаннями.

P. S. Необхідно також вказати, що Верховним судом України при розгляді справи № 6-1151цс16 узагальнено судова практика щодо визнання та виконання рішення іноземного суду з підстав не (та/або)належного повідомлення сторін процесу про участь у провадженні.

Так, згідно зі ст. 9 Угоди у виконанні рішення може бути відмовлено на прохання сторони, проти якої воно направлене, тільки якщо ця сторона надасть компетентному суду за місцем, де виклопочується виконання рішення, докази того, що вона не була повідомлена про процес.

Таким чином суд вказав, що під «повідомленням про процес» слід розуміти саме сповіщення судом Сторін про місце та час розгляду справи, що свідчитиме про ефективне забезпечення Сторін «правом на суд».

Більш детально див. матеріал: «Визнання та виконання рішення іноземного суду: участь у провадженні» (<http://pravotoday.in.ua/ru/blogs/3597/1707/>). – 2017. – 30.03).

